

KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
UNIVERSITY KARLOVY

Katedra systematické teologie

**KŘEŠŤANSKÉ HODNOTY
V ŽIVOTĚ DOSPÍVAJÍCÍ
MLÁDEŽE**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Prof. Dr. Albert – Peter Rethmann

Obor: Morální teologie – sociální etika

Jiří Šmejkal

2. ročník magisterského kombinovaného studia KTF UK
studijní rok 2005 – 2006

Obsah

Obsah	2
Úvod	5
1. Základní pojmy	8
1.1. Definice pojmu <i>hodnota</i>	8
1.1.1. Etymologie pojmu <i>hodnota</i>	8
1.1.2. Psychologická definice <i>hodnoty</i>	9
1.1.3. <i>Hodnota</i> v hodnotové filosofii	10
1.1.4. <i>Hodnota a dobro</i> v křesťanské etice a teologické antropologii	12
1.2. Morální principy a normy	13
1.2.1. Člověk, jako tvůrce a nositel principů a norem	14
1.2.2. Definice pojmu <i>Morální princip</i>	15
1.2.3. Definice pojmu <i>Morální norma</i>	15
1.2.4. Kriteria pro obecné přijetí morálních norem a hodnot	18
1.3. Mravní jednání a svoboda	19
1.4. Uchopování hodnot v současné morální teologii	20
1.5. Závěr	21
2. Domov a rodina	23
2.1. Význam rodiny ve společnosti	23
2.2. Charakteristika rodiny	24
2.3. Funkce a význam rodiny z pohledu psychologie	24
2.4. Manželství a rodina z pohledu křesťanství	27
2.4.1. Manželství jako součást Božího plánu spásy	28
2.4.2. Dar lásky a sv. Ducha	29
2.4.3. Prostor pro vzájemnou úctu	29
2.5. Charakteristické rysy současného manželství a rodiny	30
2.6. Závěr	33

3. Vývojové fáze člověka	34
3.1. Vývojová psychologie	34
3.2. Vývojové fáze člověka od narození do dospělosti	35
3.2.1. Klíčové determinanty a dominanty jednotlivých fází vývoje	36
3.3. Přístupy ke zkoumání psychického vývoje	40
3.3.1. Dědičnost versus prostředí	40
3.3.2. Přirozené zrání a učení	40
3.3.3. Přirozené zrání a výchova	41
3.3.4. Socializace a individuace	41
3.3.5. Deprivace a supersaturace	42
3.3.6. Protektivní a rizikové faktory	42
3.4. Představy o Bohu a jejich proměny v životě dětí a dospívajících	43
3.4.1. Faktory podílející se na utváření dětské představy o Bohu	44
3.4.2. Vývojové etapy představ o Bohu	46
3.5. Závěr	53
4. Situace dospívající mládeže	55
4.1. Charakteristika české mládeže	55
4.1.1. Kladné stránky dnešní mládeže	56
4.1.2. Záporné stránky dnešní mládeže	56
4.2. Současné vlivy na mládež	57
4.2.1. Vliv rodiny na dospívání	57
4.2.2. Podstatné vnější vlivy na mládež	58
4.3. Mládež a náboženství	59
4.4. Závěr	60
5. Křesťanské hodnoty jako mosty do dospělosti	61
5.1. Formální podmínky úspěšného rozhovoru	62
5.1.1. Načasování a prostor rozhovoru	62
5.1.2. Příprava	63

5.1.3. Prostor pro vyjádření	63
5.1.4. Naslouchání	64
5.1.5. Hledání řešení	64
5.2. Obsahové podmínky úspěšného rozhovoru	64
5.3. Důstojnost člověka	65
5.3.1. Doprovázení k důstojnosti	68
5.3.2. Závěr	71
5.4. Svoboda	72
5.4.1. Doprovázení ke svobodě	73
5.4.2. Závěr	75
5.5. Víra	75
5.5.1. Doprovázení ve víře	77
5.5.2. Závěr	78
5.6. Láska	78
5.6.1. Doprovázení v lásce	80
5.6.2. Závěr	84
5.7. Naděje	85
5.7.1. Doprovázení v naději	86
5.7.2. Závěr	89
Závěr	90
Anotace	93
Seznam literatury	94
Příloha	97

Úvod

Ve své diplomové práci volím téma, které pokládám za jedno z nejdůležitějších v životě člověka. K tomuto závěru docházím po mnohaleté poradenské činnosti v oblasti osobnostního rozvoje, komunikačních dovedností a řešení mezilidských vztahů. Již v úvodu své bakalářské práce jsem vyjádřil svůj údiv nad tím, jak celá řada nejenom mladých, ale i straších křesťanů, majících upřímnou víru v základní křesťanské hodnoty, nedokáží tento odkaz Ježíše Krista, zprostředkovaný Písmem aplikovat ve svém osobním i společenském životě. Jestliže jsem se v minulé práci zaměřil na vyhledání základních morálních principů a norem v Novém zákoně, a následně se pokusil o jejich propojení s moderní psychologí a psychoterapií v možné terapeutické aplikaci, tak v této současné se chci hlouběji zabývat obecnějším pohledem na křesťanské hodnoty v Písmu a Tradici, jak jsou zprostředkovány zvláště Morální teologií a Teologickou antropologií a to právě ve vztahu k normám, které slouží jako spolehlivá ochrana při praktickém naplňování hodnot.¹ Dále bych se rád pokusil „snést“ tyto hodnotné odkazy teologické vědy „na zem“, což znamená, zprostředkovat je co nejjednodušeji řadovému křesťanovi, který nechce bádát, ale chce získat praktické podněty, které budou snadno, užitečně a účinně aplikovatelné v jeho životě, bez zbytečného patosu a někdy, věřím že nechtěného, dogmatického diktátu co se smí a nesmí, co se musí a co by se nemělo. Následně bych rád prozkoumal, kde a proč v této době dochází k inflaci všeobecně uznávaných hodnot, které se přes svou morální a duchovní hloubku vytrácí z praktického života i přes to, že jsou často nahrazovány hodnotami pochybnými, a pomíjejícími. Co je, zdá se mi alarmující, že časem prověřené, tedy spolehlivé hodnoty nahrazujeme hodnotami, které sami pokládáme za vágní, pokřivené a dokonce i nesprávné a nemorální. Jak už jsem ale naznačil, mým záměrem není nějaká nová psychologicko-sociologická, či teologická analýza, ale spíše intimnější sonda do života běžného člověka, věřícího i nevěřícího a najít ty klíčové problémy a nedostatky, které jsou společné pro širší spektrum populace a následně najít praktický hodnotový materiál pro jejich řešení a to takzvanou *svépomocí*.

Svépomoc znamená, že zvolené prostředky i když jsou obecného charakteru, budou použitelné individuálně a samostatně. Proto je také nutné, aby

---

¹ J. SKOBLÍK, Přehled křesťanské etiky, 1. vydání, Karolinum, Praha 1997, str. 71

co nejpřesněji odpovídaly určité, předem zvolené, cílové skupině. Svou práci orientují na pomoc a podporu dospívající mládeže, protože se domnívám, že ta je pro svou životní nezkušenost, nestabilitu a svým způsobem pochopitelnou názorovou extrémnost, přirozeně nejvíce ohrožená ve své budoucí orientaci i následném jednání v životě. Chci-li kompetentně hovořit o negativních vlivech, musím vzít v potaz nejen jednoduché, radikální a neseriózní nabídky různých zájmových skupin ve společnosti, ale mimo jiné i (a zvláště významně) výchovu a celkový vliv rodičů. Adolescent sám na začátku svého dospělého života cítí, že mu ještě něco podstatného schází, že si stále neumí s mnoha věcmi poradit a nedokáže se kompetentně, s potřebnou mírou odpovědnosti, postavit k rozmanitým výzvám života. Cítí, že nutně potřebuje nějaké autentické a praktické hodnotové jistoty o které se může opřít a řídit se jimi. Ideje jako jsou víra, důvěra, naděje, smysl, pravda apod., pro něj nesou jen prázdnými pojmy. Proto pro něj bude základní podmínkou přijetí upřímnost a nosnost nabízených prostředků. Mládež je, díky své nezasažené duševně-duchovní čistotě, velmi nadaná vstřebávat nové názory a postoje, dokáže se dobrým věcem otevřít, a je schopná přizpůsobit se tam, kde cítí, že je to správné a přínosné.

Konat dobro nemusí být tak těžké, když v něm nacházíme smysl a proto se domnívám, že mladý člověk není ovlivnitelný pouze v tom negativním směru, ale i pozitivně, pokud obdrží smysluplné důvody *proč* a *k čemu*.

Mluvíme-li o vlivu rodinné výchovy nemůžeme si myslet, že když je křesťansky orientovaná, je vždy správná a dokáže svoje vlastní děti zdravým způsobem inspirovat a rozvíjet. Na téma aplikace víry v životě křesťanů výstižně uvedl PhDr. Doc. ThDr. Jiří Skoblík ve svém zamyšlení nad morálkou v křesťanské praxi: „Fides qua je síla individuální cesty, [...] většina křesťanů má značné deficity v oblasti fides qua („má dlouhé vedení“. Není třeba myslet hned na něco nemorálního, jde prostě o to, že jim to „nepřepíná“). Odstranit tyto deficity znamená úžasné projasnění vnitřního života, dostane-li se totiž v psychice člověka poznání s jeho uznáním do nejužšího sousedství, a to je vlastně velká víra.“² Na předchozí stránce také uvádí: „Fides quae upoutalo jako označení nauky pozornost, zatímco fides qua jako způsob vnímání skutečnosti

---

² J. SKOBLÍK, Morálka v křesťanské praxi (výběr statí), 1. vydání, Pastorační středisko Praha, Praha 2002, str. 42

ustoupil k škodě věci do pozadí. Právě dnes, v době pestré nabídky životních postojů v pluralitní společnosti, by měla být fides qua po právu oceněna.“³

Není bez zajímavosti, že citovaná úvaha o fides qua je napsána ve vztahu k jedné ze tří nectností dnešních průměrných křesťanů, a to k malověrnosti. Z tohoto pohledu pak téma, které zde rozvíjím, nabývá rozměru, kdy průměrný křesťan je schopen zachovat „velkověrnost“ v oblasti fides quae – tedy ortopraxe, ale malověrnost v oblasti, fides qua – síla individuální cesty životem, ho staví do téměř neřešitelných životních situací. Důvod je prostý – jak bylo řečeno, ono mu to „nepřepíná“. Neumí najít „most“ mezi živým Bohem a osobním životem, důsledněji řečeno neumí rozpoznat stálou přítomnost Boha v každém okamžiku svého života a díky tomu nedokáže zaslechnout jeho hlas, jenž stále opakuje to co zaznamenalo a předává Písmo a Tradice. Proto také v daleko větší míře podlehne tlakům okolního světa co se týče autentického prožívání křesťanského ethosu, který jakoby se tyčil někde nedosažitelně vysoko, ale podle něhož se tady na Zemi prakticky žít nedá.

Mé poradenské rozhovory, ať už přímo s rodiči nebo jejich dětmi, potvrzují výše řečené. Rodiče prostě neumí osvojené křesťanské hodnoty aplikovat ani do vlastního života. Pak nemůžeme očekávat, že toto zvládnou při výchově. Většinou se sice poctivě snaží o křesťanskou výchovu, ale s otázkami, přicházejícími s věkem svých dětí, na které nedokázali uspokojivě odpovědět a s jejich narůstajícím odporem, ztrácí trpělivost i jistotu. Vedení pak strachem o své potomky, volí spíš donucovací či manipulativní prostředky výchovy, čímž své, v tomto období, citlivé dospívající děti spíše ztrácí, jak po stránce vztahové, tak i duchovní. Z tohoto důvodu, do teoretické části zařazuji za úvodní kapitolu o základních pojmech, kapitolu o tom, jaké jsou základní podmínky pro funkční rodinu s ohledem na vývoj dětí.

V další kapitole rozvíjím toto téma s ohledem na konkrétní podmínky důležitých vlivů chování, jednání a výchovných prostředků rodičů na zdravý vývoj jejich potomků.

Pak následuje kapitola o tom, jak v našem životě dochází k rozporům mezi vštěpovanými hodnotami a individuálními, životem se tvořícími potřebami. Před shrnujícím závěrem

---

³ J. SKOBLÍK, Morálka v křesťanské praxi (výběr statí), 1. vydání, Pastorační středisko Praha, Praha 2002, str. 41

1. Základní pojmy

Mladý člověk se v průběhu dospívání stále častěji dostává do mnoha různých situací, které vyžadují jeho vlastní zamyšlení, rozhodování a konání. Některé jsou pro něj nevýznamné, jiné jsou osobně nebo společensky důležité a významné. Stejně tak řešení těchto situací bývá různé, někdy snadné a jindy poněkud nesnadné. Způsob, kterým obecně člověk na situace odpovídá, je založen na jeho nevědomých domněnkách, přístupech, osvojených normách a hodnotách.⁴

K nevědomým domněnkám a přístupům se vrátíme v kapitole, pojednávající o působení chování, jednání a výchovy rodičů na rozvoj jejich potomků. Klíčovými pojmy, kterými se nyní budeme zabývat, jsou **hodnoty**, **morální normy** a dále pak pojmy k nim vztažené - **morální principy**, **dobro** a **svoboda**.

1.1. Definice pojmu *hodnota*

Vymezení tohoto pojmu je dějinně, kulturně a společensky podmíněné a užívá se v mnoha odlišných oblastech života, jako například ekonomické hodnoty, kulturní hodnoty, materiální hodnoty, fyzikální hodnoty, apod.

Nás však zajímají hodnoty, definované ve vztahu ke správnému a kvalitnímu chování a jednání člověka a to jak v oblasti osobního, tak i společenského života. Z těchto důvodů volím pouze ta pojetí, která významným způsobem souvisí s naším tématem správné morální orientace mládeže a těmi jsou zejména přístupy psychologie a filosofie a dále hlediska křesťanské etiky a teologické antropologie.

1.1.1. Etymologie slova *hodnota*

Význam slova **hodnota** se odvozuje od slova *hodný* a pojí se ještě s dalšími slovy - hodnotný, hodnost, hodnostář, hodnostářský. Původní staročeský význam slova *hodný* je *vhodný, způsobilý*. Ve vztahu k příbuznému slovu *hodit se*, nabývá dalších významů: *vyhovovat, líbit se*, dále *zasahovat, získávat* a nakonec i *spojit, být spjat*.

---

⁴ Srov. S.SIMON, L.HOWE, H.KIRSCHENBAUM, Vyjasňování hodnot, 1. vydání, Talpress, Praha 1997, str. 19

Z tohoto úhlu pohledu můžeme vnímat v obsahu slova, že **hodnota** je *zisk, získaná způsobilost a vhodnost*, dále v sobě nese aspekt citového vztahu – *libit se*, a nakonec v něm můžeme rozpoznat i prvek společenský – *spojit, být spjat*.⁵

1.1.2. Psychologická definice *hodnoty*

Z pohledu současné psychologie nahlížíme na hodnotu jako na „vlastnost, kterou jedinec přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním jeho potřeb, zájmů; hodnoty se vytvářejí a postupně diferencují v procesu *socializace*; hodnoty jsou součástí společenského vědomí.“⁶

Psychologická definice přisuzuje určování hodnot jednotlivému člověku ve vztahu k jeho potřebám a zájmům. Přesto, že vidí, jak se takto subjektivně stanovené hodnoty vytvářejí a diferencují v procesu socializace a přesto, že je považuje za součást společenského vědomí, není zde jasně definovaný společenský význam a funkce hodnot a díky tomu ani společenská kompetentnost a garance při jejich vyhledávání a stanovování. Člověk se sice vyvíjí a utváří ve vztahu ke společnosti, ale není s ní pouze ve vztahu, on je její nedílnou součástí, protože jí s ostatními spoluobčany spoluvytváří. Z tohoto důvodu hodnoty nabývají společenského významu, který přerůstá potřeby a zájmy jednotlivých subjektů. Společnost jako celek z časového hlediska přesahuje život jednotlivce a proto se její zkušenosti a postoje k životu stávají bohatší, kompetentnější a také společensky odpovědnější, než je tomu u jednotlivce, jehož životní zkušenosti jsou nutně časoprostorově omezenější a který i když sice čerpá z kolektivního bohatství, zpravidla podřizuje své postoje, rozhodnutí a volby vlastním partikulárním zájmům a potřebám.

Společenský rozměr a funkce hodnot jsou v současné době tak důležité právě z toho důvodu, že se potýkáme s relativizací hodnot a zpochybňováním jejich nositelů. Na jedné straně to sice přináší uvolnění myšlenkového potenciálu z názorových klišé a zastaralých postojů, nerespektujících vývoj společnosti a jejích proměn, na druhé straně však, dává prostor vlivným jednotlivcům a různým společenským skupinám prosadit svoje potřeby a hodnoty, účelově a zjištěně podbarvené, na úkor potřeb a hodnot prospěšných celku. Stejně tak není snadné v pluralitní společnosti nalézt a prosadit společenský subjekt, který by nezištěně a kompetentně vyhledával, schraňoval a garantoval nezpochybnitelné

⁵ J. REJZEK, Český etymologický slovník, 1. vydání, Leda, spol.s r.o., Praha 2001, str. 206

⁶ P. HARTL, H. HARTLOVÁ, Psychologický slovník, 1. vydání, Portál, Praha 2000, str. 192

společné hodnoty - takový „zlatý fond“ společně zastávaných hodnot, pro svou univerzalitu, využitelný všemi potřebnými. Řešení tohoto problému naráží zvláště v naší společnosti na úskalí spojené s vymezením svobod, kompetencí a odpovědností a možností jejich zneužitelnosti.

Na jedné straně nám skutečnost ukazuje, jak se tam, kde nejsou jasné názory a postoje, tvoří prostor pro ovlivnění a manipulaci, a vzniká klima vhodné pro vznik extremismu, na druhé straně, obdobné nebezpečí extremismu však plyne i z opačných postojů, kdy ve jménu objektivitě jsou prosazovány jedině správné, prospěšné a nutně respektované ideje, jak to známe z naší „předlistopadové“ historie. Důsledkem této minulosti je společenské vědomí, zasažené čtyřicetiletým diktátem socialistické ideologie ve jménu „masového dobra“, v naší současné společnosti stále ještě citlivé a těžko přistupuje na přijetí nějakých kolektivně prospěšných idejí, ať jsou sebevíc objektivně hodnotné a platné. Z této situace opět těží a můžeme říci, že ji i účelově podporují, různí vlivní jedinci a zájmové skupiny bez ohledu na pravdu a prospěšnost celku. Proto je třeba paměť národa oživovat a tříbit. Proto je nutné hledat platformu, na které dojde k setkávání, tříbení a volbám celkově prospěšných idejí.

V ohlasu na ztrácející se objektivitu všech tradičních hodnot vlivem empirismu a pozitivizmu se zrodila hodnotová filosofie, která se snažila platnost hodnot oživit a určit jim platné místo v životě člověka. Z tohoto důvodu nyní udělejme malý exkurs do tohoto poměrně mladého, ale dnes již v mnohém překonaného oboru a najděme tam některé stále platné, či alespoň inspirující argumenty, podporující myšlenku potřeby společenské angažovanosti při tvorbě a garanci „nadpartikulárních“ hodnot.

1.1.3. Hodnota v hodnotové filosofie

„Hodnotová filosofie čili *axiologie* (řec. *axios* znamená ‚hodnotný‘) jako myšlenkový základ vznikla v 19. století jako snaha překonat postoj, diktovaný přírodními vědami a pozitivizmem, tím, že vedle reálného (tj. bezhodnotového) jsoucna staví hodnotu (skutečnost ‚je‘, hodnoty ‚platí‘, R.H.Lotze).“⁷

Zakladatel hodnotové etiky Max Scheler tvrdí: „Vlastním místem veškerého hodnotového apriori je *poznání hodnot*, resp. *zření hodnot*, jež se děje v cítění, zálibě, nakonec v milování a nenávisti, v poznání souvislostí hodnot, jejich vyšších a nižších stupňů, krátce: ‚v mravním poznání‘. Toto poznání se

⁷ J. SKOBLÍK, Přehled křesťanské etiky, 1. vydání, Karolinum, Praha 1997, str. 71

tedy děje ve *specifických* funkcích a úkonech, jež se *toto coelo* odlišují od všeho vnímání a myšlení a jež tvoří jediný možný *přístup* ke světu hodnot.⁸

Schelerovo pojetí, reprezentující hodnotovou etiku, vycházející z úsudku, že existuje určitý čistý, nedějinný a absolutní řád hodnot o sobě, který se otevírá našemu cítění hodnot⁹ je už dnes překonaný. Je to zejména proto, že posuzovat charakter mravní skutečnosti pouze skrze iracionální a subjektivní cítění je v rozporu s nutností přijmout podstatný podíl racionálních funkcí k důležité možnosti diskursu a k dalšímu objektivnějšímu určení, co je a není mravně správné. Ale na druhé straně může inspirovat k tomu, že takový svět hodnot vytvoří společnost na základě společně prožívaných a sdílených zkušeností a vědomostí, a jeho místo v „kolektivním vědomí“ bude otevřené k využití každému členu této společnosti.

Nesporným přínosem axiologického pojetí, stavícímu vedle reálného jsoucna hodnotu která platí, je, že se v rozumu vedle jeho poznávací funkce reality, ustavuje funkce intencionální, tedy zaměření lidského snažení na určitý cíl. Posuzování lidských činů se tak rozšířilo z jejich konečných důsledků na záměr jednajících. V konečném výsledku dnes hovoříme o tom, že „morální hodnocení lidí ve vědecké etice vychází z jednoty morálního přesvědčení a společensky užitečného výsledku, z jednoty slova a činu. [...] Původní etické dilema ‚záměr-důsledek‘ samo nestačí, jak na to již ukázal Hegel, když dokazoval, že mravnost je jednotou subjektivního přesvědčení a objektivního výsledku a že pro dobro nestačí jen dobro chtít a oddávat se moralizátorskému uspokojení, ale že je to věc poznání a činnosti.“¹⁰

Jak vidíme, Hegel subjektivní hledisko rozšiřuje o objektivní dopad, tedy dalo by se říci, o obecné posouzení dopadu lidského chování a jednání, motivovaného jím zastávaným systémem hodnot, na celou společnost. Tento pohled si je vědom nutnosti korekce subjektivních názorů a postojů kompetentnějším a objektivnějším celospolečenským nadhledem. Teze též podporuje moje výše zastávané stanovisko potřeby racionálního a odpovědného celospolečenského diskursu a následného ustanovení nějakého všeobecně přijatelného garanta společenských hodnot. Samozřejmě toto stanovisko bude platit jen za předpokladu kulturně a právně vyspělé pluralitní demokratické společnosti.

⁸ A. ANZENBACHER, Úvod do etiky, 3. vydání, Academia a Zvon pro Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří, Praha 2001, str. 212

⁹ Srov. Tamtéž, str. 212

¹⁰ Stručný filosofický slovník, 1. vydání, Svoboda, Praha 1966, str. 168

Heglova myšlenka o konání dobra ve vztahu s poznáním a konáním je pro naše další závěry důležitá, protože se dotýká výchovy v rodině, a můžeme snad i říci, že přímo nabízí ustavení její oprávněnosti a důležitosti. Tento závěr můžeme ještě podpořit Kantovým pojetím, které rozděluje nauku o ctnosti do dvou dílů na základě rozlišení dvou „cílů, které jsou samy o sobě povinnostmi“: *vlastní dokonalost a cizí blaženost*.¹¹ Povinnost *vlastní dokonalosti*, ustavuje nutnost osobní sebereflexe a vědomého rozvíjení schopností a dovedností vůči svým stanoveným cílům. Povinnost, otevírat se současně *cizí blaženosti* nám předkládá nutnost rozvíjení osobní seberegulace, porozumění a tolerance, tedy v podstatě pěstování cítění lásky a konání dobra ve vztahu k druhým lidem. Základním prostorem pro zvědomování a osvojování těchto „povinností“ zůstává, přes nesporný vliv školy, právě rodinné prostředí.

1.1.4. *Hodnota a dobro* v křesťanské etice a teologické antropologii

Hlediska křesťanské etiky a teologické antropologie jsou díky společnému teologickému základu obdobná a společně hovoří o hodnotách ve vztahu k mravnímu dobru, které existuje pouze v konkrétním činu. Konkrétní čin je ve vztahu k intencionalitě člověka, což mu dává i hodnotový rozměr. „Hodnota, je vždycky hodnota pro něco, **dobro** pro něco, tj. dobro, jež je přiměřené snažení nějakého specificky nebo individuálně určitého jsoucna. To, co odpovídá snažení nějakého jsoucna, co napomáhá jeho seberozvoji, znamená pro něj hodnotu. To, co tomuto snažení odporuje, co mu překáží nebo škodí, znamená pro ně opak hodnoty (hodnotu zápornou).“¹²

Hodnoty jsou rozdělovány do tří skupin: na hodnoty intelektuální (poznatek), estetické (krása) a etické (ctnost).¹³ Všechny tři kategorie hodnot jsou pro život člověka důležité a proto mají své místo i ve výchově a vedení dospívající mládeže. Naplňováním intelektuálních hodnot se člověk učí přijímat poznatky, které mu slouží k vytváření vlastních názorů a tím pomáhají při rozhodování a volbách. Estetické hodnoty nabízejí možnosti orientace ve světě skrze harmonii a disharmonii, soulad, či nesoulad. Etické hodnoty napomáhají při tvorbě zdravých společenských postojů, které jsou v pozadí konkrétních způsobů chování a jednání.

¹¹ Srov. A. ANZENBACHER, Křesťanská sociální etika, 1. vydání, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004, str. 66

¹² E. CORETH, Co je člověk?, 2. vydání, Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r. o., Praha 1996, str. 107

¹³ Srov. J. SKOBLÍK, Přehled křesťanské etiky, 1. vydání, Karolinum, Praha 1997, str. 73

Setká-li se člověk s mravní hodnotou, je tím vyzván k volbě dobra a zla. Proto je třeba v této souvislosti odpovědět na základní otázku: „Co je mravní dobro?“ Obecně řečeno: „Každé jsoucno je dobro, ale tím ještě není nutně dobrem pro každé jiné určité jsoucno. Pojem (bytím daného) dobra míníme něco, co je žádoucí, hodné usilování samo o sobě pro obsah svého bytí.“¹⁴ A právě v tomto bodu můžeme opět nalézt vztah dobra a hodnoty, protože každé jsoucno usiluje o takové dobro a z toho důvodu, že je pro něj hodnotou, jak bylo již uvedeno výše.

Křesťanství však na dobro nahlíží také z perspektivy vztahu *člověka*, který je Božím stvořením, k *Bohu*, který je jeho Stvořitelem: „Ve svém tíhnutí k Bohu, k tomu, ‚jenž jediný je dobrý‘, člověk musí svobodně konat dobro a varovat se zla. Proto však musí umět *rozlišovat mezi dobrem a zlem*. A to je možné zejména díky světlu přirozeného rozumu, odrazu záře Boží tváře v člověku. [...] Světlo přirozeného rozumu, jímž rozlišujeme dobro od zla - a to patří do oblasti přirozeného zákona - není nic jiného než odlesk Božího světla v nás.“¹⁵ Tato perspektiva dává hodnotám ještě jeden rozměr, se kterým nemohou počítat nenáboženská pojetí a to je rozměr duchovní.

O duchovních hodnotách a jejich sdílení hovoří Katechismus katolické církve, ve smyslu *společenství ve víře, společenství svátostí, společenství charismat, křesťanský vztah k majetku, společenství lásky*.¹⁶ V jednotlivých článcích nacházíme biblické odkazy na učení apoštolů, které zprostředkovali jednotlivým místním církvím své doby a které jsou bezpochyby velikou inspirací i pro náš současný život ve víře. (Podrobněji viz dále).

1.2. Morální principy a normy

Již při vymezování pojmu hodnota nemůžeme přehlédnout, že ona sama o sobě je pouhou vlastností, která bez jejího konkrétního naplnění v životě zůstává jen sice krásným, ale prázdným pojmem. Proto abychom mohly hodnoty nabídnout k užití, musíme spolu s nimi předložit i způsob jejich realizace a ochrany před zneužitím nebo zničením, tedy musíme k nim přiřadit příslušné normy. Například: hodnotou je *důstojnost* a *nevydáš proti svému bližnímu křivé svědectví* je jednou z norem - způsobů, kterými hodnotu ochráníme.

¹⁴ E. CORETH, Co je člověk?, 2. vydání, Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r. o., Praha 1996, str.107

¹⁵ Veritatis splendor, 42

¹⁶ viz: Katechismus katolické církve, 949-953

1.2.1. Člověk, jako tvůrce a nositel principů a norem

Morálka předpokládá, že každý dospělý člověk je za své chování a jednání odpovědný, protože jeho mysl disponuje potřebnou sumou přirozených i převzatých a naučených názorů a postojů, skrze které je schopen volit odpovídající způsoby projevů a reakcí na okolní svět.

V běžné komunikaci užíváme celou řadu slov k vyjádření nějakých mravních skutečností. Fakt, že mravním slovům obvykle snadno rozumíme a bez problémů jich užíváme, ukazuje, že v naší běžné komunikaci uplatňujeme *předporozumění mravní skutečnosti*, a že ho předpokládáme u druhých lidí, kteří mají stejně jako my *poměrně konzistentní a shodné vědění o významu mravních skutečností*. Když mravně hodnotíme lidské jednání, vždycky předpokládáme, že jednající osoby dospěly k užívání rozumu a že jsou schopny rozlišovat mezi dobrem a zlem. Pro mravní rozlišování předpokládáme, že každý ví, co je dobré a co je špatné. Toto poznání dobra a zla pochází ze svědomí. Ze skutečnosti, že jednající je pánem svého jednání vyplývá, že je odpovědným za svoje rozhodnutí pro toto jednání.¹⁷

Při práci s klientem zjišťuji, že se lidé na předporozumění při rozlišování mravně dobrých a zlých záležitostí jejich života spoléhají, protože je vede (často nevědomě) k niternější poloze rozumu, z níž jsou schopni vznést potřebný rozumový úsudek. Tuto polohu identifikuje teologická morálka jako habituální svědomí. Současně se předporozumění podílí na získání potřebného stupně mravní jistoty, díky níž jsou tito lidé schopni určit, přijmout nebo odmítnout nové morální principy a normy, které vyplývají z aktuálních situací a potřeb. Mají-li tuto psychickou funkci zvědomenou, sami hovoří o rozhodování a jednání, které je nebo není v rozporu s jejich svědomím. Z pohledu teologické morálky se zde dotýkáme oblasti situačního svědomí.

Z této dynamické povahy svědomí vyplývá, že člověk potřebuje neustále pracovat na kultivaci svého svědomí, která se děje skrze proces nepřetržitě probíhající sebereflexe a současně i konfrontace vlastních hodnot s uznávanými hodnotami společnosti, ve které se nachází.

Konfrontace se ubírá dvěma směry: porovnáváním názorů a postojů okolí, se kterým se dostává do kontaktu (rodina, přátelé, média, apod.) a dále zkoumáním všeobecně uznávaných a zastávaných principů, norem a hodnot v dané společnosti.

¹⁷ A. ANZENBACHER, Úvod do etiky, 3. vydání v tomto překladu (2. v nakladatelství Academia), Academia pro Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří 2001, str. 13

V následujících dvou statích chci ukázat, že se oba směry nedají pojímat nezávisle na sobě, ale naopak že se organicky prolínají a vzájemně na sebe působí.

1.2.2. Definice pojmu *Morální princip*

Morální princip je sousloví, jehož kmenový výraz **princip** „(lat. *primum capere* znamená „nejprve uchopit“)¹⁸ „je podle Tomáše Akvinského *všechno to, z čeho jakýmkoli způsobem něco vychází.*“¹⁹ Tedy jde o „základ původu“²⁰ nebo také o „... základní zákon, či obecnou pravdu...“²¹ Přívlastek **morální** poukazuje na jednání člověka, posuzované z hlediska dobra a zla.²² **Morální princip** tedy označuje základní zákony nebo obecné pravdy, které člověku napomáhají rozlišit morálně dobré nebo špatné jednání, tak aby na jeho základě mohl poznat, definovat a dokázat morální normy, které by společnost bez větších problémů přijala a řídila se jimi.²³

Z všeobecného hlediska se zde nabízí otázka, kde tyto základní zákony a obecná pravidla nacházet a podle jakého kritéria je zvolit za morální principy. Já se přikláním k úspornému výběru a použití několika málo fundamentálních principů, které budou opravdu platné a závazné pro kohokoli, kdo vstoupil do prostoru křesťanské víry. Jsem přesvědčen, že fundamentálním zdrojem je pro nás Písmo sv., které je jejich opravdu cenným zdrojem, a nabízí nevyčerpatelný materiál, který Tradice vyhledává, studuje, rozvíjí a nabízí.

1.2.3. Definice pojmu *Morální norma*

Morální norma je morální „regulativ lidského jednání, vznášející nárok na závaznost s nadějí na uznání, souhlas a poslušnost.“²⁴ Tato precizní definice nám sice předkládá určitý nárok, ale je tu pouze naděje, že bude uznán, což znamená, že jednání podle normy nemůže zaručit. Pro naši látku zde povstávají dvě důležité otázky na které bychom se měli pokusit odpovědět. Jestliže

¹⁸ J. SKOBLÍK, *Přehled křesťanské etiky*, 1. vydání, Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha 1997, str. 65

¹⁹ K. RAHNER, H. VORGRIMLER, *Teologický slovník*, 1. vydání, Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r. o., Praha 1996, str. 264

²⁰ W. BRUGGER (ed.), *Filosofický slovník, Naše vojsko*, Praha 1994, str. 335

²¹ Srov. P. HARTL, H. HARTLOVÁ, *Psychologický slovník*, 1. vydání, Portál, Praha 2000, str. 451

²² Srov. A. ANZENBACHER, *Úvod do etiky*, 3. vydání v tomto překladu (2. v nakladatelství Academia), Academia pro Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří 2001, str. 14-15

²³ Srov. J. SKOBLÍK, *Přehled křesťanské etiky*, 1. vydání, Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha 1997, str. 65

²⁴ J. SKOBLÍK, *Přehled křesťanské etiky*, 1. vydání, Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha 1997, str. 65

dokážeme těmto otázkám věnovat náležitou pozornost, pomůže nám to více se otevřít a přiblížit realitě současného člověka, a zároveň upoutat jeho pozornost a zájem. Potom také mají větší šanci, že budou přijaty jako smysluplné a potřebné zásady co nejširší veřejností. Nechci tímto rozbořem vytvářet nová pravidla normativní etiky, ale chci se pouze zamyslet nad tím, co z tohoto oboru, a za jakých podmínek, může oslovit dnešního běžného člověka (tedy ne vědce různých společenských oborů a teology), a také, jakým způsobem mu potřebné informace zprostředkovat.

Za prvé, otázka mravního nároku a jeho uznání je současně otázkou, kdo mravní nárok předkládá a jakými argumenty ho zaštituje. Žijeme ve světě, kde už samo všeobecné uznání autority je velmi obtížné a spíš nemožné. Ještě v poměrně nedávné době byla celá řada etických představ a norem přijímána úplně samozřejmě a jejich zpochybnění bylo nemyslitelné. Ale, jak již bylo řečeno, doba se změnila. Co platilo včera, už dnes neplatí, tradiční autority ztrácejí svou váhu a jejich prohlášení jsou nejen zpochybňována, ale i napadána a dokonce prohlašována za protispolečenská (viz postoje církevních autorit k otázkám genového inženýrství nebo potratů a reakce části veřejnosti). Na druhé straně vznikají autority nové, které však působí v jiných sférách života (např. sportovci, zpěváci, herci, apod.), které díky medializaci vyjadřují a propagují své osobní subjektivní názory, které jsou pak příznivci pokládány za obecně platné. Dochází ke zmatení, relativizaci a posunu hodnot bez ohledu na jejich všeobecný užitek a dobro. Žádný nárok, ani ten morální, se tedy nemůže zaštitit jen z pozice uznávané autority, protože, přiznejme si otevřeně, žádná taková dnes pro celou společnost s pluralitou názorů není. Dnešní člověk potřebuje předkládané nároky zdůvodnit.²⁵ Zajímá ho především, jestli předkládané nároky jsou prakticky použitelné a také, zda v osobním nebo společenském životě přinášejí nějaké záruky nebo výhody, tedy zda jsou pro něj dobré.

Otázka dobra je druhým bodem nad kterým se zamýšlím. V dnešní době, můžeme pozorovat v jednání určitých lidí tendence, které se vyznačují výrazným příklonem k sebestřednosti a jsou charakterizovány daleko větší agresivitou jednání. Protože toto jednání zůstává v mnoha případech bez odezvy, otázka dobra se pak v obecném povědomí veřejnosti posouvá k mínění typu: „Co je dobré pro mě, je dobro samo.“ Toto pojetí dobra vede na jedné straně až k egoistickému subjektivismu a tím k nebezpečí extremismu, na druhé straně nás

---

²⁵ Srov. H. WEBER, *Všeobecná morální teologie*, 1. vydání, Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r. o. ve spolupráci s Vyšehrad, spol. s r. o., Praha 1998, str. 81

ale nutí k odpovědnějšímu zamyšlení nad tím, jak vyargumentovat, že život ve společnosti není pouze hledání a vyžadování osobních výhod, ale také přemýšlení o tom, co je výhodné, prospěšné a dobré pro druhého. A toto přemýšlení a zkoumání dobra začíná už v rodině, protože právě ta je tou nejmenší buňkou společnosti. Když toto subjektivní zkoumání překročí svůj vlastní egoismus, obrací se s prosbou o pomoc, vědomě i nevědomě, ke svému svědomí. Arno Anzenbacher k tomu sděluje: „Etika se nikdy neomezovala na to, aby definovala dobro pouze jako to, co je subjektivně shodné se svědomím.“²⁶

To je zajisté správné, protože etika se musí snažit oslovit co nejširší vrstvy společnosti. Když však zapomene, že tuto společnost tvoří právě rozdílné subjekty, se svým nárokem na dobro pro sebe, stane se pouze hlasatelkou krásných, ale v praktickém životě neuskutečnitelných idejí, vnímaných zvláště mladými, dynamicky se rozvíjejícími lidmi, spíš jako překážka svobodného projevu nebo příčina frustrace z neuskutečnitelnosti, než zdroj praktické pomoci. Z toho vyplývá, že to, co je pokládáno za obecně dobré, může shledat, právě ještě osobnostně a sociálně neintegrováný jedinec, jako nedobré pro sebe.

Jednu z hlavních rolí zde může sehrávat právě reflexe rozdílných subjektivních pohledů na morálku a mravnost, které jsou formovány převážně rozdílnou výchovou a životními zkušenostmi a díky tomu i rozdílně utvářeným a následně reflektovaným svědomím. Tím pádem, subjektivně vzato, dobro pro jednoho nemusí být dobrem pro druhého, natož dobrem obecným.

Přes všechno egoismus, který čas od času ve společnosti pocítujeme, můžeme zachytit i nutkavou potřebu zvláště dospívajícího člověka, mít určitou jistotu, že jeho cit pro spravedlnost a dobro je ve shodě s míněním druhých a na druhou stranu také, že mínění většiny nebude tolik stranit určitému jednotlivci nebo skupině, ale bude obecně prospěšné.

Německý morální teolog Helmut Weber říká: „Morálně dobří nebo i zlí mohou nakonec být jen lidé, nikoli normy, příkázání nebo struktury.“²⁷ A k tomu můžeme dodat, že je to právě ze svobody plynoucí rozhodnutí k činu, skrze něž se projeví dobrý nebo zlý charakter člověka, který člověkem hýbe.

Moje práce s lidmi mne vede k názoru, že člověk ze své podstaty pocítuje hluboké vnitřní puzení po dobru, které se však někdy ve svých subjektivních nárocích prosazuje dost necitlivě a sobecky. Často se přesvědčuji, že ve svém

²⁶ A. ANZENBACHER, Úvod do etiky, 3. vydání v tomto překladu (2. v nakladatelství Academia), Academia pro Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří 2001, str. 105

²⁷ H. WEBER, Všeobecná morální teologie, 1. vydání, Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r. o. ve spolupráci s Vyšehrad, spol. s r. o., Praha 1998, str. 83

nitru lidé nosí hlubokou touhou po opravdu rovnocenném a spravedlivém „rozdělování dobra“ v celé společnosti. Každý ho chce prožít skrze vlastní uspokojení a radost, ale každý o to usiluje v jiné míře a skrze jiné prostředky a cíle, což samozřejmě přináší celou řadu nedorozumění a konfliktů, a tím pádem i mnoho zmatků, utrpení a bolesti.

1.2.4. Kriteria pro obecné přijetí morálních norem a hodnot

Nyní bych rád shrnul předcházející myšlenky do několika stručných tezí, které podmiňují přijetí a realizaci obsahu předkládaných morálních norem a hodnot současnou širokou veřejností. Platnost tradičních morálních norem a hodnot musí být prověřena současnými potřebami života, které je třeba nejprve pečlivě zjistit a na základě získaných výsledků by měly být normy a hodnoty aktualizovány, doplněny nebo změněny.

Jak již bylo dříve řečeno, na normy můžeme pohlížet jako na ochránce hodnot před jejich devalvací nebo destrukcí. Pokud přijímáme tento soud, nabízí se nám možnost, vidět je v úzkém a neoddělitelném vztahu. Tam, kde se objeví nějaká hodnota, povstane i oprávněná norma, která bude mít snahu ji zajišťovat a naopak explicitní norma bude upozorňovat na implicitní přítomnost příslušné hodnoty. Díky tomuto sepětí morálních norem a hodnot si pro ně můžeme dovolit vytvořit společná kriteria, za předpokladu, že prvním z nich bude, že:

- Každá, pro obecné přijetí, navrhovaná hodnota bude zajištěna odpovídající morální normou a naopak, každá norma musí být opodstatněna příslušnou hodnotou.

Následná kriteria pak budou znít:

- Každá hodnota, či morální norma by měla být prověřena dialogem subjektivních i objektivních postojů, aby se co nejvíce přiblížila potřebám rozmanitých forem současného individuálního i společenského života.
- Platnost předkládaných hodnot a morálních norem musí být podložena jasnými, prakticky uchopitelnými a přesvědčivými argumenty, nezatíženými stranickostí nebo zájmy „mocných“ jednotlivců, či dalších úzce působících skupin.
- Autorita, předkládající navrhované hodnoty a morální normy, se nemůže zaštiťovat pouze postavením nebo titulem, ale svým životem musí demonstrovat jejich platnost a použitelnost.

- Každá konkrétní hodnota, či morální norma musí být vhodným způsobem zprostředkována, aby mohl být co nejlépe podpořen a využit její obsahový potenciál.

1.3. Mravní jednání a svoboda

Nástup demokracie v naší zemi mohl vzbudit dojem, že vítězstvím nad „kolektivním zlem“ vznikne samo od sebe zdravé morální klima. Zdálo by se, že otázky typu: „*K čemu a jakou morálku dnes potřebujeme? Potřebujeme jí vůbec?*“, jsou již bezpředmětné, zvláště když v demokracii převládá názor, že každý má právo svobodně volit a rozhodnout se pro cokoli, co považuje za subjektivně dobré a správné.

Také by se na první pohled mohlo zdát, že otázky a námitky tohoto typu jsou již například křesťanskou etikou vyřešeny, není třeba o nich pochybovat a takzvaně „objevovat Ameriku tam, kde už je objevená“. O to překvapivější pro někoho může být, jak v reálném životě i ty nejjasnější věci mohou být zpochybňovány nebo dokonce zavrhovány. Bohužel, takovou zkušenost máme všichni. Kdo je jen trochu pozorný k dění kolem sebe, nemůže si nevšimnout, že žijeme v době, která je schopna na základě účelově nastavených hodnot, jako jsou například ekonomické jistoty a pohodlí, pracovní vytíženost a kariéra, zpochybnit cokoli, dokonce i hodnoty lidského života. To vidíme zřetelně, jak se zatím společnost vyrovnala s řešením potratů a eutanázie. Je-li tímto způsobem posunuta norma společenského vědomí, pak se například otázka neodpovědnosti za svoje jednání nebo pochybná ochrana osobního pohodlí cení víc, než přirozené narození a důstojná smrt člověka. Když jsou tyto postoje všeobecně přijaty, nic jim nestojí v cestě, aby se staly obecně platnými a byly se samozřejmostí přejímány jako postoje osobní. Na druhé straně, otázky porovnávání hodnot, jako jsou například sociální nejistoty těhotné ženy a její dilema, zda za této situace dítě donosit, nejsou jednoduché. Pak se nemůžeme divit, když z takových a podobných důvodů jsou tradiční, obecně přijaté etické normy společensky zpochybňovány a jsou hledány nové, které by lépe odpovídaly reálným potřebám života. Každý není a ani být nemůže „odborníkem na etično“ a proto není tak snadné, najít nejen vhodnou míru věcí, ale těžké je už i jejich samotná vhodná a odpovídající volba.

Všechny tyto myšlenky mám na paměti z toho důvodu, že vlastně otevírají téma individuálních postojů, které jsou právě formovány individuálními i kolektivními zkušenostmi, názory, normami a hodnotami. Tyto výsledné osobní

postoje, projevené skrze konkrétní činy, jsou pak ve vztahu k tolik dnes proklamované svobodě. S Corethovým názorem, že *člověk je svobodný ve svém chtění a jednání*,²⁸ bude většina dnešních lidí souhlasit. Ne každý, ale bude chtít přijmout, co říká dále: „... Ale není svobodný absolutně, bez hranic a vazeb. Kdybychom chápali lidskou svobodu jako absolutní, zkreslovali bychom podstatu člověka, jak ji prožíváme ve svém konkrétním bytí.“²⁹ Vždyť každý máme nějakou tu zkušenost, že naše svobodné chování a jednání je omezené, ale zvláště mladý člověk má s přijetím této pravdy potíže: „*Mám přece právo dělat si co chci, když máme tu svobodu!*“ Toto téma zaslouží více pozornosti a proto se k němu ještě vrátíme později a to ve vztahu k vlivům, formujícím postoje a motivace adolescentů.

1.4. Uchopování hodnot v současné morální teologii

Z pohledu morálního teologa Helmuta Webera nemůžeme vnímat morální teologii pouze jako teologický obor, protože se otevírá mnohostrannému dialogu s dalšími profánními vědami, jejichž celková znalost, vycházející z jejich specializace a zaměření, přesahuje schopnosti jednotlivého teologa.³⁰ Proto je i samotnými teology chápána v určitém širším, teologii přesahujícím kontextu.

„*Za morální teologii se dnes považuje ten úsek teologie, který pojednává o otázkách lidské etiky: o otázkách, jež se přímo týkají lidského jednání, ale i o takových, které se zabývají předpoklady takového jednání, jako je třeba otázka svědomí nebo zdůvodnění etického nároku.*“³¹

Že teologie a potažmo i křesťanství nemůže morálku opomíjet, vyplývá už ze samého faktického biblického původu. Vždyť apel Ježíšův a následně též Pavlův a dalších apoštolů v Písmu sv. je na víru v Boha a jeho příslib spásy. Na tento příslib spásy má věřící odpovědět nejen modlitbou či „slavením“, ale také právě svým každodenním životem v morální čistotě a lásce.³²

Bohužel, dnešní mladý člověk i když křesťan, může chápat křesťanskou morálku jako přehnaně bigotní a moralizující, protože tyto postoje byly v minulosti pro křesťanství charakteristické, a z části ještě přetrvávají do

²⁸ Srov. E. CORETH, *Co je člověk?*, 2. vydání, Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r. o., Praha 1996, str. 103

²⁹ Tamtéž, str. 103

³⁰ Srov. H. WEBER, *Všeobecná morální teologie*, 1. vydání, Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r. o. ve spolupráci s Vyšehrad, spol. s r. o. Praha 1998, str. 7

³¹ Tamtéž, str. 11

³² Např. J 13,34; 15,12-17; Ř 14,13; 1K 5,1n

současnosti.³³ Proto se raději v otázkách morálky obrací k jiným, podle něj, modernějším a tím pádem kompetentnějším zdrojům nebo se spolehne na svůj laický úsudek.

Historickým postojům křesťanství vůči výpovědím Písma sv. se nemůžeme divit, s pokorou se podřizovalo morálce, zjevené samotným Bohem.

Teprve moderní exegeze svou historicko-kritickou metodou napomohla změně přístupu k biblickým morálním výpovědím a uvolnila prostor nové koncepci, která se vyvinula po Druhém Vatikánu, pro níž se všeobecně ujal název „autonomní morálka“³⁴. Představy a řešení v oblasti morálky zde nejsou přednostně hledány a odvozovány z Bible, ale z reality poměrů a života člověka. Etično se považuje za lidsky vnitrosvětskou veličinu, jíž přísluší vlastní zákonitost (autonomie) a člověk k ní má vlastní (autonomní) přístup. Proto nejprve sahá k formulaci představ, existujících v současnosti a teprve pak se zjištěné výsledky konfrontují s výpověďmi víry a v závěru se jimi posoudí. Tím Písmo sv. ani tradice neztrácí ze své autority, ale naopak se jejich autorita zvyšuje a platnost potvrzuje.³⁵

Dalším z mnoha problémů je zdůvodnění oprávněnosti zavedení příslušných norem a následně vzniklá otázka jejich hodnotové hierarchie. Jak již bylo dříve jinými slovy řečeno, „za jádro teologického zdůvodnění lze považovat, že oprávněnost normy nebo správnost skutku nevyplývá z normy nebo skutku samotného; nelze to vyvozovat z jeho tvaru a podoby, nýbrž teprve až z jeho účinku.“³⁶ Současně je zde i reflexe, že toto kritérium není sto obsáhnout všechny nuance života a tím pádem, „...že lze následky poznat vždy jen přibližně. Nedokážeme je poznat ani s konečnou jistotou, ani v jejich úplnosti.“³⁷

Ani zdaleka jsem nevyčerpal nastínění teologických reflexí tohoto tématu (např. vztah morálky a svědomí, a další), ale pro mé účely postačí zjištění, že otázky s ním spojené ještě nejsou a asi nikdy nebudou plně zodpovězeny a tím pádem zde vzniká i určité volné pole pro mé vlastní možné uchopení a zpracování této látky ve vztahu ke zpracování zvolené problematiky dospívání ve vztahu k rodinnému soužití.

---

³³ Srov. H. WEBER, Všeobecná morální teologie, 1. vydání, Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r. o. ve spolupráci s Vyšehrad, spol. s r. o., Praha 1998, str. 12-13

³⁴ Pojmenování a první rozpracování tohoto tématu učinil v rámci teologické etiky Alfons Auer.

³⁵ Srov. H. WEBER, Všeobecná morální teologie, 1. vydání, Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r. o. ve spolupráci s Vyšehrad, spol. s r. o., Praha 1998, str. 17

³⁶ Tamtéž, str. 137

³⁷ Tamtéž, str. 143

1.5. Závěr

Etika hodnot a norem se neobejde bez duchovního uchopení, protože zde se člověk ve svých otázkách a úvahách dostává až na hranice svého bytí a chce-li se ve své reflexi pokusit o komplexní nadhled, ze kterého je schopen platnost norem tvořit a zpětně co nejobektivněji zdůvodňovat, musí vstoupit až do oblasti svého přesahu.

„Filosofie si je vědoma nebezpečí, že hovor o tvorbě a zdůvodňování morálních norem může ztratit objektivní platnost a klesnout na pouhou výměnu pocitů mezi lidmi. Soudí, že tvorba a zdůvodňování norem závisí na rozpoznání úlohy člověka, čili dostatečně zdůvodněné pravidlo správného jednání je pravidlo, které nasměrovává člověka k dovršování jeho bytí, k seberealizaci.“³⁸

Obdobné stanovisko bude platit, s ohledem na dříve uvedené závěry, i u hodnot. Normy ještě jakž takž vnímáme jako obecně přijímaná, či odmítaná pravidla, ale jak už nám demonstrovala psychologická definice, hodnoty jsou vnímány, jako něco víceméně privátního a záleží pouze na nás jestli budeme nějaké vůbec zastávat a případně se k nim za určitých okolností veřejně hlásit.

Tato práce bude preferovat křesťanské pojetí hodnot, protože samotná filosofie nebo psychologie (stejně tak jako ostatní humanitní vědy) není schopna člověku nabídnout dostatečně přesvědčivé místo objektivní sebereflexe, vylučující možnost chybného úsudku, vyplývajícího z lidské povahy. To umožňuje podle mne pouze teologická etika, která lidskou sebereflexi v závěru podrobuje kritériem „Božího sebesdělení“: „lidský zákonodárce nesmí být svévolný, a [...] každý jím vydaný zákon má zrcadlit Boží plán, avšak [...] podrobení se zákonu není podrobení se abstraktnímu kodexu, ale živému Bohu.“³⁹

---

³⁸ J. SKOLBLÍK, Přehled křesťanské etiky, 1. vydání, Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha 1997, str. 31

³⁹ J. SKOLBLÍK, Přehled křesťanské etiky, 1. vydání, Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha 1997, str. 53

2. Domov a rodina

Chceme-li zjistit, jaká motivace ovlivnila chování a jednání určitého člověka, nutně musíme prvotní příčiny hledat na počátku jeho života, tedy v prostředí, kde bylo nejvíc podnětů a vlivů, utvářejících jeho osobnost. Tímto počátečním místem individuálního rozvoje je domov – rodinné prostředí.

2.1. Význam rodiny ve společnosti

Z vědeckých zkoumání historie víme, že rodina už od nepaměti zastávala důležité místo v životě a rozvoji společnosti.⁴⁰ Toto významné postavení si získala a získává i dnes hlavně proto, že na jedné straně byla a je významnou složkou ovlivňující společnost jako celek, ať už to bylo dříve kmenové uspořádání, knížectví, či království a nebo dnes různé formy státního uspořádání. Na druhé straně je významným a stále nezastupitelně nejdůležitějším místem výchovy a formování jak dětí, tak i dospělých v mezigeneračních vztazích. Proto také stále více upoutává pozornost celé řady vědních oborů ať už po stránce teoretické či praktické.

Od první poloviny 20. století se stále více zaměřuje pozornost na to, jaké jsou normální a prospěšné vlivy, které formují a zaručují zdravou funkci a vývoj jak rodiny jako celku, tak jednotlivých členů této rodiny. Pozornost na rodinu však také odkryla celou řadu patologických mechanismů v rodině, které rodinu rozbíjejí a také narušují přirozený a zdravý rozvoj zvláště dětských členů domácnosti. Mimo jiné bylo zjištěno, že patologické struktury a funkce rodiny jsou zakládány a podporovány společenským vědomím, které vytváří normy, jež například umožňují různé druhy psychického týrání a tělesných trestů jak dětí, tak žen, či dokonce seniorů. I když tyto vlivy mají dějinnou platnost, stále více objektivních údajů nás přesvědčuje o tom, že masivní nárůst těchto jevů není jen otázkou získání podrobnějších a plošnějších údajů, ale jak už bylo řečeno i vlivem velkých společenských změn ve světě, které sebou nesou ztrátu a relativizaci tradičních hodnot a norem, jež se odrazí v subjektivním postoji a

---

⁴⁰ Srov. Z. MLČÁK, Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny, 1. vydání, FF Ostravské university, Ostrava 1996, str. 58-60

jednání jednotlivců.

Abychom mohli získat co nejucelenější pohled na zdravou rodinu, musíme spojit dohromady výzkumy a závěry mnoha vědních oborů jako je např. archeologie, antropologie, sociologie, psychologie, psychiatrie, filosofie a teologie. Jenom tak lze stanovit a přijmout co nejobektivnější a nejuniversálnější kritéria, normy a hodnoty, definující, podporující a rozvíjející, co je zdravé a co patologické – co je dobré a co zlé pro její zdravou funkci.

2.2. Charakteristika rodiny

Rodina je v centru zájmů mnoha různých vědních oborů a proto také můžeme nalézt různé definice rodiny. Uveďme si nyní několik příkladů, které nám pomohou rodinu vidět z širšího pohledu různých vědních disciplín. Z pohledu filozofie je rodina z manželského svazku přirozeně se rozvíjející a jeho vlastní cíl naplňující společenství mezi rodiči a dětmi.⁴¹ Psychologické pojetí rodiny zní: „Skupina spojená manželstvím n. pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí.“⁴² V širším sociologicky laděném pohledu je rodina společenstvím lidí blízkých si rodem nebo příbuzenskými svazky i příbuzní; společenstvím živých i mrtvých potomků jedněch prarodičů; společenstvím jedinců, životných i neživotných, těsně spjatých stejnými vnějšími nebo vnitřními znaky, vlastnostmi nebo zájmy, a vyskytujících se zprvu společně na určitém prostoru.⁴³ Z teologického pohledu je rodina podle Božího plánu založena jako důvěrné společenství života a lásky.⁴⁴

2.3. Funkce a význam rodiny z pohledu psychologie

„Rodina je typickou představitelkou primárních skupin. Vyznačuje se intimitou, vysokou soudržností, emocionalitou, autentičností, které se odvíjejí ze silných citových vazeb uvnitř rodiny – mezi partnery, mezi rodiči a dětmi, mezi

⁴¹Srov. W. W. BRUGGER (ed.), *Filosofický slovník*, Naše vojsko, Praha 1994, str.369

⁴² P. HARTL, H. HARTLOVÁ, *Psychologický slovník*, 1. vydání, Portál, Praha 2000, str. 512

⁴³ Srov. *Příruční slovník jazyka českého*, Díl IV. část 2., Česká akademie věd a umění, Praha 1944-48, str.729

⁴⁴ Srov. *Familiaris consortio*, 17

sourozenci, a silným dlouhodobým vlivem na své členy.“⁴⁵

Uvnitř rodiny dochází k mnoha rozličným vzájemným interakcím a realizuje se zde mnoho různých činností, jež jsou zaměřené na uspokojení potřeb jejích jednotlivých členů. Uspokojování a respektování rozličných individuálních potřeb klade velké nároky na vyspělost a zralost osobností obou rodičů. Ti musí nejenom zvládnout svůj manželský vztah, ale také výchovu dětí a dále všechny další vnější aktivity jako je např. práce, působení v různých náboženských, charitativních, společenských a zájmových institucích, apod. Z toho vyplývá, že rodina není jen do sebe uzavřenou jednotkou, ale i skupinou, která má své postavení a působnost v široké společnosti, jakou je např. stát, ve kterém žije.

Obecně můžeme říci, že rodina plní čtyři základní funkce směrem k jedinci a také ke společnosti (J. Bauerová a E. Bártová)⁴⁶:

1. biologicko-reprodukční

Tato funkce má zabezpečit udržení života početím a porozením nového člověka. Uvádí se někdy jako funkce sexuální s oddělením sexuálních aktivit „pro radost“ a pro „reprodukcí“. S touto funkcí se pojí řada vážných a zásadních problémů – směrem k „reprodukcí“, problém genového inženýrství a s ním se pojící formy umělého oplodnění, dále naopak problém umělého přerušení těhotenství.

2. sociálně ekonomickou

Jestliže dříve byla rodina víceméně výrobní jednotkou společnosti, dnes převažuje funkce ekonomicko zabezpečovací a spotřební. Dospělí v rodině jsou odpovědní za uspokojení materiálních potřeb všech jejích členů. Rodina však také vytváří důležitou vazbu mezi potřebami a zájmy rodiny a zájmy společnosti. I zde se objevuje celá řada možných faktorů ohrožujících plynulý chod rodiny, jak ze strany jejích členů, tak ze strany společnosti. V prvním případě je to hlavně nechuť pracovat, tendence zajišťovat jen své vlastní potřeby na úkor dalších

---

⁴⁵ R. OLIVERIUS a kol., Psychologické problémy rodiny a rodinných vztahů, 1.vydání, SPN, n.p., Praha 1989, str. 10

⁴⁶ R. OLIVERIUS a kol., Psychologické problémy rodiny a rodinných vztahů, 1.vydání, SPN, n.p., Praha 1989, str. 14

členů domácnosti, rozpory v ekonomických prioritách rodiny nebo naopak workholismus, který pod záminkou zajišťování životních potřeb může skrývat jiné motivace. V druhém případě, nedostatečná pracovní, sociální, zdravotní, bytová a rodinná politika státu a jeho odpovědných orgánů.

3. socializačně výchovnou

Zahrnuje celkovou péči o děti a jejich výchovu. Panuje všeobecná shoda, že je to funkce, ve které je rodina prakticky nezastupitelná. Rodina je první sociální skupinou, ve které se dítě učí osvojovat si různé činnosti, sociální role, a mechanismy sociální regulace činností, a to ve styku s rodiči a sourozenci. Přejímá za své hodnoty a normy společnosti, které jsou mu zprostředkovány rodiči. K závažným problémům této oblasti bezesporu patří fenomén týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte.

4. sociálně psychologickou

Rodina má poskytovat jejím jednotlivým členům optimální prostředí s pozitivními emočními vazbami a uspokojovat jejich přirozené životní potřeby. Emočně nevyvážené a labilní prostředí rodiny dává prostor pro vznik konfliktů, sporů a napětí, které se zpětně promítá do výchovy dětí i do soudržnosti manželského vztahu. Takové prostředí opět vede k násilí páchané nejen na dětech, ale i ženách nebo seniorech, a dále pak také k nevěrám nebo až k rozvodu manželů a rozvratu rodiny.⁴⁷

Protože dítě je po všech stránkách nejohroženějším členem domácnosti, podívejme se ještě na hodnocení fungování rodinného systému a jeho případných poruch ve vztahu k dítěti jak ho navrhl J. Dunovský (1986):

- Rodina eufunkční – poruchou nedotčená neboli intaktní rodina, ve které je zajištěn dobrý vývoj a prospěch dítěte.
- Rodina problémová – v ní se vyskytují poruchy několika funkcí, které však vážněji neohrožují rodinný systém a vývoj dítěte v něm.
- Rodina dysfunkční – rodina, v níž se vyskytují vážnější poruchy některých nebo všech rodinných funkcí, které bezprostředně ohrožují

---

⁴⁷ Srov. R. OLIVERIUS a kol., Psychologické problémy rodiny a rodinných vztahů, 1.vydání, SPN, n.p., Praha 1989, str. 14-15

a poškozují rodinu jako celek a zvláště vývoj a prospěch dítěte.

- Rodina afunkční – poruchy jsou takového rázu, že rodina přestává plnit svůj základní účel. Dítěti závažným způsobem škodí, či dokonce je ohrožuje v samotné existenci.⁴⁸

Rodina má specifický význam jak pro jednotlivé její členy, tak svůj vlastní ve vztahu ke společnosti a to v obou směrech.

Pro manželskou dvojici má rodina význam hlavně v poskytnutí zázemí pro intimní soužití, vzájemné podpory, získání pocitu bezpečí, mimopracovní seberealizace a odpočinku, a v neposlední řadě také prostoru pro kvalitní soužití a výchovu svých dětí.

Dětem rodina poskytuje hlavně citové, sociální a ekonomické zázemí, dále pak možnosti intelektuálního, emocionálního vývoje a rozvoje socializačních dovedností.

Rodina má však i svůj společenský význam. Spolupodílí se na společenském rozvoji a vývoji a to jak kvalitou jejích jednotlivých členů, na které působí, tak působením např. na sociálně-ekonomickou politiku státu.

Rodinné klima nejvíce ovlivňuje psychiku dítěte. Rodina je základnou pro vytváření struktury osobnosti – rysy osobnosti. Vytváří se sebehodnocení a sebepojetí dítěte, které je formováno skrze reakce a odpovědi – např. přijímání nebo odmítání určitého chování. Tyto vlivy nepůsobí jen aktuálně, ale mají dlouhodobé účinky pro celkový vývoj dítěte.⁴⁹

2.4. Manželství a rodina z pohledu křesťanství

Po II. Vatikánském koncilu vzniká plnější pohled na rodinu, než tomu bylo dříve. Rodina už není primárně místem plození dětí, ale komplexněji chápaným celkem, který je „... je školou bohatěji rozvinutého lidství. Aby mohla dosáhnout plnosti svého života a poslání, k tomu je nutné láskyplné duševní

---

⁴⁸ R. OLIVERIUS a kol., Psychologické problémy rodiny a rodinných vztahů, 1. vydání, SPN, n.p., Praha 1989, str. 17

⁴⁹ Srov. E. VANIČKOVÁ, Z. HAJD-MOUSSOVÁ, H. PROVAZNÍKOVÁ, Násilí v rodině, 1. vydání, Universita Karlova, vydavatelství Karolinum, Praha 1995, str. 22

sdílení, vzájemné dorozumění manželů a svědomitá spolupráce rodičů při výchově dětí. [...] Tak rodina, v níž se stýkají různé generace a vzájemně si pomáhají získat vyspělejší moudrost a sladit lidská práva s ostatními požadavky společenského života, je základem společnosti.⁵⁰

Děti nerozdělují život na profánní a sakrální, prožívají ho spontánně a jednotně ve vztahu ke všem věcem kolem nich. Proto také křesťanská výchova nemůže být oddělena a v základních principech nemůže být odlišná od všeobecně uznávaných zásad výchovy dítěte.

2.4.1. Manželství jako součást Božího plánu spásy

Křesťanství člověku nabízí úctyhodnost, protože on v sobě nese Boží obraz, což dává jeho člověčenství tu největší hodnotu.

„... člověk je stvořen k obrazu a podobě Boha, který ‚je láska‘. Protože Bůh ho stvořil jako muže a ženu, jejich vzájemná láska se stává obrazem absolutní a nepomíjivé lásky, jakou Bůh miluje člověka.“⁵¹

Tato hodnota se odráží i do manželství, protože je to soužití dvou lidí, které Bůh chtěl stvořit jako pár a proto je také obdařil schopnostmi, aby byli schopni v tomto trvalém svazku žít. Úctyhodnost každého člověka vstupuje do vztahu dvojice jako rovnocennost, která je už obsažena v Božím plánu stvořit dvojici – muže a ženu.⁵²

Milosrdenství Boží, projevující se v odpuštění, dokonce počítá i s lidským hříchem, který narušuje všechno to dobré, co v tomto trvalém a přirozeném svazku je a proto člověka vybavil vlastnostmi, které mu umožňují najít odpovídající a zodpovědné řešení, zachovávající a prohlubující tento svazek.⁵³

Z pohledu křesťanského etosu je tedy rodina „...podle Božího plánu založena jako ‚důvěrné společenství života a lásky‘, má poslání, aby se stávala čím dál tím víc, čím je – tedy společenstvím života a lásky – v úsilí, které nalezne, jako u každé stvořené a vykoupené skutečnosti, své naplnění v Božím

⁵⁰ Gaudium et spes, 52

⁵¹ Katechismus katolické církve, 1604

⁵² Srov. A. OPATRŇÝ, Příprava na manželství, 2.vydání, Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, Praha 1997, str. 6

⁵³ Tamtéž, str. 7-8

království. Podstata a úkoly rodiny jsou v zásadě určovány láskou. [...] V tomto smyslu – vycházejíc z lásky a se stálým zřetelem na ni – zdůraznila poslední synoda čtyři všeobecné úkoly rodiny:

1. Vytváření osobního společenství
2. služba životu
3. účast na vývoji společnosti
4. účast na životě a poslání církve.⁵⁴

2.4.2. Dar lásky a sv. Ducha

Základem, na kterém může vyrůst zdravé společenství rodiny je láska. Láska má ve vztazích multifunkční význam. Na počátku vztahu přitahuje dva jedince opačného pohlaví. V další etapě jejich soužití, spojuje jejich rozdílné životy v jeden společný- manželský. Následně, rozšiřuje jejich partnerství o další členy jejich společenství – o jejich děti. A nakonec dává možnost zakoušet pocit sounáležitosti a bezpečí domova, všem, kteří přijímají pravidla rodiny a spolupodílejí se na jejich harmonickém naplňování i případné kvalitativní proměně.

„Láska oduševňující mezilidské vztahy různých členů rodiny, představuje vnitřní sílu, která tvoří rodinnou jednotu a společenství a činí je živými.“⁵⁵

Nedílnou hodnotou křesťanské rodiny je i vědomí vylití sv. Ducha ve svátosti manželství, který vztah posvěcuje a současně se stává živým zdrojem a nevyčerpatelným pramenem nadpřirozeného společenství s Kristem a církví,⁵⁶ čímž se „rodina dvou – tří, ...“ stává opět velkorodinou, ale tentokrát v novém, hlouběji naplňujícím a materiální život přesahujícím významu.

2.4.3. Prostor pro vzájemnou úctu

Základním prvkem budování zdravého rodinného společenství je výchovný dialog mezi rodiči a dětmi, při kterém každý dává a přijímá.

---

⁵⁴ Familiaris consortio, 17

⁵⁵ Tamtéž, 21

⁵⁶ Srov. Tamtéž, 21

Základními hodnotami této vzájemné výměny jsou láska, úcta a poslušnost dětí vůči rodičům⁵⁷ a naopak láska, úcta a porozumění rodičů vůči dětem.

Křesťanství na jedné straně, chápe autoritu rodičů ne jako prostředek k prosazení vlastních názorů a zájmů, kterým se dítě musí podřídit, ale jako pravou „službu“, která má přispět k lidskému a křesťanskému blahu dítěte. Dítě není prostředkem seberealizace rodičů, ale Boží dar, který má být ohleduplně, občansky i duchovně pěstován, připravován pro vlastní život ve svobodě a odpovědnosti, aby nakonec svébytně dozrál a vydal svému Otci vyžralé plody transcendovaného lidství. Na druhé straně, však počítá i s tím, že tento proces není ani v citlivém a vírou naplněném prostředí bezproblémový, ale naopak upozorňuje, že rodinné společenství se může udržet a zdokonalovat jenom s velkým duchem sebezáporu a obětí. Každý jednotlivý člen domácnosti musí být ochoten slevovat ze svých osobních nároků ve vztahu k potřebám druhých, učit se snášenlivosti, a dále také být otevřeným ke smířlivosti a odpuštění.⁵⁸

2.5. Charakteristické rysy současného manželství a rodiny

Společenské podmínky a vědomí se v dějinách lidstva neustále proměňují. Dnešní doba je charakteristická svým spěchem a nároky na pracovní výkonnost, přehnaným individualismem, relativizací hodnot a názorů na různé společenské a sociální jevy. To vše a mnoho dalšího působí i na rodinu. Podmínky ve kterých se dnes rodina nalézá, přinášejí stránky kladné i záporné. „Jedny jsou znamením spásy v Kristu, který působí ve světě, druhé jsou znamením odmítání Boží lásky člověkem. Na jedné straně si je člověk více vědom osobní svobody, věnuje větší pozornost kvalitě mezilidských vztahů a manželství, povznesení důstojnosti ženy, odpovědnému rodičovství a výchově dětí. [...] Ale na druhé straně jsou tu známky deformace některých základních hodnot, které vzbuzují starosti.“⁵⁹ Patří sem chybné chápání vzájemné nezávislosti manželů, závažné neshody v názorech na výchovu dětí; rostoucí počet rozvodů; akceptace potratů a různých forem sterilizace.

---

⁵⁷ Srov. Familiaris consortio, 21

⁵⁸ Srov. Tamtéž, 21

⁵⁹ Tamtéž, 6

Vyjmenujme si nyní ty nejcharakterističtější rysy toho, jak společnost ovlivňuje vědomí lidí, kteří se v ní nacházejí, ve vztahu k založení a funkci manželství a rodiny.⁶⁰

- Možnost volby partnera pro manželství na základě relativní svobodné volby – omezuje se zde vliv rodičů a širší rodiny. Dřívější důvody uzavření sňatku (majetek, příslušnost k určité společenské třídě, závazky rodičů, vzdělání, etnikum a další) ustoupily jiným důvodům (sympatie a láska, shodnost životních postojů a cílů, ale také gravidita, snaha vyrovnat se rodičům nebo vrstevníkům, potřeba odejít z původní rodiny, zisk bytu a další).

- Změněná představa o tradičních mužských a ženských rolích – tradiční patriarchální postoj k rolím v rodině, kdy žena zastávala všechny rodinné povinnosti, je stále dost silný, ale stále více naráží na emancipační postoje žen a jejich snahy o přerozdělení domácích prací, výchovy dětí a dalších povinností. To s sebou nese ulehčení pracovního zatížení ženy, větší prostor pro spolupráci a volný čas partnerů, není-li pochopení a souhlas vznikají partnerské rozpory a konflikty.

- Růst zaměstnanosti a vzdělanosti žen – žena se dostává do ekonomicky nezávislejší pozice a zvyšuje se její emancipační proces. To v rodině předpokládá spolupráci muže (viz předcházející bod). Negativním rysem je menší pozornost věnovaná citovému zázemí dětí a jejich výchově.

- Omezení kontaktů rodičů a dětí – Zvyšování společenských a pracovních nároků, stejně jako větší nabídka společenského vyžití nutí rodiče k tomu, aby hledali náhrady, jako jsou prarodiče, školky, školy a vychovatelé. Nedostatek společného soužití a projevovaných citů je pak kompenzován penězi a věcnými dárky. Zvyšuje se tak riziko citové plochosti a zvýšené agresivity dětí a s tím spojených problémů v dospělosti.

- Omezení vícegeneračních kontaktů – dnešní způsob života vede člověka k větší orientaci na sebe. Ať už je to způsobeno větší potřebou emancipace, seberealizace nebo „jen“ výstavbou malých bytů v husté městské

---

⁶⁰ Zpracováno podle: R. OLIVERIUS a kol., Psychologické problémy rodiny a rodinných vztahů, 1.vydání, SPN, n.p., Praha 1989, str. 7-9

aglomeraci, že se rodiče a děti brzy oddělí, může vést toto oddělení sice k větší emancipaci a samostatnosti potomků, ale také k odcizení generací, k intoleranci, neúctě a nevšímavosti. Omezením kontaktů s prarodiči, trpí nejen prarodiče sami, ale také děti, které nemají většinou citové zázemí ani doma (viz výše).

- Posun činností spojovaných s rodinou mimo ni – jedná se o činnosti jako je např. stravování v podnikových a školních jídelnách, restauracích a občerstveních typu Mc Donald's, dále zajišťování služeb – prádelny, čistírny, mandlovny, servisní a úklidové služby a dále také péče o dítě. Všechny tyto služby zpříjemňují život, šetří čas a pracovní síly, ale také ještě více narušují soudržnost a schopnost spolupráce jednotlivých členů rodiny, kteří se ještě více vzájemně oddělují a odcizují.

- Možnosti „plánovaného“ rodičovství – Tento bod je v dnešní době velmi kontroverzní. Současné společenské vědomí se kloní k větší svobodě osobního rozhodování partnerů o způsobu regulace početí (antikoncepce, přerušování těhotenství), či naopak kontrole a cíleného ovlivnění početí (prenatální a preinplantační diagnostika, umělé oplodnění). Na jedné straně se zvyšuje vědomí o plánovaném rodičovství a péče o nenarozené dítě, na druhé se snižuje morální vědomí nedotknutelnosti života ve spojitosti s potratem, či manipulacemi s lidskými zárodečnými buňkami.

- Tolerance společnosti vůči rozvodu – vědomí běžného člověka podporované vyjádřením celé řady „odborníků“ dnes zastává názor, že rozvod je normální součástí života, kdy když se jedno manželství nepovede nahradí se jiným. Oprávněný argument pro rozvod může být např. týrání a zneužívání některých členů rodiny, chronické závislosti a násilí s nimi spojené. V žádném případě ale nemůže řešit citovou a charakterovou nevyzrálou, neschopnost řešit ekonomické a vztahové problémy nebo netrpělivost a neschopnost prohlubovat kvalitu soužití.

- Tolerance společnosti k různým nemanželským způsobům soužití – nejčastější jsou takzvaná partnerství (dokonce i manželství) na zkoušku nebo „na hromádce“. První způsob je odůvodňován argumentem, že se člověk nejprve musí s někým naučit žít a teprve potom může vstoupit do manželství. Druhý

způsob vychází z přesvědčení, že manželský slib je pouhou formalitou, která nezaručí kvalitu vztahu a zajištění jiných záležitostí vyplívajících z rodinného soužití a proto je zbytečný („Jsou s tím akorát starosti!“). Vztah sice může získat určité psychologické výhody (větší tolerance a pozornost, větší ochota spolupodílet se na řešení konfliktů a problémů apod.), ale partneři ztrácí možnost pochopení hlubší dimenze manželství ve vztahu k duchovním hodnotám, které symbolizuje a aktualizuje.

- Příklon k ateismu a snížení vlivu náboženství na rodinu – dnešní společnost se vyznačuje pragmatičností a orientací na materiální zajištění a seberealizaci člověka. Duchovní rozměr je často pokládán za přežitek, který spíše svobodě a rozvoji člověka brání. Z určitého úhlu pohledu může člověk získat prostor pro skutečně nezávislejší způsob kontaktu se sebou a okolním světem. Není spoután myšlenkovými schématy příkazů a zákazů, které pro něj ztrácejí živost a přitažlivost a díky tomu se může z psychologického pohledu nezávisle rozvinout. Na druhou stranu ale také ztrácí duchovní oporu a vyzrálost náboženství, nesoucí v sobě nosné spirituální zkušenosti mnoha generací, a zprostředkující životu hlubší smysl a eschatologický rozměr.

2.6. Závěr

Rodina jako intimní společenství je útwarem, který je v mnoha směrech ovlivňován a sám ovlivňuje vztahy, chování i různé druhy činností, jak směrem dovnitř, tak i ven.

Vně je rodina začleněna do širokého společenského prostoru s určitými vazbami, vztahy a vzájemnými nároky. Je společenským vědomím a děním do jisté míry ovlivňována a sama skrze své jednotlivé členy zpětně na společnost působí v různých vzájemných interpersonálních interakcích.

Vnitřně žije rodina ve vztazích generačních – sourozeneckých, a mezigeneračních – prarodiče-rodíče-děti. Tyto vztahy buď rodinu rozdělují nebo stmelují a to podle toho, jaké jsou jejich kvantitativní a kvalitativní funkce.

Vnější a vnitřní vlivy, tak jak byly uvedeny mají své specifické účinky při vývoji dítěte a formování jeho osobnosti. Tyto účinky mají různou míru působení, která je v přímé spojitosti s určitými vývojovými fázemi dítěte, kterými se nyní budeme zabývat.

3. Vývojové fáze člověka

Každý člověk má své vlastní prožívání a usuzování, zkušenosti a postoje, a to vše se hlavní měrou podílí na výběru a volbě jeho specifických potřeb. Tyto specifické potřeby zase ovlivňují zacílení jeho motivace, tedy určují směr volby. Způsoby dosahování těchto cílů jsou zase do jisté míry ovlivňovány převzatými a naučenými způsoby chování a jednání.

Z výše uvedeného poznáváme, že motivace a její konkrétní naplňování je výsledkem osobních i sociálních zkušeností a vlivů, které se různou měrou prolínají a vzájemně ovlivňují.

Je zde však ještě jeden významný faktor, který ovlivňuje charakter výběru a způsob jeho naplňování a to je tělesný vývoj a jeho biologické zákonitosti. Například dvouleté dítě nemůže pochopit proč se maminka s tatínkem hádají a způsob, jakým se mu to budeme popřípadě snažit vysvětlit, se bude lišit od toho, jakým to budeme vysvětlovat jeho o deset let staršímu sourozenci.

Tyto zákonitosti zkoumá vývojová psychologie. Její spektrum zkoumání spolu s dosaženými výsledky je velmi široké a proto se budeme muset v rámci omezeného rozsahu této práce spokojit jen určitým výčtem důležitých závěrů bez jejich dokazování, což ponechávám na dalším studiu základních pramenů vývojové psychologie.

3.1. Vývojová psychologie

Vývojová psychologie se také nazývá ontogenetická, protože pro její způsob přístupu k člověku a pro jeho výzkum je nejdůležitějším hlediskem ontogenetický vývoj.

„Moderní vývojová psychologie uplatňuje při sledování psychického vývoje člověka následující hlediska:

- **Fylogenetické hledisko (antropogeneze)**
- **Ontogenetické hledisko (vývoj jedince od početí do nejvyššího věku)**
- **Společenskohistorický vývoj lidstva**
- **Aktuální genezi (krátkodobý vývoj psychických procesů).⁶¹**

Ontogenetická psychologie je stále se rozvíjející obor, k jehož tradičním oblastem zkoumání patří vývoj dílčích schopností (motorika, vnímání, pozornost,

---

⁶¹ A. PETŘKOVÁ, *Nástin ontogeneze dětství a dospívání*, 1. vydání, rektorát University Palackého v Olomouci, Olomouc 1991, str. 5

rozumové schopnosti, paměť) a vlastní osobnosti. Dále se zaměřuje na zkoumání intelektových schopností a poznávacích funkcí člověka ve vztahu k průběhu celého jeho života. Rozvíjí výzkumy v oblasti socializace chování a jeho vývoje, geneze prosociálního chování a jeho determinant, zvnitřnění sociálních norem nebo úloha sociálního učení aj.⁶²

3.2. Vývojové fáze člověka od narození do dospělosti⁶³

Pro naše potřeby si uveďme klasickou psychologickou klasifikaci, která je všeobecně uznávaná, s tím, že některá období vývoje jsou pro nás důležitější a některá méně (i když určitou míru vlivu tu nalezneme vždy):

1. období prenatální ..... od početí po narození
2. období novorozenecké ..... od narození do 6 týdnů
3. období kojenecké ..... od 6 týdnů do 1 roku
4. období batolete ..... 1- 3 roky
5. období předškolního věku ..... 3 – 6 let
6. období mladšího školního věku ..... 6 – 11 let
7. období dospívání
  - a) prepuberta ..... 10 – 12,5 roku (dívky)
..... 12 – 14 let (chlapci)
  - b) puberta ..... 12.5 – 15 let (dívky)
..... 14 – 16 let (chlapci)
  - c) adolescence ..... 15/16 – 20 let a více
8. dospělost ..... 20 – 65 let
9. stáří ..... od 65 let do smrti

Periodizace je schematická, zobecňující a zjednodušující. K jejímu používání je třeba přistupovat kriticky a s ohledem na individuální rozdíly a zvláštnosti. Chronologický věk nikdy nemůže vyjádřit všechny změny, k nimž v psychice člověka dochází a obecné vyjádření nikdy nemůže postihnout celou řadu individuálních zvláštností. Přesto je pro naše účely sledování vývojových fází důležité, protože nám obecně nalezené problémové faktory umožňují porozumět příčinám potíží v dalších fázích vývoje a dále nám umožňují zaměřit

⁶² Srov. A. PETŘKOVÁ, Nástin ontogeneze dětství a dospívání, 1. vydání, rektorát University Palackého v Olomouci, Olomouc 1991, str. 5

⁶³ Srov. Tamtéž, str. 9

se na klíčové vlivy a hledat způsoby jejich eliminace. Jejich objevení a pochopení konkrétním klientem, může napomoci jeho vlastnímu lepšímu sebezporozumění a další integraci celé osobnosti.

3.2.1. Klíčové determinanty a dominanty jednotlivých fází vývoje⁶⁴

Pro období prvních sedmi let uvádím i klíčové somatické determinanty a dominanty, protože i ty se v tomto období významným způsobem podílejí na psychickém základu osobnosti. Například matčina úzkost spojená s narozením a péčí o novorozence se může projevit jako nepochopitelná úzkost jejího potomka, kterou si nese třeba až do dospělosti, nebude-li v dětství prožívat dostatek lásky a bezpečí, projevované rodiči. Pod bodem *Klíčové osobnostní dominanty* uvádím základní dominanty, tj. mohutnosti dětské psychiky, které se v příslušném věku přednostně zakládají nebo rozvíjejí.

1. Prenatální období

- *Somatické faktory*: tělesné zdraví matky, nemoci v těhotenství, podávané léky, zneužívání návykových látek, strava a cvičení matky

- *Psychologické faktory*: psychický stav matky – klidné spokojené těhotenství kontra strach, úzkosti, napětí, nervozita, zakoušená nebo projevovaná agresivita; vědomé zprostředkování pozitivních podnětů fétu – povídání, poslech hudby, zpěv, fyzické kontakty skrze břišní stěnu; verbální i nonverbální kontakt s otcem, společné rodinné spoluprožívání, společné modlitby, účast na mši.

- *Klíčové osobnostní dominanty*: bazální jistoty a nejistoty, libost a nelibost, přijetí a nepřijetí, bezpečí, pradůvěra a neidentifikovatelná úzkost, spoluprožívání matčinych emocí a sounáležitost s ní.

2. Novorozenecké a kojenecké období

- *Somatické faktory*: problémy spojené s porodem (přidušení, zhmoždění, inkubátor, poporodní nemoci), intoxikovaná strava skrze matku,

---

⁶⁴ Zpracováno podle: V. SMÉKAL, P. MACEK, Utváření a vývoj osobnosti, 1. vydání, Barrister & Principal-studio, Brno 2002, str. 13-15

A. PETŘKOVÁ, Nástin ontogeneze dětství a dospívání, 1. vydání, rektorát University Palackého v Olomouci, Olomouc 1991, str. 11-33

P.E. HERCIKOVÁ, Křesťanská výchova dětí, 1. vydání, Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, Praha 2002, str. 8-35

J. MELGOSA, Žít naplno, 2. vydání, Advent – Orion s.r.o., Praha 2003, str. 27-33

umělá strava, zanedbání základních biologických potřeb dítěte (jídlo, pití, teplo, čistý vzduch, ošetření vylučovacích potřeb, tělesná stimulace), zanedbané prostředí domova.

- *Psychologické faktory*: sdílení prvních okamžiků po porodu s matkou versus jejich oddělení, psychický klid a vyrovnanost matky nebo její psychická labilita, přijetí a nepřijetí, emocionální ambivalence matky, klidné a vstřícné rodinné prostředí kontra emocionální a slovní agrese, tělesné týrání a nedostatek stimulů všeho druhu.

- *Klíčové osobnostní dominanty*: citový a sociální vývoj a s ním i první reakce na tyto podněty, sebestřednost a sjednocení s matkou, senzorické připoutání, rozlišování známého od neznámého, první odlišování sebe od ostatního světa, vnímání přijetí nebo nepřijetí, tvoří se základní životní orientace – svět jako výzva nebo hrozba.

3. Batoletí období

- *Somatické faktory*: senzomotorické stimuly, rozvíjení smyslu pro rovnováhu (běhání, skákání, překonávání překážek, jízda na tříkolce a koloběžce), podpora smyslu pro rytmus, tanec a zpěv; zajištění základních potřeb a jejich kvality, kvalita rodinného prostředí (čistota, bezpečí, podněty).

- *Psychologické faktory*: klidné a rozvoj podporující rodinné klima versus nestabilní, agresivní, či naopak nepodnětné prostředí bez zájmu, důležité je spoluprožívání rodičů při hrách a povídání si, čtení pohádek, projevy lásky a podpory; matka působí jako první při tvorbě náboženské cítění – důvěra, jistota a naděje přítomnosti někoho blízkého, komu na něm záleží a který se ho ujme (dítě zakouší dokonalou lásku Boží skrze nedokonalost lidské lásky).

- *Klíčové osobnostní dominanty*: buduje se schopnost separace od matky – autonomie a závislost, projevy nezávislosti – období vzdoru vyjadřující vznik „jáství“: „Ne! Já sám/sama!“, učení napodobováním, ovlivnitelnost, dětská logika – důslednost, rozvoj představivosti a pozornosti, zdokonalují se funkce paměti a myšlení, první náznaky prospektivního chování, vývoj smyslu pro druhé.

4. Období předškolního věku

- *Somatické faktory*: dostatek motorických aktivit – rozvoj zručnosti (hudební a pohybové aktivity), tělesné cvičení; strava a regulace aktivit a odpočinku (dostatek spánku).

- *Psychologické faktory*: podpora rozvoj herních aktivit (důraz na kolektivní hry), podpora sluchových a zrakových aktivit (hudba, zpěv, malování), podpora paměti (písničky a básničky zpaměti) versus nezájem, ironie, ponižování; porozumění bouřlivé fantazii a konfabulacím (dětské lhaní) versus obviňování a trestání; nejperspektivnější období pro rozvoj inteligence a tvořivosti, podpora labilního citového prožívání versus ponižování a výsměch; důležité jsou spoluprožívání a podpora otce v zájmových aktivitách versus jeho nezájem a zaneprázdněnost; rodiče se stávají vědomě i nevědomě vzorem pro utváření důležitých sociálních modelů.

- *Klíčové osobnostní dominanty*: afektivní a impulsivní emocionalita, prožívání světa skrze fantazii, vytvářejí se elementární sociální a etické charakterové vlastnosti, rozvoj svědomí, rozlišování dobrého a zlého, rozpoznávání nebezpečí, závislost na pravidlech, ztotožnění s hodnotami klíčových osob; sleduje se školní zralost.

5. období ml školního věku

- *Psychologické faktory*: podpora rodičů v adaptaci na školu (psychická labilita a dočasné zhoršení psychických funkcí – motorické, vnímání, pozornosti, pohotovost řeči) versus nároky, srážení, ponižování a nezájem; vlivy pedagogů a spolužáků, umožnit a podpořit přechod od individuálně laděného prožívání (sociální kontakty ve hře) k sociálním kontaktům (svoboda pohybu a kontaktu) versus bránění kontaktům s vrstevníky a trestů formou zákazu chodit ven; potřeba pomoci, podpory a uznání rodičů (tvorba identity a sebedůvěry) versus jejich nezájem – náhradou za kontakt je umožnění koukat se na TV, neomezeně hrát počítačové hry apod. Děti jsou vnímaví k postojům rodičů v oblasti náboženství, jsou citliví na jejich projevy víry (modlitba, účast na liturgii, projevy důvěry, radosti a pokoje skrze víru) versus poučování, nucení do projevů víry nebo ateismus, vyjadřovaný pochybnostmi, posměchem, odmítáním.

- *Klíčové osobnostní dominanty*: rozvoj abstraktního myšlení, vytváření myšlenkových operací, přechod logiky doslovného k symbolickému, střídání nálad, kontrola a ovládání emocí a celkového projevu, rozvoj sociálních vztahů, situační kamarádství, v šestém roce života dochází k první změně tělesné struktury – odtud narušení psychosomatické rovnováhy (poruchy spánku, náchylnost k nemocím, náladovost, úzkostnost); psychická rozdílnost chlapců a děvčat.

6. období dospívání

Výrazně odlišná a specifická etapa v lidském vývoji, pro kterou jsou charakteristická množství změn. Sociologicky můžeme definovat mládí jako období přechodu z dětství do dospělosti (změny společenských rolí a funkcí) a dále pak jako etapu přípravy (z hlediska životního uplatnění). Z pohledu psychobiologického je mládí fází přerodu (tělesné a psychické dospívání) a hledání smyslu. Vzhledem k celkové problémovosti tohoto období se objevuje pojem *vývojová krize*, E. Erikson hovoří o tzv. *krizi identity*, projevující se ve všech sférách osobnosti, především v oblasti sexuální, sociální a profesionální.

- *Psychologické faktory*: podpora a pozitivní, aktivní účast na formování základních osobnostních vlastností versus nezájem nebo negativní vlivy rodičů (autoritativní nebo protektivní projevy, ponižování a projevy nadřazenosti), jasně vysvětlovat, co se od dospívajícího očekává (jednání s ostatními členy rodiny, respektování dohodnutých pravidel a norem – rodinných i společenských, plnění povinností – školních, mimoškolních, rodinných), negativně působí i rozporuplné postoje rodičů vůči dospívajícímu, důležité je vedení ke schopnosti převzít kompetence a odpovědnosti (příprava na založení vlastní rodiny, převzetí a vyrovnávání se s pracovními povinnostmi), dát najevo počínající dospělost potomka a odevzdání příslušné míry svobody a individuální seberealizace, nabízet podporu a přátelství s ohledem na potřebu z jeho strany (nevnucovat, nesnižovat schopnosti, nemanipulovat, nevyhrožovat), povzbuzovat, posilovat sebevědomí, uznávat a oceňovat. Ve vztahu k víře je toto období velmi citlivé, dospívající odmítá náboženské normy a schémata dospělých, protože hledá svůj vlastní osobní vztah k Bohu – hledá, co je skutečně pravdou.

- *Klíčové osobnostní dominanty*: idealismus – sklon vytvářet si vlastní ideály, kterým přikládá velký význam, období zpochybňování autorit – potřeba vymanit se z vlivu rodičů a dalších autorit (potřeba odstupu), nedůvěra k dospělým a bezmezná loajalita a důvěra k vrstevníkům, přecitlivělost a nízké sebehodnocení (zvláště u dívek), přizpůsobování se partě – styl oblečení, účes, hudba, slovní projev (určitá témata a shodnost názorů), nejistota a potřeba pomoci – přes vnější odmítání, v skrytu duše očekávají pomocnou ruku, tvořivost a radost – dospívající ještě není chycen v rutinách, schematismech a konzervatismu, jako dospělý a potřebuje prožívat „dobrodružství objevování v různých oblastech života.

3.3. Přístupy ke zkoumání psychického vývoje

Psychický vývoj není otázkou na ničem nezávislého a jednoznačného průběhu, ale je různorodý, díky odlišným způsobům determinace. Díky tomu také vznikají odlišné způsoby přístupů, výzkumů a závěrů, jak se utváří lidská osobnost.

3.3.1. Dědičnost versus prostředí

V otázce determinace psychického vývoje existují dva směry, které spolu již nejméně sto let diskutují na téma „nature versus nurture“, tedy dědičnost kontra prostředí. V běžných vědeckých diskuzích většina vývojových psychologů odmítá obě extrémní polohy a přiklání se k principu interakcionismu,⁶⁵ který zastává názor, že chování je výsledkem neustálé interakce mezi osobními dispozicemi a situačními proměnnými.⁶⁶

Dilema „dědičnost kontra prostředí“ je pro nás důležitým tématem hlavně z toho důvodu, že se v modifikované podobě objevuje jako rozporotvorný nebo obviňující prvek v dialogu dítě – rodič (viz dále).

3.3.2. Přirozené zrání a učení

Další diskutovanou možností, při řešení problému příčin a činitelů duševního vývoje, je, využít vztahu mezi zráním a učením. Zrání je spontánním procesem a souvisí s vnitřními silami organismu (pojí se s dalšími vlivy – fyzikálně chemickými např. záření, biologickými – infekce, traumata, sociálními – úroveň bydlení). Vedle zrání je lidský život významně determinován učením. Oba pochody se vzájemně prolínají a ovlivňují, kdy příslušná struktura musí nejprve uzrát a teprve potom je schopna vstřebat další učební impulzy.⁶⁷

Toto téma je důležité pro praktické posouzení a způsob předkládání nároků kladených na dospívající, při jejich osvojování hodnot a norem, aby byly přijímány přirozeně a s vnitřním porozuměním. Významnou roli zde může sehrát (při svépomocném řešení problému) i adolescentovo porozumění své ještě plně nevyvinuté psychice a z ní vycházejících tendencí, projevujících se například jako odpor nebo opoziční názor vůči rodičům. I takovým způsobem se může zrodit úcta ke stáří, která je dnes často bagatelizována a přehlížena.

⁶⁵ Srov. V. SMÉKAL, P. MACEK, Utváření a vývoj osobnosti, 1. vydání, Barrister & Principal-studio, Brno 2002, str. 19

⁶⁶ Srov. P. HARTL, H. HARTLOVÁ, Psychologický slovník, 1. vydání, Portál, Praha 2000, str. 236

⁶⁷ Srov. A. PETŘKOVÁ, Nástin ontogeneze dětství a dospívání, 1. vydání, rektorát University Palackého v Olomouci, Olomouc 1991, str. 6

3.3.3. Přirozené zrání a výchova

Rozhodujícími formativními vlivy na nitřní utváření osobnosti dítěte má výchova. Ideální rodičovské pojetí výchovy bychom mohli charakterizovat jako „...jednotu představ a názorů na cíle i na metody a prostředky výchovy.“⁶⁸ Přesto, že do této výchovy mohou zasáhnout psychologové, učitelé, sociální pracovníci, jejichž intervence mohou výchovu poopravit a zkvalitnit, je tento fenomén naplňován spíše, když je něco v rodině společensky nebo sociálně disfunkční. V takzvaně normálních rodinách probíhá výchova víceméně spontánně pod vlivem rodinných vzorců předávaných po generace, a to bez ohledu na jejich funkčnost, efektivitu a zdravotnost.⁶⁹ Bohužel zde opět vidíme, že společenský vliv skrze psychology, sociology, učitele nebo na druhé straně kněze, katechety pastorační asistenty, lektory a ostatní neodpovídá vždy možnostem, fundovanosti a dále i celkové závažnosti daného tématu.

Problémem vztahu přirozené zrání versus výchova je pak rozporem mezi spontaneitou a přirozenými tendencemi dítěte, spojených s věkem a okolními vlivy a celkovou způsobilostí rodičů k výchově v souvislosti s jejich představami o tom jaké by dítě „mělo být“ a ambicemi, co z něj „má být“.

3.3.4. Socializace a individuace

Psychický vývoj se uskutečňuje jako postupná interiorizace, tj. zvnitřňování, jímž se intrapsychické stává intrapsychickým. „Psychické dění se v ranném dětství odehrává mezi dítětem a dospělým nebo dítě pozoruje interakce mezi dvěma dospělými,⁷⁰ a tyto interpsychické akty se postupně stávají součástí repertoáru chování dítěte.[...] Proces socializace zahrnuje i nápodobu, přejímání rolí, norem i vyjadřování sankcí, příkazů a zákazů. Socializací se začleňuje do svého sociálního prostředí.“⁷¹ Proces individuace se dále prohlubuje v období dospívání a dá se říci, že pokračuje celoživotně a přispívá k další formaci a modifikaci různých aspektů identity.

---

⁶⁸ V. SMÉKAL, P. MACEK, Utváření a vývoj osobnosti, 1. vydání, Barrister & Principal-studio, Brno 2002, str. 20

⁶⁹ „Ve své poradenské praxi jsem se mnohokrát přesvědčil, že výchova u problémových adolescentů probíhala v dětském období tzv. „normálně“, tedy bez nějakých významnějších normativních, či dokonce protizákonných excesů, ale tento soud pronáší rodič na základě porovnání zkušeností, které si přináší z vlastního dětství.“

⁷⁰ „Psychické dění se odehrává také mezi dětmi navzájem, viz: sourozenecké a kamarádké vztahy, které také mohou ovlivňovat obsahy a proces zvnitřňování.“

⁷¹ V. SMÉKAL, P. MACEK, Utváření a vývoj osobnosti, 1. vydání, Barrister & Principal-studio, Brno 2002, str. 20

Individuace je také v přímém vztahu s již zmíněnými vlivy dědičnosti a socializace s vlivy prostředí (viz. 4.2.1.) a proto pro ně budou platit obdobné závěry.

3.3.5. Deprivace a supersaturace

Jedna z vývojových teorií se přiklání k názoru, že ke zbrždění nebo dokonce k deviaci vývoje dochází vlivem podnětové deprivaci nebo přesycení.

Deprivace je komplexní proces, ohrožující všechny aspekty vývoje včetně tělesného zdraví. „Je to soubor vlivů, které se týkají absence důležitých složek ve fyzickém prostředí, v potravě, v domácím prostředí, ve zdravotním stavu a v hygieně, v sociálním a citovém chování okolních lidí k dítěti, v sensorické a intelektuální stimulaci, v duchovné sféře smyslu a hodnot. Podle toho se jednotlivé druhy deprivace rozlišují.“⁷²

Podnětové přesycování – supersaturace, je ještě málo prozkoumaný faktor, ale neméně významný. Dochází k němu jak vlivem prostředí – přetížení dítěte školou, tak i rodičů – jednostranné a přetěžující vliv samostudia, sportu, ale také emocionální přetížení – přehnaná starost, láska, puritánská sexuální výchova, atd.

I při eliminaci těchto negativních vlivů může přispět přijetí nových zdravějších norem a hodnot rodiči, kteří skrze ně pozmění své původní postoje a spolu s nimi i nové zdravější způsoby výchovy.

3.3.6. Protektivní a rizikové faktory

Vývoj člověka je komplexním procesem, který se odehrává v předivu mnoha spolupůsobících i protikladných sil, vlivů, tlaků a překážek. Jednoznačně ohodnotit všechny faktory a podmínky z hlediska míry jejich pozitivního, příznivého a negativního, ohrožujícího působení, je nesnadné, ba přímo nemožné. Přesto můžeme vyhledávat a studovat takové faktory, které se v konkrétních případech vývoje dítěte, podílely na jeho rozvoji nebo potlačení a narušení.

Pozitivně protektivními faktory vývoje jsou láska milujících rodičů, která zajišťuje pocity bezpečí a jistoty, respektuje zdravé potřeby dítěte skrze dávání základních svobod – např. prostor pro sebevyjádření, kontakt s vrstevníky, naplňování vlastních zájmů a zálib, a na druhé straně i vytyčení zřetelných hranic – společenské normy chování, předávání pozitivních zvyků a obyčejů, vedení

⁷² V. SMÉKAL, P. MACEK, *Utváření a vývoj osobnosti*, 1. vydání, Barrister & Principal-studio, Brno 2002, str. 21

k náboženskému cítění a víře. Dále, rodič je aktivní při vytváření důležitých rozvojových stimulů jako např. při koupi hraček, stimulujících city, fantazii a tvořivost dítěte, ale spoluúčast na hrách samotných.⁷³

K hlavním rizikovým faktorům patří na jedné straně přímý negativní kontakt rodiče s dítětem – nedostatek nebo absence lásky a zájmu, zbytečné a „oprávněné i neoprávněné“ neúměrné vytýkání chyb a nedostatků, ambiciózní přetěžování v učení i mimoškolních aktivitách, ponižování, hrubé a neslušné nadávky, fyzické a duševní omezování, podnětově chudé prostředí, těžké fyzické tresty, obecně, násilí všeho druhu. Na druhé straně je škodlivý i nepřímý kontakt, jako je např. absence spoluprožívání a saturujících emocionálních vztahů, nabídka hraček, televize, počítače za společný kontakt, nezájem o to, co dítě dělá a čím se zabývá – počítačové hry, násilí v TV a jeho napodobování při hrách na ulici, drogy, hráčství, kriminální činnost různého druhu a s ní spojená falešná ochrana a nepotrestání při odhalení této činnosti.

Vyvažujícím účinkem, z neprofesní odborné sféry pomoci, může být kontakt s prarodiči, příbuznými, přáteli rodiny nebo kamarádů, učitelem nebo vedoucím zájmového kroužku, či sportovního oddílu, knězem, katechetou, pastoračním asistentem apod., kteří dítě v těžké situaci přijmou a podpoří citově i moudrým vedením.⁷⁴

Posouzením rizikových faktorů se může dojít i k závěrům, že výchova a rodinné vlivy na dítě jsou tak ohrožující, že v zájmu dítěte a přes odpor rodičů, dojde k jejich odejmutí a náhradní péči. Pro další vývoj je to poslední, ne nejzdravější, ale přesto nutné a nejlepší řešení – volba toho „nejmenšího zla“.

Dalšími rizikovými faktory jsou vlivy nemocí krátkodobých i těžkých a život ohrožujících, mentální a tělesné postižení, tělesné a emocionálně-rozumové odchylky od společensky přijímané normy a s nimi spojené reakce okolí, zranění, fyzické a psychické ohrožení různého druhu, negativní působení vrstevníků apod.

3.4. Představy o Bohu a jejich proměny v životě dětí a dospívajících⁷⁵

„Rodiče dostali z milosti svátosti manželství odpovědnost a výsadu *evangelizovat své děti*. Už od prvních let mají uvádět do tajemství víry, neboť jsou pro děti jejich „prvními hlasateli.“⁷⁶

⁷³ Srov. V. SMÉKAL, P. MACEK, *Utváření a vývoj osobnosti*, 1. vydání, Barrister & Principal-studio, Brno 2002, str. 23

⁷⁴ Srov. Tamtéž str. 21

⁷⁵ Srov. P.E. HERCIKOVÁ, *Křesťanská výchova dětí*, 1. vydání, Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, Praha 2002, str. 33-45

Na rodičích je odpovědnost za to, jestli jejich dítě přijme víru do svého života, jestli jeho víra bude živá a naplňující. K tomu aby mohl rodič odpovídajícím způsobem křesťansky vychovávat své potomky potřebuje vědět, jak jim „radostnou zvěst“ zprostředkovat odpovídajícím způsobem k jejich věku a psychickým možnostem. Podívejme se nyní na to, co působí na utváření dětských představ o Bohu a jakým způsobem se tyto představy vyvíjí.

3.4.1. Faktory podílející se na utváření dětské představy o Bohu

- Podíl životních zkušeností

V prvních třech letech života je dítě velmi úzce spojeno se svou matkou a proto také jeho první zkušenosti získává skrze ni. Ona mu zprostředkovává první bezpečné kontakty se světem, důležité hygienické návyky, učí ho základním společenským normám a konvencím. Díky tomu se dítě učí ji v důvěře následovat a spoléhat se na ni. Dále také skrze její péči a ochranu zakouší pocit naděje a jistoty, že tu je vždy někdo na blízku, komu na něm záleží a kdo mu podá v nouzi pomocnou ruku. Díky těmto prvním zkušenostem si dítě utváří první pozitivní vztah a vazbu s přirozenou autoritou, kterou později bude pociťovat ve vztahu k Bohu. Později, když se zrodí v dítěti svébytné „jáství“ promítá své pozitivní i negativní zkušenosti s matkou a dalšími dospělými (dospělý je vždy pro dítě určitou autoritou – více, či méně respektovanou) do vztahu s Bohem. Očekává, že Bůh se k němu bude chovat obdobným způsobem jako rodiče a ostatní dospělí kolem něj. Tak dítě zakouší první přiblížení a dotek dokonalé Boží lásky, skrze nedokonalou lidskou lásku. (Podrobněji viz dále: Vývojové etapy představ o Bohu.)

- Svědectví rodičů

Dítě vnímá své rodiče jako přirozenou autoritu a vědomě i nevědomě čerpá své zkušenosti nejen z rodičovské výchovy, ale také z jejich vlastního vztahu k životu, z jejich postojů, chování a jednání. Není tomu jinak ani ve vztahu k Bohu. Dítě si velmi citlivě všímá, jak se rodič obrací k Bohu, při jaké příležitosti a s jak velkou nadějí a vírou. V prvních letech se dítě učí především nápodobou, tak zakouší skrze společné rodinné modlitby a účast na liturgickém životě, že i dospělý si v životě nedokáže poradit se vším a obrací se k tomu, kdo je mocnější. Dále také je konfrontováno se skutečností, že rodič se obrací v myšlenkách a slovech na někoho, koho dítě nevidí a neslyší, koho nemůže

---

⁷⁶ Katechismus katolické církve, 2225

fyzicky uchopit. Přesto dítě zakouší skrze způsob, jakým se rodiče vztahují k Bohu – jejich důvěra, radost, naděje, jejich zastavení se a soustředění na náboženský projev, že se jedná o něco důležitého a mimořádného. Proto samotný projev upřímného a spontánního křesťanského života rodiče je pro ranné náboženské prožívání dítěte důležitější, než nudné dlouhé poučování a přesvědčování, které spíš dítě splete a uvede do zmatku a strachu z nepochopitelného – odtud se následně může zrodit ostražitost, opatrnost a dále pak i odpor a odmítnutí života ve víře.

- Rozhovor o Bohu a jeho formující vliv na dítě

Již v předškolním věku začíná se samo dítě začíná zajímat o hlubší porozumění Bohu a proto si o něm chce povídat. Dítě vnáší do rozhovoru řadu velice hlubokých, ale současně pro rodiče svízelných otázek, na které ve vztahu k chápání dítěte jen těžko nachází odpověď. Je pochopitelné, že ani sám rodič nemusí mít v náboženských otázkách úplně jasno, protože přes jakkoli fundované teologické uchopení zůstává Bůh v určitých aspektech pro člověka tajemstvím. Proto si rodič nemusí dělat tak velké starosti s odpovědí, jako spíš s tím, jak vyjádřit, že přesto že neví a nerozumí (a možná také právě proto), tak věří, a buduje si vztah k Bohu naplněný vzájemnou důvěrou, láskou a nadějí. Je důležité ukázat dítěti, že víra dospělého nemusí být nezodpověditelnými otázkami otřesena, zůstává stejně pevná, protože je založena nejen na věděni, ale i na jiných hodnotách, jakými jsou právě důvěra a láska. Na druhé straně je žádoucí podporovat dítě, aby dál hledalo na své otázky odpovědi například i přes svůj vlastní vnitřní náboženský život, protože jen tak se může naučit vést rozhovor přímo s Bohem.

- Vliv náboženských obrazů a předmětů

Zrak je nejužívanějším ze všech smyslů a proto také zvláště v ranných obdobích lidského života hraje důležitou roli při utváření představ o Bohu. Víme i z historie křesťanství, že obrazy a další formy uměleckého vyjádření se osvědčily, jako vhodná a přímočará forma oslovení prostého člověka. Je to zvláště pro její vizuální sílu, která působí přímo na lidskou emocionalitu. Naší zkušeností je i to, že právě přes rozumovou neuchopitelnost Boha se k němu obracíme prostřednictvím srdce. Mějme na paměti, že to je předností zvláště předškolního dítěte, které žije více v emocích než v rozumu. Důležité je, abychom dítěti zprostředkovali takové obrazy, které budou umělecky a tématicky hodnotné a odpovídající věku dítěte, protože jejich otisk se ukládá hluboko do paměti a doprovází ho až do dospělosti.

3.4.2. Vývojové etapy představ o Bohu⁷⁷

Vycházím z Eriksonovy teorie *osmi životních stadií*⁷⁸, která navazuje na Freudovu psychosexuální teorii a rozšiřuje jí o další stadia. Na rozdíl od Freuda ale přiznává lidskému Já a vlivům společnosti větší vliv na celoživotní utváření lidské osobnosti.

Erikson vychází z předpokladu, že člověku nejlépe porozumíme po stránce psychologické, když jeho život přijímáme jako smysluplný celek. Potom zde můžeme vysledovat, že tento celek není kompaktní a jednolité, ale že se odvíjí v určitých vývojových celcích – u Eriksona v osmi stadiích, které jdou po sobě v zákonitém sledu. Vývoj v každém stadiu je závislý na souhře tří faktorů: vývoje organismu, psychiky (Já) a příležitostí, respektive úkolů, které před jedince v odpovídajícím věku staví společnost. Tak v každém vývojovém stadiu stojí před člověkem jeden z hlavních vývojových úkolů, ale současně s ním i vyřešení předpokládané možné vývojové krize, která je výsledkem prožívaného specifického psychosociálního napětí, vznikajícího právě při řešení a zvládnání daného úkolu. Na tom, jak je úkol a krize vyřešena, závisí průběh dalších stadií, případně i druh psychické poruchy, k níž může dojít v tomto nebo následně potom (epigenetický princip). Když tento vývoj proběhne normálně, vychází lidské Já z každého vývojového stadia obohaceno o určitou kvalitu, kterou lze označit současně jako ctnost (viz křesťanské ctnosti: naděje, víra, láska). K obohacení dochází v tomto pořadí: **naděje – vůle – záměr – schopnost – věrnost – láska – péče – moudrost**. Tyto kvality lze současně vnímat jako sled důležitých **hodnot** (ne jediných), osvojovaných člověkem od dětství po dospělost.

1. Stadium základní důvěry (zhruba první rok života)

Freudovo orální stadium je definováno erotogenní zónou úst. Tato zóna však není jedná, protože to podstatné, co se děje zde, se děje (poněkud odlišně) i na jiných částech těla. Na místech, kde získáváme to, co přijímáme s rozkoší a slastí. Kojenci je příjemné nejen matčino kojení, ale také její laskavý hlas, vůně, houpání, něžné hlazení a koupání. Patří sem i na jedné straně vlastní zdravé tělesné prožitky trávení a dýchání, na druhé straně i první sociální kontakty spojené s důvěrou a přijetím, v tomto stadiu zvláště od matky. Naplnit bezzbytku kojencovy potřeby není jednoduché, protože jeho vyjadřování je

⁷⁷ Srov. P. ŘÍČAN, Psychologie náboženství, 1. vydání, Portál s. r. o., Praha 2002, str. 279-299

⁷⁸ Příloha č. 1, str. 98

nejasné a nemusí být vždy dobře pochopeno, co vlastně potřebuje – pláč, může být projevem bolesti, stejně jako potřebou nasycení, či vyjádřením úleku. Díky tomu naplňování jeho potřeb není vždy bezvýhradně naplňováno a proto zde vzniká napětí mezi důvěrou a nedůvěrou, kdy je důležité aby se naučilo zacházet s oběma kvalitami, protože ani svět není bezvýhradně dobrý a naučit se nedůvěřovat a odmítat, při jasně rozpoznatelných signálech, je pro bezpečný život nutné. Jde o to, aby důvěra dítěte převládla a celková bilance jeho zkušenosti byla pozitivní, protože jen tak si může po celý život i tam kde všechno selhává, zachovat **naději**. Kde není základní nadějná důvěra z nějakých důvodů prožívána a přijata, hrozí stažení a uzavírání se, smutek a deprese.

Základní nadějná důvěra není v kojeneckém věku záležitostí vědomého postoje, ale dítě důvěřuje – obrazně vyjádřeno – celou svou existencí. Právě tento totální existencionální postoj ovlivňuje všechny pozdější vztahy, ve kterých hraje zvláště důvěra podstatnou roli.

Zdravé budování kojencovy nadějně důvěry má, pro své totální přijímání s ní spojených podnětů, nesmírně důležitý vliv i na utváření náboženského prožívání. V dítěti se zakládá schopnost důvěřovat a plně se spoléhat na někoho, kdo je svrchovaný a dobrý, což později promítne do svého vztahu k osobnímu Bohu. V tomto stadiu si dítě již také osvojuje citové reakce na podněty spjaté s náboženským životem. Například je-li radostná nálada rodičů spojována s návštěvou chrámu a jednotlivými liturgickými úkony zde, vytváří se v dítěti podmíněná radostná nálada a důvěra pro toto prostředí a činnost v něm.

Erikson říká, že základní důvěra je nejhlubší vrstvou v lidské osobnosti – a také **nejhlubší vrstvou v každém náboženství**.

2. stadium první autonomie (první až třetí rok života)

Freudovo anální stadium, vyjádřené slovy retence – eliminace (držet - pustit) prožívané ve vztahu ke světu skrze rektální erotogenní zónu, rozšiřuje Erikson opět na celé tělo. Například ruka drží a pouští – neustálé a „nekonečné“ rodiče rozčilující „zahazování“ hraček. Stejný princip dítě uplatňuje ve vztahu k matce, kdy v jednom okamžiku se k ní tulí a v druhém ji náhle odstrčí. Hravá svévole se uplatňuje na všechny strany a s bezmeznou intenzitou a takzvaně „až na doraz“. Proti autonomní svévoli stojí zahanbení a pochybnost a díky tomu zde vzniká vnitřní konflikt, snadno přerůstající ve vývojovou krizi. Pocitů zahanbení je v tomto „období vzdoru“ mnoho, protože dítě je ve vztahu s dospělým

konfrontováno se svou nešikovností, slabostí, průhledností a bezmocností. Pochybnosti o sobě, o vlastním nitru, vznikají z nebrzděných vnitřních impulzů, citových bouří a dále také z fantazie a snů přicházejících strachů. Tak se láme sebedůvěra a s ní se rodící projev osobní **vůle**. Řešením krize je přijetí **řádu**. Tento řád se dítě učí přijímat skrze rodičovskou výchovu, objevuje co smí a nesmí, na co má, či nemá právo.

Kde je vůle dítěte necitlivě zlomená hrozí v dalším životě agresivní odmítání řádu nebo se s ním vyrovnává skrze různé způsoby obsedantního přizpůsobení.

Zdravá osobní vůle vede člověka ke svobodnému, ale také odpovědnému přijetí náboženského řádu, příslušných dogmat a rituálů, k respektování příslušných autorit, bez potřeby projevů agresivního odporu, protestů na jedné straně, nebo nutkavých, strachem vyvolaných chorobných osobních rituálů, například zajišťujících přízeň trestajícího Boha, na druhé straně.

3. Stadium iniciativy (období předškolního dítěte)

Freudovo falické stadium, charakterizované libostí, kterou předškolnímu dítěti poskytuje genitální erotogenní zóna sice Erikson přejímá, ale zdůrazňuje rozkoš z pohybu v prostoru. Dítě se vyžívá v energických, divoce útočných pohybech, vnucuje druhým svou vůli, pere se. To je charakteristické zvláště pro chlapce, ale v současnosti, díky setření vlivů výchovy na chování ve vztahu k ženské roli, jsou stejné projevy zaznamenatelné i u dívek.

Bez usměrňování je předškoláková neřízená aktivita zdrojem nebezpečí a to jak ohrožením vlastního nebo cizího zdraví, tak i okolních věcí. Obdobnou expanzivitou zaznamenáváme v oblasti fantazie například ve formě fantazijního lhaní nebo strachu z fantazijních preludů projikovaných do skutečnosti.

Pokud je toto expanzivní a neřízené chování cíleně usměrňováno a vědomě vzato pod kontrolu promění se na psychosociální úrovni v **iniciativu**, která iniciuje akceschopnost, podnikavost, průbojnost, schopnost zdravě riskovat. Vnější iniciativa je projevem vnitřní síly **záměru**.

Dětský vnitřní svět naráží na vnější společenské korekce, které v něm mohou spustit výčitky svědomí a pocity viny. Iniciativa potlačovaná pocity viny, se může vyhrotit v další vývojovou krizi. Pro korekci jednání nestačí jen strach nebo stud. Pokud není dítěti umožněno vytvořit si zdravé sebevědomí, korigované „moudrým nadhledem“ svědomí, může upadnout do jeho přecitlivělé a skrupulózní formy sebeomezování a tím ničit svou přirozenou sílu záměru.

Takové zkušenosti mají bohužel děti, které vyšli z příliš přísné a autoritativní náboženské výchovy. Trápí se úzkostnými obavami z ublížení, špatných činů, porušení norem, stanovených autoritou – lidskou nebo božskou.

Protože dítě je už v tomto období schopno vnímat existenci Boha, jako postavu přesahující rodiče, může svůj vztah k němu, díky skrupulózní výchově, zakládat na sebeobviňování, strachu, a sebetřýznění na jedné straně a Boží odpovědi v podobě trestů a stálé hrozby zatracení na straně druhé. To vše bohužel namísto důvěry a naděje z odpuštění a možné nápravy, což je také zdravé posílení iniciativy, který známe například z příběhu obrácení sv. Pavla.

4. Stadium snaživosti (mladší školní věk)

Toto období není z psychosexuálního hlediska nijak dramatické a dítě má tak možnost vstupovat s klidem do širšího sociálního prostředí a přizpůsobovat se společenským nárokům. Dítě je schopno přijímat složitější přesná pravidla a řídit se jimi.

Erikson vidí základní vývojové napětí tohoto období mezi snaživostí a pocity méněcennosti, která je opakovaně posilována různými nezdary a překonávána zvýšeným úsilím. Dalším nebezpečím je snaživost, dospělými podporovaná soutěžením, hodnocením a poměřováním s druhými. Obojí může dítě „pasovat“ do role neuznávaného „outsajdra“, stojícího na pokraj společnosti.

Náboženský život dětí v tomto období je víceméně bezrozporný. Dítě přijímá předkládanou nauku i nabízené role a činnosti, pokud odpovídají jeho mentálnímu a emocionálnímu vývoji a podněcují jeho věkem podmíněné zájmy. Charakteristickým rysem je naivní realismus, projevující se v doslovném chápání biblických příběhů a v jednoznačném přijímání dogmat.

Nebezpečným vnitřním konfliktem se může stát rozpor mezi náboženskou vírou, získávanou převážně v rodině a poznatky vědy, zprostředkované dítěti ve škole. Obdobný konflikt vznikne při konfrontaci názorů s vrstevníky i dospělými (učitel, vychovatel, instruktor), ovlivněnými dnešní sekularizovanou společností a vnímajícími náboženství jako přežitek nebo jako absenci reálného pohledu na svět.

Dítě je třeba vést k posílení víry, protože jenom jeho zdravě vybudované sebevědomí ve víře mu umožní, vstoupit na pole názorové plurality a obstát v náročné konfrontaci rozdílných idejí.

5. *Stadium identity (od puberty po adolescenci)*

Období puberty přináší bouřlivý rozvoj psychosexuálního života. Mimo fyzického dospívání, se rozvíjí abstraktní myšlení, objevuje se schopnost logicky uvažovat a vynášet hypotetické soudy. Pubescent je schopen nahlížet na svůj vnitřní svět a začíná o něm uvažovat ve vztahu ke své rodící se identitě. Je schopen hlouběji reflektovat kým je, jaký je, kam patří a s čím se ztotožňuje, jaké je to být mužem, či ženou, začíná uvažovat o smyslu konání a života vůbec.

Zkoumání uvedených ještě plně neujasněných a neustálených témat se neobejde bez určitého vnitřního chaosu a současně i srovnávání s názory světa dospělých. To přináší zákonitě rozpory. Dospívající se chce stát sám sebou, ale nemá ještě potřebnou zralost. Chce uvažovat a rozhodovat se sám za sebe, ale nemá dostatečné zkušenosti a ani příslušné kompetence. Chce se vymanit ze závislosti na rodičích a tím i opustit svět dětství, ale ještě to z mnoha důvodů nedokáže. Tyto snahy jsou doprovázeny nejistotami a riziky, spojenými s chybováním a omezováním ze strany rodičů a dospělých – celou řadu věcí už musí, ale také jich celou řadu ještě nesmí. Celkovým výsledkem je emocionální nestabilita a celková osobnostní nejistota. Hrozí tu vývojová krize, která když nebude zvládnuta přejde do dospělosti. Pokud nebudou uspokojivě zodpovězeny otázky kdo jsem, kam má smysl se v životě ubírat a proč, jaké mám a chci ve společnosti zastávat role, nebudou v dospělosti přijímány rodinné a společenské kompetence a odpovědnosti, dojde ke zmatení rolí, k celkovému odmítnutí dospělosti a jedinou přijímanou rolí bude stále odporující a revoltující „věčný puberták“.

Dospívání je důležitým obdobím pro formování zdravého a pozitivního postoje k Bohu, víře, církvi a náboženství vůbec. Dospívání je věkem ideologie. K ujasnění výše uvedených témat je třeba najít, či vytyčit jasný směr, takový, který bude s přesvědčením respektován a následován. Mládí je dynamické, chce být aktivní, nespokojí se s kompromisy, proto se v této době zakládá mravní rozhodnost v posuzování a odsuzování, v přijímání a odmítání. Hledání vlastní identity má často náboženskou povahu. Toto období je zvláště citlivé na náboženský formalismus, ritualismus a bezmyšlenkový moralismus – mládí chce být živé, opravdové a náboženské ze své přirozenosti a ne z umrtvujících dogmat a nepřesvědčivých frází. Dospívající chce prožít svou vlastní náboženskou konverzi od zprostředkovaného Boha k vlastnímu, osobně přítomnému, živému

Bohu. Nedostane-li potřebný věrohodný návod „doma“, hledá „jinde“ nebo se přikloní se k ateizmu, jako převládající společenské normě.

Abychom porozuměli částem a jejich vztahům musíme porozumět celku. Z tohoto důvodu se nyní zmíníme i o dalších stadiích, které sice přesahují rámec našeho tématu, ale bez celkového kontextu bychom nemohli porozumět odkud a kam, a proč právě takto, chceme dítě do dospělosti provázet.

6. Stadium intimacy (věk ranné dospělosti)

K tomuto stadiu dochází kolem dvaceti let a trvá zhruba do třicátého roku života. Intimitou se zde rozumí blízkost a to zejména milostná. Teprve v tomto věku může vyvážená psychická blízkost naplnit blízkost sexuální. Emocionální vyváženost a mentální vyzrálost v podobě zdravého sebevědomí (vědomí identity), vnáší do vztahu schopnost otevřít se druhému, projevit dostatek citů, porozumění a důvěry. Není zde přehnaný strach ze zesměšnění, ovládnání, závislosti, není tu ostych, stud a přetvářka. Partneri se vzájemně respektují, váží si sebe navzájem a mají potřebnou míru tolerance. Vlastnosti o kterých jsme se zmínili nepřichází do partnerství automaticky, ale musí se v průběhu soužití stále učit a budovat.

Rozpor mezi očekáváním obou partnerů a realitou ústí v další vývojovou krizi, která může mít mnoho podob, od bouřlivých konfliktů, fyzického napadání až k suicidiálním činům nebo stažení se do sebe - izolace, nekomunikace, apatie, odchodu od partnera a sebevraždy.

Erikson neomezuje intimitu na milostný vztah, ale rozšiřuje ho i na vztahy mezi rodinnými příslušníky, přáteli, blízké spolupracovníky, spolubojovníky i dokonce na vztah k činnostem, které člověk miluje. Z tohoto pohledu má intimita společenský i náboženský dopad.

Zkušenost lidské intimity může věřícího inspirovat k svému osobnímu a intimnímu vztahu k Bohu. Přes schopnost milovat jiné, odlišné Já a současně respektovat jeho tajemství osobnosti se učí nacházet nový způsob religiozity, který v předcházejícím stadiu hledání identity byl oslaben. Na základě otevřeného dialogu se člověk učí vstupovat do intimního vztahu „Já“ s transcendentním „Ty“. Zde je překonávána identita, která by bez vztahovosti skončila v sebestředném egoismu, a která ve vztahu k tomu, co jí přesahuje,

nalézá současně i vlastní přesah - objevuje, že Bůh má s člověkem určitý záměr a současně ho staví před nutnost přijetí Boha jako nekonečné Tajemství. Zde člověk získává zkušenost, že osobní zkušenost víry a její výpověď je vždy limitovaná a v tomto smyslu on sám sebe zakouší jako stálého poutníka.

7. *Stadium generativy (období dospělosti)*

Generativita s uznaným pudovým základem rodičovství, je přirozeným vyústěním intimity ve vzájemném odevzdání těl i duší obou partnerů, je dispozicí k plození a k péči o zplozené. Vyznačuje se sklonem věnovat pozornost tomu, čemu poskytuje své tvořivé síly a svou odpovědnost.

Napětí do této oblasti vnáší dnešní společenský nárok na pracovní flexibilitu a loajalitu, stejně tak jako společensky oceňovaná kontrola početí a porodnosti vůbec, které jsou právě v rozporu s potřebami rodiny, k jejímuž plnohodnotnému naplňování patří i plození a péče o potomky.

Krise může ústít do obsedantní potřeby pseudointimity, dále nutkavého zabývání se sebou samým nebo k odmítnutí péče o druhé, vedoucí až k odcizení i mezi nejbližšími.

Religiozita tohoto období je orientovaná na láskyplnou rodičovskou péči a předávání duchovního základu, či duchovní tradice další generaci. Zde by se měla naplno rozvinout idea účasti laiků na všeobecném kněžství, ve smyslu tezí encykliky *Lumen gentium*⁷⁹ a to jak dovnitř rodiny, tak i ve vnější evangelizaci.

8. *Stadium integrity (stáří)*

V tomto stadiu dispozice předcházejícího období generativity plodivost a péče přecházejí v empatickou starostlivost, vyjádřenou například přímluvnou modlitbou. Generativita se stává trvalou životní polohou a přibírá další důležité téma – úkol: integrovat psychické složky osobnosti – tj. zejména ocenění všech životních impulsů minulosti a smíření všech protikladných psychických sil, které pak ztišeny mohou vstoupit do hluboké osobní numinózní zkušenosti. Velkými tématy tohoto období jsou smysl života, vyrovnání se s konečností života a porozumění řádu světa. V kontextu těchto velkých úkolů se starý člověk zamýšlí nad svým životem, rekapituluje ho a přehodnocuje minulé události a vztahy.

---

⁷⁹ *Lumen gentium*, kapitola 4 Laici

Hledá souvztažnosti věcí, dějinných událostí a hledá i své vlastní místo a úlohu v rámci tohoto dění. Na druhé straně je konfrontován s úbytkem tělesných i duševních sil, společenským nedocenením a přehlížením nebo pracovní diskriminací, či nutným odchodem na odpočinek (ztráta potřeby a smyslu). To vše se děje tváří v tvář přicházející smrti. Podle Eriksona ale právě v zápase s beznadějí a zoufalstvím se rodí skutečně zralá integrita. Ctností tohoto stadia je *moudrost*.

Ne každý však zvládne tuto poslední vývojovou fázi a nezpracovaná výzva tohoto období se projeví v apatii vůči světu a rezignaci na smysluplné dovršení života. Starý člověk dožívá v apatii a tupé lhostejnosti vůči světu, sobě i jakýmkoliv možným aktivitám a jediným aktivním projevem bývá pohrdání vším novým a předpojatá glorifikace minulosti.

Religiozita staří má být s ohledem na nabyté životní zkušenosti a specifickou dynamiku prožívání meditativní. Starý člověk se odpoutává od dynamiky každodenního života od prožívání s ním spojených radostí a strastí a v ústraní tiché modlitby a rozjímání hledá vnitřní pokoj, osobní naplňující vztah k Pánu a blaženost z Jeho zakoušené blízkosti – hodnoty, které hledá a nachází uvnitř sebe.

K důležitosti zdárného završení tohoto období se vyjadřuje Erikson následovně: „Děti se nebudou bát života tam, kde staří lidé mají dost integrity, aby se nebáli smrti“.⁸⁰

3.5. Závěr

Jak již bylo řečeno, vývojová psychologie spolu s dalšími příbuznými a spolupracujícími obory se stále rozvíjí, prohlubuje své poznatky i způsoby intervence a spolu s tím vyhledává možnosti a způsoby jak předat své závěry do praktického života všem potřebným. Není to však pouze její úkol, musí zde být i vůle druhé strany, schopné otevřít se těmto vlivům, schopné vlastní sebereflexe a seberegulace.

Vidíme, že problematika pozitivního a zdravého vývoje člověka je velmi komplexní a týká se nejen nejbližších aktérů, tj. rodičů a jejich dětí, ale je nutnou a odůvodněnou záležitostí celé společnosti.

---

⁸⁰ P. ŘÍČAN, Psychologie náboženství, 1. vydání, Portál s. r. o., Praha 2002, str. 299

Důležitou stránkou života je také náboženské prožívání, které, jak jsme uvedli, v průběhu života prochází vývojem a nutnými změnami, v závislosti na vývoji osobnosti člověka. Z této pozice pak vidíme, že nemůžeme náboženský život v žádném případě oddělovat od běžného života, ale naopak musíme stále hledat a nacházet časoprostorové body setkání materiálního a duchovního prožívání tak, aby se vzájemně respektovaly, citlivě prolínaly, doplňovaly a podporovaly.

4. Situace dospívající mládeže

Tento pohled se opírá převážně o výzkumy IDM MŠMT a IVVM publikované na internetových stránkách České rady dětí a mládeže⁸¹ a ve studii Arcidiecézního centra pro mládež v Praze.⁸²

4.1. Charakteristika české mládeže

Protože člověk je sociální tvor, není možné studovat jeho chování bez vztahu s prostředím, ve kterém se nachází. Po stránce psychobiologického vývoje bude řada zákonitostí společná všem lidem, ale působení specifické rodiny a určité společnosti mohou vymezit podstatné rozdíly.

Mládež která dospívá právě v této kultuře a právě v tomto prvním desetiletí jednadvacátého století má svá specifika. Na jedné straně byla již sice vychovávána ve svobodnějším prostředí „porevolučních“ změn – svoboda slova a jednání, pluralita názorů, svobodné podnikání a podobně. Na druhé straně, jak jsme si již v jiném kontextu říkali, změny přináší i rozpory mezi novým a starým a člověk se musí vyrovnávat s napětím, které vznikne. Společnost se v mnohém změnila, ale ne vždy v potřebné kvalitě a hloubce. Jak již bylo řečeno dříve, z ideových jistot marxismu-leninismu jsme vpluli do nejistot pluralismu. Jsou to nejistoty dvojnásobné, protože tradiční hodnoty nejprve ztratila komunistická ideologie a ty její, včetně těch tradičních, zpochybnila postmoderna. Když k tomu přidáme pochybnosti a rozpory spojené s dospíváním, vidíme, že právě dnešní generace mládeže se vyrovnává s nejistotami trojnásobně.

To, co je charakteristické pro mládež obecně je, že v rámci společnosti vytváří určitou „kulturní podskupinu“, která si vytváří vlastní normy, pravidla jednání a svůj osobitý způsob vyjádření, kterým se potřebuje odlišit od světa dospělých. V tomto kontextu ale musíme mít na paměti, že díky společenským změnám nemůžeme uvažovat o mládeži jako o nějaké homogenní skupině. Už pouhým okem nezaujatého pozorovatele vidíme různé stupně a oblasti diferenciací.⁸³ Jen namátkou si uveďme rozdílnost životních stylů, které se navenek projevují v rozdílnosti oblékání, poslechu hudby, zájmové, kulturní, politické a náboženské orientaci, apod. (podrobněji viz dále).

⁸¹ www.adam.cz (studie EUROBAROMETR)

⁸² J. BALÍK, Situace mládeže zvláště v pražské arcidiecézi – východiska a nové výzvy, vydání neuveďeno, ADCM, Praha 2000

⁸³ Srov. M. KAPLÁNEK, Pastorační mládeže, 1. vydání, Saleziánská provincie Praha ve spolupráci se Saleziánským střediskem mládeže v Praze – Kobylisích, Praha 1999, str. 18

4.1.1. Kladné stránky dnešní mládeže⁸⁴

- Hledání smyslu života a zdroje naděje.
- Touha po nalezení odpovědi na své otázky, na které často nedostává žádnou odpověď.
- Otevřenost, a to zvláště pro duchovní skutečnosti.
- Upřímnost.
- Touha po změně a po nových zkušenostech.
- Ochota angažovat se spíše než pro dlouhodobou odpovědnost pro akce krátkodobé s blízkým smysluplným výsledkem.
- Touha po přátelství.
- Potřeba potvrzení sama sebe (cítit, že jsem užitečný, potřebný).
- Otevřenost pro poznávání jiných kultur a národů.
- Velká samostatnost.
- Sociální citlivost.
- Volný čas tráví podobně jako v zemích EU (závěry z roku 2000), zatím ale ještě více organizovaně. Akcent se však přesouvá na neorganizované a neformální aktivity mládeže.

4.1.2. Záporné stránky dnešní mládeže

- Konzumní mentalita (získat pro sebe, užívat si) a styl života jen pro přítomnost.
- „Zajetí prchavého okamžiku“. Důraz na okamžité uspokojení emocí a pocitů – život chápaný jako zábava a neuspořádaný souhrn navzájem nesouvisejících okamžiků.
- Mentalita společnosti vedoucí k cenzurování základních otázek života.
- Neschopnost dlouhodobých investic a zásadních rozhodnutí.
- Touha něco dělat, ale často nevědí, jak na to.
- Neschopnost výběru. Touha vykonat mnoho najednou pak vede k roztržitosti.
- Nedostatek „kritického myšlení“ jako důsledek absence vzdělávacího systému.

---

⁸⁴ J. BALÍK, Situace mládeže zvláště v pražské arcidiecézi – východiska a nové výzvy, vydání neuvedeno, ADCM, Praha 2000

- Absence bezpečí a zázemí, z toho plynoucí osamělost, opuštěnost, bezprizornost, uzavřenost,
- Neochota vstupovat do reálného života (virtuální a medializovaný svět je jim domovem).
- Rostoucí individualizace, separace a nedůvěra v druhého člověka – „dělám jen to, co se mi líbí“.
- Nízká odolnost proti špatným vlivům.
- Zneužitelnost mládeže jak jednotlivě, tak i jako sociologické skupiny jako důsledek malé vzdělanosti ve svých právech.
- Těžká vnitřní zranění (z rodiny, od lidí z církve, z farnosti, ze školy, z duchovního koketování s nekřesťanskými směry).
- Nezaměstnanost, neochota měnit profesi. Protože se cítí nepotřebný, prožívá frustraci.
- Nedostatek odvahy (nedokáží se zeptat) a nezodpovědnost.
- Chybí jistota a naděje, život postrádá pohled do budoucna. Apatie k životu, který postrádá smysl.
- Rostoucí agrese mladých lidí jako důsledek násilí, sadistických a pornografických scén v televizi a jiných médiích.
- Zatemnění a znetvoření pravého porozumění lidské sexualitě (hrozba AIDS).
- Lavinovitě se šířící drogové závislosti. Třetina mladých má již drogovou zkušenost.
- Odklad a ubývání sňatků.
- Neochota podílet se na oficiální církevních akcích.

4.2. Současné vlivy na mládež

Abychom mohli vůbec chování mládeže porozumět, musíme si nejprve povšimnout, jaké vlivy prostředí se podílí na jejich formování a následných projevech.

4.2.1. Vliv rodiny na dospívání

Rodiče současné dospívající mládeže jsou ještě generací, která patří k poslední vlně tzv. „obětované generace“⁸⁵, která dospívala na přelomu 70. a 80. let minulého století, v období tzv. normalizace. Ve školách byla masově

⁸⁵ Srov. P. MACEK, *Adolescence*, 1. vydání, Portál, s.r.o., Praha 1999, str. 122

vychována k materialistickému a ateistickému vnímání světa, což ovlivnilo utváření víceméně materialisticky orientovaného názorového paradigmatu, které se stalo základem osobního přístupu ke světu, formovalo její hodnoty a životní zacílení. Současně však byla konfrontována se schizofrenií názorů a postojů svých rodičů vyjadřujících odpor vůči režimu a vnučované ideologii v „bezpečí domova“ a loajalitou v zaměstnání a v běžných společenských kontaktech. Obecnou charakteristikou pro toto období je **vysoká závislost na autoritě**⁸⁶. Většina lidí ve společnosti tak měla díky autoritě jasno co je správné a nesprávné, co by se mělo a nemělo. S rozpadem společenského řádu v 90. letech se změnil i pohled na svět a zastávané hodnoty. Společenské vědomí přivyklé na totalitní režim, bylo konfrontováno s nabytou svobodou a samozřejmě, že se tato konfrontace začala projevovat i při výchově dětí. Děti, které se narodily do nové doby se adaptovali na nové a svobodné podmínky daleko rychleji, ať už v dobrém nebo negativním slova smyslu.

4.2.2. Podstatné vnější vlivy na mládež

Podle mnoha nejnovějších výzkumů bylo prokázáno, že děti jsou ovlivňovány již od prenatálního věku mnoha různými vlivy⁸⁷, nejprve zvuky matčiných orgánů, hlasy rodičů, hudbou a dalšími zvuky. Tyto vlivy pokračují i po porodu až do konce života. S věkem a mentální úrovní člověka jsou stále komplexněji zpracovávány, a ovlivňují orientaci a motivaci každého jedince.

Negativní zdroje ovlivnění:

- Televize – nevhodné brutálně a sexuálně laděné filmy, manipulující reklama, pořady typu „Reality show“ nebo „Výměna manželek“ apod.
- Počítače – násilné počítačové hry, mnohahodinové surfování na internetu
- Společnost zaměřená na hromadění materiálního bohatství – reklama orientovaná na zisk; automaty, jako zdroje snadného zisku
- Všeobecně snížená kvalita veřejného života a nevěrohodnost autorit společnosti – korupční skandály členů vlády nebo parlamentu, vydírání a podvody v řadách policie
- Dospělí svým neetickým chováním, zvláště v oblasti podnikání – orientace na maximální zisky, podvodné firmy a společnosti, úplatkářství, tunelování podniků

⁸⁶ P. MACEK, *Adolescence*, 1. vydání, Portál, s.r.o., Praha 1999, str. 123

⁸⁷ Srov. J. BOROSSA, R. EMANUEL, P. MOLLON, G. MUSIC, J. SEGAL, *Témata psychoanalýzy I*, 1. vydání, Portál, s.r.o., Praha 2002, str. 58

- Krize autority. Všeobecně se chápe svoboda jako možnost žít bez jakýchkoli etických pravidel a z tohoto titulu její zneužívání
- Nedostatek vhodných pozitivních vzorů a nabídka „prázdných“ vzorů (např. soutěže typu Reality show, kde se člověk musí pouze zúčastnit a pak získává nezaslouženou publicitu a zisk)
- Morální a etický relativismus
- Zhýčkanost – snížená fyzická i psychická odolnost mládeže
- Nezaměstnanost
- Extrémní individualismus a důraz na to „být dobrý“. Nesprávné pojetí individualismu

Ambivalentní zdroje působení:

- Referenční skupina
- Ctižádost ve studiu
- Současná globalizace

4.3. Mládež a náboženství

„Potřeby transcendentna a duchovního hledání patří k charakteristickým atributům současné mládeže. V současné době jsou nejvíce k náboženství orientováni mladí lidé kolem 20 let. [...] Celkově je ale pozorován pokles zájmu o náboženskou skupinu. [...] Velkou výzvou je pro nás zjištění, že mezi mladými **patří katolická církev neustále k dominantní náboženské skupině a že posun zájmu směřuje ke spiritualitě niterné, neorganizované, blízké buddhismu a józe.**“⁸⁸

Jan Balík uvádí v kapitole „3. Mládež a církev“, že ke kritické situaci mládeže do jisté míry přispívají i některé negativní vlivy uvnitř samotné církve. Základní nedostatek můžeme vidět už v tom, že většina věřících mladých neprochází systematickou katechezí, což může vést k subjektivizaci víry a k neschopnosti začlenit její neobjevené etické hodnoty do každodenního života. V samotné církvi negativně působí na mladé lidi neschopnost zaujmout jednoznačné postoje a názory na současné problémy společenského i církevního života nebo naopak nekritický fundamentalismus. Dále uvádí, že v církvi panuje celková nejistota, rozředěná morálka, pochybná věrouka kazatelů a bázlivost

---

⁸⁸ J. BALÍK, Situace mládeže zvláště v pražské arcidiecézi – východiska a nové výzvy, vydání neuvedeno, ADCM, Praha 2000

představených označit negativní jevy v církvi přímo, což vede k nepřesvědčivosti církve vůbec. Dále se mu jeví bolestnou i typická česká neochota k e spolupráci, neochota naslouchat, podezírání a vzájemná nevraživost.⁸⁹

Pro nedostatek vlastních zkušeností v této oblasti nemohu objektivitu sdělených informací posoudit, ale přijímám je jako pracovní hypotézu, nutnou pro orientaci v problému, a porozumění, co vše může mít vliv na formování názorů a postojů mladého křesťana.

Předmětem této práce není zkoumat a dělat závěry týkající se skupinových aktivit uvnitř církve, ale zaměřit se na zdárné vedení individuálního konkrétního vztahu a dialogu s jednotlivcem.

4.4. Závěr

Z výše uvedených přehledů vyplývá, že v dnešní otevřené a liberální společnosti je celá řada velmi ambivalentních vlivů, která sice nabízí velké seberealizační možnosti, ale na druhé straně však neposkytuje ucelený systém morálních a duchovních hodnot, které by mladým lidem napomohly k řešení jejich názorových a postojových krizí a které by je nasměrovaly k životně důležitým a smysluplným cílům. Z těchto důvodů je hledání životních postojů a způsob seberealizace závislý spíše na nabídce mediálně zviditelněných zdrojů nebo na dlouhém a někdy náhodném a strastiplném hledání přemýšlivých jedinců bez potřebné orientace a zkušenosti.

Na druhé straně je současná mládež zvědavá a upřímná, sociálně citlivá a toužící po smysluplné a duchovní seberealizaci. Z obecného pohledu je tento stav nadějí pro budoucnost. Pro naše zaměření v doprovázející profesi, je „zdravé“ tuto vnitřní čistotu vnímat a k ní upínat své terapeutické a podpůrné snahy, jak nám vyplynou v následující kapitole.

---

⁸⁹ Srov. J. BALÍK, Situace mládeže zvláště v pražské arcidiecézi – východiska a nové výzvy, vydání neuvedeno, ADCM, Praha 2000

5. Křesťanské hodnoty jako mosty do dospělosti

V této části práce se zaměříme na praktickou aplikaci základních křesťanských hodnot při výchově a podpoře dospívající mládeže nejen v rodinách, ale i v různých křesťanských klubech, domech mládeže a zájmových střediscích apod. Jak již bylo výše řečeno, zaměřuji se na individuální vztah a dialog, vyplývající z konkrétních potřeb konkrétního mladého člověka, ne na práci se skupinovým procesem.

Nejde mi také o to abychom zde suplovali nějaké terapeutické postupy, narovnávací rodičovské přehmaty v různých výše popsaných vývojových fázích zrání dítěte, ale právě s ohledem na vyzorované problémy, vyplývající z těchto období, použít takové lidské hodnoty, nad kterými se mohou v osobním rozhovoru provázející osoba a adolescent setkat, o které se mohou bez ohledu na vývojové krize opřít a skrze které dospívající člověk může projít do dospělosti. To znamená hodnoty, které jsou společné nám všem, které v zásadě ctíme a jsme schopni přijmout bez ohledu na věk, společenské zařazení, či jiné kulturně-sociální rozdíly.

Aby však mohl mladý člověk nějaké hodnoty přijmout, musí cítit důvěru k tomu, kdo mu je předkládá. Musí uvěřit tomu, že jejich zprostředkovatel je sám žije a zde si musíme přiznat, že jako dospělí selháváme. Proto je třeba nejprve přijmout, že v generačním vztahu se obě strany učí, obě hledají východiska a jednostranná autoritativnost sdělení je nahrazena rovnocenností a vzájemnou úctou.

Pro dospělého křesťana je zde výzva, aby své potomky nevychoval slovem a formálními náboženskými aktivitami, podloženými moralizujícími výčitkami a zatracujícími výhrůzkami, ale vlastním životem, který je zvládnut právě díky zastávaným hodnotám. Lidově řečeno: „Žij tento kvalitní a naplňující život, právě proto, že zastávám tyto a ne jiné hodnoty, které mně ho pomáhají utvářet.“ Mladí potřebují kvalitní vzory, ale potřebují je objevovat sami. Co hledají? Jsou velmi citliví na společenské klima, které my dospělí vytváříme – uvnitř rodiny vidí manželské hádky a konflikty svých rodičů bez porozumění, lásky a řešení, ve společnosti politické egoisticky motivované zápasy plné přetvářky. Dovídají se o korupci a podvodech nejvýše postavených a „vážených“ občanů. Jsou svědky necitlivého zacházení s přírodou a krmení skutečnou i mediální produkcí násilí. Jsou jim předhazovány komerční pseudovzory ala

hvězdy z Reality show. Výčet by mohl pokračovat, ale pro ilustraci zmatených každodenních vlivů na psychiku mladého, ještě názorově a postojově nevyzrálého člověka, nám postačí. Mladí hledá autenticitu, upřímnost a smysluplnost, na jejichž základě by dotvořilo samo sebe a našlo svoje hodnotné a smysluplné životní cíle. Často je to hledání nevědomé, které nedokáže takto zřetelně definovat a na nás dospělých je, aby se to přes naše smysluplné a zacílené životy naučilo.

Pro křesťanskou církev je důležité, že tyto všeobecně zastávané hodnoty vycházejí z jejího nitra a mohou se stát nejen mosty z dětství do dospělosti, ale současně i od sekulární povrchní a zmatené bezprizornosti k hluboké duchovní sebereflexi a zacílenosti jejích členů.

5.1. Formální podmínky úspěšného rozhovoru

Protože se často stává, že křehký rozhovor je ztracen hned v zárodku vinou nerespektování určitých formálních zásad komunikace, zaměříme se nejprve na ně, abychom tak mohli zamezit možným neúmyslným chybám a snížili tak riziko neúspěchu, ještě dříve, než se dostalo na samotné sdělování.

Vzhledem k tématu není formální stránka rozhovoru hlavním tématem této práce, věnujeme jí jen minimální prostor, spíše informativního charakteru a odkazujeme k další literatuře, pojednávající o technikách komunikace.

5.1.1. Načasování a prostor rozhovoru

Ideální je, když si rozhovor vyžádá druhá strana. V takovém případě je zřejmé, že důvěra dospívajícího je silnější než sám strach, odpor a podobné pocity. I zde musíme dbát na to, abychom přílišnou aktivitou a vstřícností druhou stranu nezastrašili a nezavřeli.

Pokud je třeba abychom převzali vlastní aktivitu, je vhodné dát druhé straně možnost přípravy na setkání a to tím, že požádám o rozhovor a nabídnu několik termínů na výběr. V tomto okamžiku je nutné vydržet vlastní tlaky i obdobné z druhé strany, začít hovořit hned. Vhodné jsou otázky typu:

„Rád bych s tebou mluvil, mohl bys mi někdy příští týden věnovat asi tak hodinu času?“

– pak upřesňujeme: *„Mě by se to hodilo v pondělí nebo ve středu v pět hodin, co by tobě víc vyhovovalo?“*

Rozhovor potřebuje nejen dostatek času, který můžeme předem vymezit, ale i své vhodné místo. Některé problémy je možné řešit doma, jiné je vhodné řešit

mimo prostor, ve které problémy vznikaly. Místo a čas je třeba vybírat i vzhledem na možné bouřlivější reakce, či nečekaná vyústění rozhovoru. Samozřejmě, že tyto věci nelze přesně předvídat, ale s ohledem na předcházející již poznané chování se zvyšuje pravděpodobnost správně stanoveného odhadu.

5.1.2. Příprava

Jako rodič potřebujeme začít tím, že přemýšlíme rodinné historii:

„Jaké podněty vztahy upevňovaly a jaké je naopak oslabovaly?“

Pokud jde o terapeutický, či nějaký jiný druh podpůrného rozhovoru, snažíme se v průběhu rozhovoru historii rodiny citlivě mapovat. Při tom je nutné zachovat kontinuitu výpovědi a nevynucovat si odpovědi mimo kontext probíhající výpovědi. Vedeme vypovídajícího k ujasňování příčin a následků a tím i k objektivnějšímu náhledu na historii problému i jeho vyústění do současnosti. Pro orientaci v problému je vhodné užívat takzvané lineární otázky typu:

„A kdo to dělal?“

„Kdy se to stávalo?“

„A jak jste se cítil, když vás odmítali?“

„Bylo to často?“

„Míval jste často podobné pocity?“

„Jak se to stávalo?“

Je třeba být také pozorný, zda je zjišťování na místě nebo jestli je ve vztahu k tématu zapotřebí. Stejně tak je dobré dbát na to, aby hovor nebyl spíše výslechem, než důvěrným sdílením.

5.1.3. Prostor pro vyjádření

Rodičům se většinou stává, že často nevědomě místo rozhovoru vedou monolog. Nejzávažnějším důvodem je strach, aby se rozhovor nevymkl jejich kontrole, kdy dospívající sděluje, co v podstatě nechtějí slyšet – co ho bolí a znejišťuje, či konfrontace s výchovnými nedostatky a chybami minulosti. Nevědomě se tak nechtějí setkat s bolestí potomka, která bolí i rodiče nebo s konfrontací vlastní nedostatečnosti, která sráží sebevědomí a vyvolává pocity viny. Přesto právě tyto věci je třeba v rozhovoru vyřknout a unést jejich tíhu (podrobněji viz dále). Tedy rozhovor by se měl nést v duchu vzájemné výměny názorů.

5.1.4. Naslouchání

Významný americký psychiatr M.Scott Peck říká, že naslouchání je nejdůležitějším způsobem, jímž projevujeme svou pozornost.⁹⁰ Formálně to znamená, jak jsme schopni udržet svou pozornost z hlediska zaměření a času. Z hlediska obsahu, jak jsme schopni následovat druhou stranu v jejím obsahovém sdělování. Z jiného pohledu se můžeme zamýšlet nad tím, v jaké míře jsme schopni věnovat pozornost právě tomuto hovořícímu člověku.

Pro nás bude důležité, abychom dokázali vyprázdnit náš vnitřní prostor pro sdělení druhého a nechali ho mluvit a domluvit. Teprve na konci sdělení jsme kompetentní pro vytvoření uceleného názoru na sdělené informace a současně se vyhnuli domýšlení a předjímání myšlenek, typu: „*Vždyť já ho znám, já už vím, co chce říct.*“ Často se stává, že právě toto domýšlení, jako určitý druh nezvratného fatalismu, vede k předsudkům, které předem určují výsledek a maří jakoukoliv možnou změnu do budoucna.

5.1.5. Hledání řešení

Ze své terapeutické praxe mám zkušenost, že většina lidí se v řešení problémů zaměřuje na hledání viníků. V rodinných vztazích platí dvojnásob, že vina problém neřeší a naopak označení viníka věc ještě více komplikuje. Někdy mám pocit, že obě strany soupeří o to, kdo má a nemá pravdu, bez ohledu na důsledky. Obě strany chtějí jednoduše vyhrát. Proto vždy na začátku podobné komunikace upozorňuji, že bez ohledu na to, která strana vyhraje, vztah sám prohrává. Jedinou cestou je hledat cesty a způsoby řešení, bez vzájemného obviňování. Způsob řešení je dobrým barometrem, protože se stává odrazem vůle jedné i druhé strany nalézt k sobě cestu a investovat do zlepšení vztahu.

5.2. Obsahové podmínky úspěšného rozhovoru

Obsahem zde míníme co vlastně chceme druhému říci a jaký to má mít na něj dopad. Víme, že sdělení může mít i svůj podtext, vedlejší dopad, či dokonce dvojsmysl. Proto se v této části budeme dotýkat jednotlivých hodnot, jako stěžejních obsahů řeči tak, že všechny budou nejprve teoreticky okomentovány, ale dále v praktické části textu - v provázení, budou některé předmětem hovoru, a jiné, díky jejich povaze, necháme vyplýnout z kontextu, aniž by v samotném rozhovoru o nich bylo nutné vůbec mluvit.

---

⁹⁰ srov. M. SCOTT PECK, *Nevyšlapanou cestou*, 1. vydání, Odeon, Praha 1993, str. 96

5.3. Důstojnost člověka

Mladý člověk potřebuje pocítit, že je pro druhé důležitý, protože pak může nalézt i vlastní sebedůležitost. Pro to, aby se nestala sebedůležitost nekritickou narcistickou sebestředností, potřebuje dospívající porozumět, z jakého zdravého základu může svou sebedůležitost utvářet.

První podstatnou podmínkou pro setkání dospělého, ať už v roli rodiče, učitele, vychovatele, či vedoucího klubu apod. s mladým člověkem, je atmosféra vzájemné rovnocennosti. Dospívající by neměl mít z rozhovoru pocit malého, poučovaného dítěte. V hovoru potřebuje cítit, že je mu s porozuměním nasloucháno a že jeho názory jsou, bez ohledu na souhlas, či nesouhlas druhé strany s úctou přijímány. Již tento prvotní nárok nemusí dospělý unést, protože se cítí starším a tedy vyzrálejším a moudřejším člověkem, který si zasluhuje úctu a respekt, který, jak očekává, bude vyjádřen přijetím názorů a podřízením se v chování a jednání. Tento předsudek se neosvědčuje. Opravdovou autoritu je třeba získat přirozenou cestou – skrze vlastní chování a jednání. Teprve přirozené autoritě může dospívající důvěřovat a naslouchat. Jenom přirozená autorita se může stát vzorem a zdrojem důležitých životních informací, postojů a hodnot. To vyžaduje vlastní sebevzdělání a promyšlení daného tématu tak, aby se výsledný myšlenkový materiál stal integrální součástí jeho osobnosti – co sděluji, také žiji. Jedině tak bude autentický a přesvědčivý pro citlivou a kritickou duši dospívajícího.

Z předchozích podmínek vyplývá, že každý křesťan by měl žít, to co hlásá a to, co hlásá by nemělo být v zásadním rozporu s postoji nauky jeho víry a na druhé straně by mělo reagovat na současné stále se měnící nároky každodenního života. Splnění tohoto požadavku s sebou nese ještě další předpoklad a to, že dospělý křesťan je v živém spojení se zdrojem vlastního poučení – se svou církví, která je pro něj rozvinutým zdrojem prověřených a důležitých postojů a hodnot.

Téma důstojnosti člověka rozvíjí katolická teologie z pozice víry. Odkazuje v první řadě na stěžejní biblickou výpověď o člověku: „Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím...“⁹¹ Co tato výpověď znamená pro každého z nás osobně? Bůh nám zde sděluje, že každý člověk bez ohledu na pohlaví, etnikum, vzdělání apod. je Bohem stvořený, tedy chtěný a pro Boha důležitý. Každý z nás je ve své podstatě člověkem, stvořeným Bohem – On stvořil svět, jehož součástí jsou rodiče, kteří nás zplodili, On nám

---

⁹¹ Gn 1,27

v okamžiku početí vdechl individuální a neopakovatelnou duši. Přes možné rozporné motivy našich rodičů při samotném aktu zplození, můžeme považovat tento projev za vyjádření náklonnosti a vůle někoho, kdo nás opravdu bezpodmínečně chtěl a miloval – tím dotyčným byl Bůh sám. Tento základní fakt ve své podstatě zakládá lidskou důvěru k Bohu a k Jeho záměru s člověkem.

Z výše uvedených závěrů vyplývá, že každý křesťan může čerpat své sebevědomí skrze víru, že faktem stvoření lidské osoby jako Božího obrazu, je Boží láska k člověku a určitý záměr s ním. Je-li na základě této víry dospělý křesťan schopen žít, vyznačuje z něj právě jistota, že je v „Boží péči“ a přirozeně se tak stává inspirací a vzorem pro dospívajícího. Tento způsob „výchovy“ je podle mého názoru více inspirující než veškerá slova, která se mu snaží o životě dospělý předat. Na druhou stranu, pokud dospělý slovy projevuje sebevětší víru, ale není patrná v jeho životě, nemůže dospívajícího inspirovat, protože je jeho projev nepřesvědčivý.

Z psychologického hlediska vědomí „Boží péče“ pomáhá ošetřit nebo posílit ranné zkušenosti z prvního stádia vývoje náboženského vědomí, jak bylo popsáno ve čtvrté kapitole.⁹² Pokud křesťan přijímá tuto biblickou zvěst o bezvýhradném pečujícím vztahu Boha k člověku, založeném jen na Jeho vůli, motivované čistou láskou, podobně jako dítě přijme bezvýhradnou péči rodiče (v tomto stadiu zvláště své matky), pěstuje a zachovává v sobě základní naději na Boží „Otcovskou“ podporu a usměrnění svých kroků v nejistém a nepřehledném světě. Tato nadějná důvěra zakládá v lidském nitru i pocit vlastní sebedůvěry, která by se dala vyjádřit slovy: „Jsem si natolik jistý Boží péčí o mé kroky, že si mohu být jistý i vlastními kroky v tomto světě. Když vše selhává, zbývá mi naděje na podporu Toho, kdo mě nekonečně přesahuje a přesto miluje.“

Když dospělý křesťan porozumí faktu víry, že se stává skrze „Boží péči“ zároveň Božím dítětem, může na jedné straně umenšit svou pýchu, či nadřazenost nad dospívajícími a na druhé straně, mu současně může usnadnit přechod do dospělosti s vědomím, že není hanba, že i v dospělém člověku zůstává určitá část dítěte, kterou může přijmout, aniž by ztratil v očích druhých svou hodnotu. Dnešní doba klade na člověka, mimo jiné, enormní nárok na pracovní nasazení a schopnosti a často vede člověka k pocitům méněcennosti a neschopnosti, když projeví slabost a nevědomost. Proto je třeba, aby byl dospívající zabezpečován, že úspěšný život není jen výsledkem prosazení moci a

⁹² viz..4.2.1. Vývojové etapy představ o Bohu – 1. Stadium základní důvěry, str. 42

nějaké fenomenální bezchybnosti. Potřebuje ujistit, že opak je pravdou. Mladý člověk potřebuje slyšet, že život je krajinou plnou nejen světlých vrcholů, ale také temných údolí. Potřebuje porozumět, že překonávání problémů, děláním chyb, prožívání bolesti a smutku z dílčích neúspěchů patří do normálního života. Potřebuje ubezpečit, že život bez utrpení je neuskutečnitelným mýtem. Toto ujištění mu může pomoci, přijmout svou lidskou nedostatečnost, která nepramení primárně z jeho vlastní nedospělosti, ale z obecné přirozeně lidské nedokonalosti. Potom nemusí získávat sebedůvěru přes odpor vůči autoritám, ale v introspektivním spojení se svou, pro všechny lidi stejnou (tedy rovnocennou) přirozeností a Boží předurčeností.

Když Bůh chtěl, abychom se každý z nás individuálně narodil, znamená to, že má s námi také určitý individuální, tedy i jedinečný a neopakovatelný záměr. Na nás je, abychom tento záměr skrze svůj život rozpoznali a naplnili.

Nemůžeme očekávat, že nadějná důvěra je zárukou, že výzvy života za nás vyřeší a odžije někdo druhý. Proto od nás Bůh očekává naši vlastní aktivní vstřícnost vůči jeho zjevení i následnou aplikaci v různých rovinách osobního života. Zde se rodí nejen schopnosti vlastní seberealizace, ale také vědomá způsobilost převzít za své postoje, rozhodnutí a činy odpovědnost. Toto je jeden z nejtěžších životních kroků k němuž se jen těžce člověk dopracovává a upřímně řečeno k plnému přijetí se celá řada takzvaně dospělých nikdy nedopracuje.⁹³

I když by se na první pohled zdálo, že zde hovoříme pouze o individuální dimenzi Božího záměru s každým z nás, Boží obraz – člověk, má současně i rozměr společenský: "...jako muže a ženu je stvořil."⁹⁴ Prakticky to znamená, že člověk se nemůže poznat a seberealizovat bez kontaktu a vztahů s jinými lidmi, a díky tomu také musí dospět i v přijetí odpovědnosti za své společenské vystupování a kvalitu svých vztahů, které nad to poskytují cenné impulzy pro sebepoznávání a seberealizaci druhého. Tato základní společenská a její výše uvedený efekt možného přijetí vzoru se v každém kontaktu vždy projeví. Dospělý zde nemůže přijmout odpovědnost za odmítnutí a negativní postoj, či jednání dospívajícího, ale je odpovědný za své verbální a emocionální vyjadřování vůči těmto projevům. Myslím, že křesťanští rodiče mají nejednu zkušenost s odmítnutím sebekrásnějších idejí, které byly necitlivě nebo nevhodně prezentovány.

⁹³ srov. M. SCOTT PECK, *Nevyšlapanou cestou*, 1. vydání, Odeon, Praha 1993, str. 26

⁹⁴ Gn 1,27

Abychom mohli vstoupit do důležitého rozhovoru s dospívajícím, musíme pamatovat na to, že hlubší vztah, který napomáhá otevřené a upřímné komunikaci, je třeba budovat dlouhodobě. Někdy se stává, že dospělý si uvědomí vztahové nebo výchovné chyby a rád by je okamžitě napravil. Snaží se o okamžitý upřímný rozhovor, snaží se výrazně demonstrovat svou náklonnost potomku, ale ten takové náhlé přiblížení nepřijme. Takové odmítnutí bolí a samozřejmě, že dospělý se v mnoha případech zatvrdí a lidově řečeno svého potomka „odepíše“: *„Člověk pochopí, zatlačí křivdy a upřímně se jde udobřit a místo vděku další rána do tváře. To moje dítě už je ztracené. Škoda. Nechám ho být, ať si dělá, co chce. Až si nabije, ještě rádo přijde. Ale to už bude pozdě!“*

Pokud je vyřčen takový nebo obdobný verdikt, potřebujeme porozumět, že za hořkostí odmítnutí se skrývá určitá míra ztráty sebevědomí, tedy byla oslabena důstojnost člověka. Obyčejně se bráníme tím, že zvýšíme horečnou aktivitu, tedy bojujeme nebo nabudeme dojmu, že vše je ztraceno a rezignujeme.

Uvedli jsme si jen jeden případ z mnoha, který nám ilustruje obtížnost takového druhu setkání. Uvědomme si, že dobrá vůle a pohlčení tématem nestačí. Většinou jsou momentální vyhocené odpory a konflikty výsledkem dlouhodobě narušovaných vztahů. Proto je třeba pamatovat na to, že setkání vyžaduje určitou přípravu a vhodné načasování.

5.3.1. Doprovázení k důstojnosti

Přijde-li za námi nějaký mladý člověk a svěří se nám se svým osobním, vztahovým, společenským, či náboženským problémem nebo pochybností, je třeba se nejprve zamyslet nad tím, jak závažné téma předkládá a je-li v našich společných silách ho zvládnout. Už toto vyhodnocení situace není jednoduché a jednoznačné, ale použil bych zde určitého příměru: Jsme-li svědkem autonehody, nekoukáme na to, jak zraněný člověk vykrvácí, ale poskytneme mu v rámci svých možností první pomoc do příjezdu odborníka. Z tohoto důvodu můžeme přijmout určitou zásadu, že v našem případě je první pomocí to, že mladého člověka nenecháme v nepříjemné situaci samotného, bez vyslechnutí a vědomí, že o něj nikdo nemá žádný zájem.

Je-li nastíněná situace vhodná pro společné řešení, potřebujeme si také vytvořit určitý obraz o tom, jaký druh podpory jsme schopni nabídnout, a odkud a kam se v řešení budeme společně ubírat. To se samozřejmě odvíjí od tématu, které on do dialogu přináší a v návaznosti na něj hledáme, které hodnoty s tímto tématem souvisejí a jak je co nejpřirozeněji nabízet.

Na počátku dialogu je vhodné vést dospívajícího k vlastní sebereflexi - kde se právě nachází, skrze jaké jednání se do takové situace dostal a jaké to má důsledky pro jeho život. Nabídnout možnost sebereflexe také znamená zvědomit, co si o sobě dotyčný myslí - jaké má sebehodnocení, jak a v čem je ukotveno jeho sebevědomí, a jaký poměr má k víře a společenství církve. Zpravidla se současně objeví, jaké vztahy spoluvytváří s rodiči i jinými společenskými a církevními autoritami, jak jim důvěřuje nebo kriticky hodnotí, nebo jinak řečeno, jak se s nimi poměřuje.

Důstojnost vybírám jako první hodnotu mezi ostatními, protože je dobrým fundamentem pro každého člověka, který na takovém pevně zbudovaném základě může postavit dobrou budovu své osobnosti. Ne náhodou byla vyvinuta psychoterapeutická imaginačně-projektivní technika katatymního prožívání obrazu domu, jako způsobu nevědomého sebeprožívání⁹⁵. Člověk, který má zdravě vybudovanou osobnost, buduje zdravěji i svůj poměr ke světu a vztahy s druhými v něm. Jinak řečeno, vše problematické nebo naopak dobré mezi lidmi, pochází z nitra člověka.

Mladý křesťan zmítaný pochybnostmi, vzešlými z konfrontace jeho jen přejaté a osobně nezažité víry s takzvaně moderním myšlením společnosti, si musí často připadat infantilně a méněcenně. Vždyť víra v Boha je dnes většinou společnosti považována za anachronismus. Na čem a jak pak budovat svou víru a světonázor? Možná, že ne náhodou je situace v naší společnosti podobná té před dvěma tisíci lety, jak ji můžeme zachytit v Pavlovských listech. A proto se také můžeme ptát, zda to, co platilo tenkrát nemůže platit i dnes. Vždyť základní křesťanské pravdy platí díky tradici dodnes.

Začteme-li se například do listu Soluňanům, Pavel v něm Soluňské církvi připomíná, že jsou Bohem vyvolení⁹⁶ a byli povoláni do slávy Jeho království, což ale podmiňuje životem důstojným Boha⁹⁷. Co je tím životem důstojným Boha? Je to morální život vyhýbající se smilstvu a sexuální nemravnosti⁹⁸ a život ve víře, naději a lásce⁹⁹. A opět bychom se mohli ptát, je-li některá z těchto hodnot anachronismem. Mladý člověk se takto ptát bude, protože svou víru chce budovat nejen na „slepé důvěře“, ale i do jisté míry pragmatickém základě. A ten

---

⁹⁵ Srov. J. VYMĚTAL a kol.: *Obecná psychoterapie*, 1. vydání, Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, Praha 1997, str. 62

⁹⁶ 1Sol 1,4

⁹⁷ 1Sol 2,12

⁹⁸ 1Sol 4,3-5

⁹⁹ 1Sol 1,3

zde může získat. Vždyť psychologie, která patří bezesporu mezi moderní vědy, uznává a podporuje morální formování člověka, stejně tak jako Pavlem uváděné jednotlivé hodnoty - víru, naději a lásku¹⁰⁰.

O výše zmíněných hodnotách budeme ještě mluvit a nyní obraťme svou pozornost opět k Pavlovu listu Soluňanům. Celý dopis je napsán v duchu jedinečnosti křesťanské komunity ve vztahu k okolní pohanské společnosti. To co se tehdejší společnosti jevílo jako norma, je pro Pavla nepřijatelné (smilstvo, sexuální nemravnost, prostituce) a tuto společenskou normu klade do opozice k mravnímu životu křesťanů (manželský život ve svatosti a úctě)¹⁰¹.

Co tím můžeme mladému člověku sdělit? V současné době se nám často stává, že za normu považujeme to, co zastává většina ve společnosti (sexuální svoboda, potraty, nemanželská soužití, honba za zisky a popularitou apod.). Pavel nám však ukazuje, že menšinový postoj, pokud má hodnotu, může být pravdivější a její jednotliví členové se za tento postoj nemusí stydět, ale právě naopak, mohou se stát příkladem pro ostatní. To, co však nutně potřebují, je postoj podložený správnými argumenty. Například tak, jak to činí právě Pavel ve svém listě Soluňanům: *„Naše poselství nepochází z omylu ani z nekalých úmyslů, ani vás nechceme podvést. Bůh nás uznal za hodné svěřit nám evangelium, a proto mluvíme tak, abychom se líbili ne lidem, ale Bohu, který zkoumá naše srdce. Nikdy, jak víte, jsme nesáhli k lichocení, ani jsme pod nějakou záminkou nebyli chtiví majetku – Bůh je svědek! Také jsme nehledali slávu u lidí, [...] vzpomínáte na naše úsilí a námahu, jak jsme ve dne v noci pracovali, abychom nikomu z vás nebyli na obtíž, když jsme vám přinesli Boží evangelium.“*¹⁰²

Právě skrze takový příklad může dospívající člověk porozumět, že dospělost neznamena automaticky dovršení určitého věku a stejně tak dospělost neznamena automaticky důstojnost. Důstojnost si vytváříme skrze hodnotové postoje, kterým věříme a které jsou pro nás natolik důležité, že jsme v nich zásadoví a neslevujeme v nich podle výhodných okolností, jako se to dnes stává všude tam, kde jde o snadné zisky. Musíme umět vysvětlit, že je rozdíl mezi vlastní hodnotou, kterou si uměle vytváříme skrze tučné finanční konto, drahý automobil nebo popularitu a hodnotou, kterou léta poctivě a nezištně vytváříme. Teprve když máme za co, si sebe sama vážít, můžeme mít opravdovou radost a uspokojení. Teprve tehdy můžeme pocítit důstojnost svého postavení.

¹⁰⁰ Srov. P. ŘÍČAN, Psychologie náboženství, 1. vydání, Portál s. r. o., Praha 2002, str. 280

¹⁰¹ Srov. 1Sol 4,1-5

¹⁰² 1Sol 2,3-9

Mladý člověk potřebuje porozumět tomu, že důstojnost je hodnotou, kterou každý člověk vlastní již tím, že je lidskou bytostí a tím pádem si jí nemusí nikterak zasloužovat. Na druhé straně, je však i hodnotou, kterou je třeba rozvíjet a posilovat dlouhodobě a svým způsobem celoživotně. V dnešní uspěchané době, kdy vše chceme „hned a co nejsnadněji“, zní „pomalu a těžce“ jako něco, co se příliš nevede a o dotyčném, který takto žije, bude nejspíš hovořeno jako o nějakém „neschopném břídilovi“. Už jenom toto vědomí může hnát mladého člověka do nepředloženého jednání, aby se ostatním vrstevníkům vyrovnal, aby v očích druhých vzbudil obdiv a respekt, aby nezůstal sám, protože je „nekňuba“.

Výše uvedené závěry můžeme použít například v případě, kdy za námi přijde mladík, který se trápí tím, jak si z něho ostatní „utahují“, že je „pánbíčkář a slaboch“, protože nechce s partou „udělat krám“ nebo „vzít perník“. Právě v té chvíli máme před sebou někoho, kdo ztratil svou důstojnost. Ztratil jí díky postojům druhých, tedy nějaké většiny, která je v převaze a dotyčný mladík je menšinou, která se buď podřídí nebo bude zatracena.

V jiném případě můžeme poskytnout odlišnou podporu, a to ve chvíli, kdy k nějaké negativní události již došlo a dotyčný, toho lituje, ale současně se bojí následků. Taková situace mu bere i poslední zbytek sebevědomí a důstojnost je to poslední, co by u sebe v této chvíli nacházel. My mu však můžeme nabídnout jiný pohled na celou situaci. Chyby a problémy jsou staré jako lidstvo samo a člověk k nim může přistoupit dvěma různými způsoby. Buď si vytvoří dostatečně velké pocity nedostatečnosti a zbabělosti, potom bude hledat, jak se vyhnout řešení a odpovědnosti. Nebo situaci *důstojně* přijme, převezme za své jednání odpovědnost a bude hledat odpovídající řešení. Pokud by volil první variantu, můžeme ho upozornit, že se sice vyhne určité nepříjemnosti, ale vnitřně si ponese pocity slabosti a viny. Když zvolí druhou variantu, možná ponese bolestnou odpovědnost za svůj čin, ale do budoucna si ponese zážitek odvahy, čelit přímo nepříjemné situaci i zkušenost, že každá situace má řešení, když se k ní člověk postaví čelem. Z takového jednání se může zrodit silná osobnost, která se umí poučit ze svých chyb, dokáže změnit své postoje a má šanci opět nalézt a dále rozvíjet svou důstojnost.

5.3.2. Závěr

Jak jsme viděli role doprovázejícího na něj klade velké nároky, nejen, že musí být pozorný k tématu doprovázeného, ale hledá i vhodný čas a způsob sdílení, nemoralizuje, neobviňuje, jen naslouchá, podporuje a nabízí jiný pohled

na stejnou situaci. K tomu aby mohl doprovázet v křesťanském duchu je nutné aby znal dobře Písmo a Tradici, protože z tohoto základu čerpá a nabízí příslušná poučení. Stejně důležité je i zvládnutí alespoň elementárních základů přirozené komunikace, aby například to, co z Bible do rozhovoru nabízí, neznělo strojeně a mentorsky.

Jako první z hodnot byla dospívajícímu nabídnuta *důstojnost*. Uvedl jsem, že důstojnost se rodí z klima rovnocennosti, protože jsme všichni lidské bytosti stvořené k Božímu obrazu. Přijetím křtu skrze víru, nás křesťany On činí vyvolenými pro nový život a současně nás povolává, abychom v Jeho duchu tento nový život naplňovali svými morálními postoji a jednáním. Toto není jen závazkem, ale současně i pevným základem, že jednáme v souladu s Božím záměrem. Vnitřní síla se pak rodí z porozumění, že nejednáme podle momentálních společenských norem a módních trendů, tedy podle člověka, ale naopak z hluboké vnitřní podstaty, která je ve své podstatě Božská. Kde jinde bychom už měli hledat základ pro svou důstojnost.

Uvedl jsem také, že důstojnost je sice hodnotou, která je nám všem automaticky dána skrze Boží záměr s člověkem a jeho určením, ale současně, že na jejím prohlubování a upevňování se musí člověk celoživotně podílet.

Důstojnost se nerodí z dokonalosti a neomylnosti, ale právě ze zkušeností chyb a omylů, které přijímáme, prověřujeme a pro budoucnost proměňujeme.

Důstojnost, jako základ sebehodnocení, sebeúcty a přijetí odpovědnosti za své konání, je dobrým rámcem pro akceptaci a kultivaci všech ostatních křesťanských hodnot.

5.4. Svoboda

Ve své poradenské praxi jsem vyzoroval, že nejproblematictějším tématem v kontaktu dospívajících s dospělými je vydobytí a uhájení si vlastní nezávislosti dospívajícího. Adolescent nám většinou řekne: „*Vadí mi, že mě rodiče hlídají a nemohu si dělat co chci.*“ Vidíme, že se zde objevuje otázka lidské svobody, ale současně cítíme, že tato svoboda by měla splňovat nějaké podmínky. Rodič obvykle argumentuje: „*Ještě na to nejsi dost starý, podívej se, jak se chováš, chodíš domů pozdě, stýkáš se s divnými lidmi, posloucháš divnou hudbu, o nic jiného se nestaráš, nic pořádného neděláš – ve škole to jde z kopce, doma nepomůžeš, jenom odmlouváš a vztekáš se. Takhle se z tebe stane jen povaleč a feťák.*“ V této rodičovské kritice můžeme zachytit strach a často jen

nevědomou a tím pádem nevyslovenou touhu po přijetí odpovědnosti svého potomka.

Mladý člověk podvědomě cítí, že se potřebuje oddělit od svých ochránců a pečovatелů, aby se mohl podívat vlastníma nezávislýma očima na svět. Chce svět začít uchopovat vlastníma rukama a dotvářet si názory a postoje vlastní hlavou. Chce začít žít svůj vlastní život. Hledá nějakou hlubší smysluplnost lidského snažení, která by mu usnadnila najít odpovídající cíle. Cítí, že aby mohl své ideály, ať jsou jakkoli nekonkrétní a nevyzrálé, naplnit, potřebuje nezávislost a svobodu (o důležitosti svobody pro člověka jsme již mluvili¹⁰³).

Z pohledu dějin se ukazuje, že tento problém boje za právo a svobodu, a na druhé straně volání po určitých mezích a hranicích, je zvláště v katolické etice spojován právě s důstojností člověka.

Podle mého názoru i boj dospívajících s dospělými, jejichž reprezentanty jsou právě rodiče, je v podstatě bojem o vlastní autonomii, integritu a světonázor – tedy, do jisté míry nevědomý zápas o vlastní, vnějším světem akceptovanou, důstojnost.

Na druhou stranu můžeme tento projev vnímat jako vnější vyjádření vnitřního zápasu o vlastní důstojnost, jež se pak může stát základem sebevědomí, které je důležité a můžeme říci přímo nezbytné, při rozhodování a uskutečňování smysluplných životních cílů.

5.4.1. Doprovázení ke svobodě

Jak bylo řečeno, dospívající spojuje otázku svobody s jednoduchou potřebou dělat si, co chce, bez posuzování a korekcí autorit. Když však nedojde k hlubší reflexi svobody a její potřebné funkci v životě a zůstane pouze u toho „dělat si, co chci“, původní odpor vůči rodičům se přenesení do dalších oblastí společenského života a stane se generačním protestem – vše, co je „starší“, je konzervativní, přežilé, zastaralé, nemoderní, tedy omezující a nudné.

Obdobným způsobem může být chápáno a posuzováno mladými lidmi i křesťanství, přesněji řečeno, život spojený s církví a jejími aktivitami. Nemám dostatečnou zkušenost, abych mohl s určitostí říci, že jde o převládající tendenci, ale dle společenských trendů mladé generace (viz kap. 5.1. Charakteristika české mládeže), bych tuto otázku neviděl, jako zanedbatelnou.

---

¹⁰³ viz kap. 2.3. Mravní jednání a svoboda

Tyto danosti bychom měli mít na zřeteli při svém doprovázení. Musíme opět objevovat a předkládat jiný pohled na svobodu. Mladý člověk potřebuje zvědomit, že svoboda není anarchie ani hodnota spojená pouze s mládím. Můžeme připustit, že člověk si v životě buduje určitý systém jistot a že ho s přibývajícím věkem nechce příliš měnit. Proto je třeba zdůraznit, že prožívání svobody není tak úplně spojeno s věkem, ale spíše s odvahou otevírat se novým věcem a stále učit přijímat, to, co je sice od našeho současného názoru odlišné, ale pravdivé. Toto je stěžejní funkcí svobody – **nacházet pravdu**.

Proč je tak důležité nacházet pravdu?

Mladý člověk má v dnešní postmoderní době problém nalézt, co je pravdivé. Je zde celá řada společenských trendů a náboženských proudů a už pouhá orientace není snadná, natož jejich posouzení a vytvoření objektivního názoru. Někdy se stává, že informace jsou povrchní nebo dokonce tendenčně zkreslené, někdy odpovídající informace chybí.

Jsme-li odpovědní vůči naší vlastní víře – vůči křesťanství, projeví se tato odpovědnost také právě skrze kompetentní informace, které zprostředkujeme.

Tedy chceme-li posílit křesťanskou duši dospívajícího ve svobodě, musíme s ním hovořit, co pro něj znamená svoboda, v jaké relaci se nachází jeho názor vůči vrstevníkům a dále i vůči názoru společnosti. Potom nabídneme postoje křesťanství. Vyzvedneme a potvrdíme, že každý člověk má právo na svobodu a přestože je do jisté míry determinovaná biologicky nebo společensky, zůstává primárně mohutností, zakořeněnou v rozumu a ve vůli, umožňující růst a zrání v pravdě a dobru.¹⁰⁴ Můžeme zdůraznit, že svoboda nám poskytuje schopnost volby mezi dobrem a zlem, a tím nám poskytuje možnost zdokonalení nebo naopak selhání. Proto je nutné se svobodným rozhodnutím přijmout i plně vědomou osobní odpovědnost za tuto volbu.

Je nutné spojit vědomé svobodné rozhodnutí s možností chyby a selhání. Člověk odmítl, skrze prvotní hřích, Boží plán a díky tomu není neomylný. Proto bez určité Boží opory, není člověk schopen ve svém životě plně rozlišovat, co je a není správné. Proto vnitřní pochybnost o správnosti určité svobodné volby nemusí adolescent spojovat se svou nevědomostí, či nedostatečností a tím i nutností přiklonit se k volbě většiny, ale může obrátit svůj zvědavý pohled k Bohu. Dále můžeme navázat důrazem, že Bůh ponechal člověku „možnost rozhodovat“, aby se mohl svobodně přimknout ke svému Stvořiteli a tak

---

¹⁰⁴ Srov. Katechismus katolické církve, 1731

dosáhnout oblažující dokonalosti.¹⁰⁵ Tedy skrze svobodnou volbu k dobru má člověk možnost, naučit se pevnému morálnímu postoji – životu bez hříchu, za který položil svůj život i náš spasitel Ježíš Kristus. To připomíná i sv.Pavel Galatským: „*Tu svobodu nám vydobyl Kristus.*“¹⁰⁶

Zde vidíme, že pravá křesťanská svoboda rozhodnutí vede k uskutečnění dobra všech lidí. Vždyť v evangeliu Kristus říká: „*Amen, pravím vám, cokoli jste učinili jednomu z těch mých nepatrných bratrů, mě jste učinili*“¹⁰⁷

Tento křesťanský postoj může vést velmi snadno k orientaci a porovnání, který čin je nebo není dobrý a současně umožní udržet si vlastní sebevědomí a orientaci ve svobodných volbách a to i ve chvílích, kdy proti stojí obávané autority nebo většina.

5.4.2. Závěr

Dospívající si potřebuje uvědomit, že svoboda není nástroj k sobeckému uspokojování individuálních potřeb, ale dává prostor k hledání, pochybování, změnám, k rozhodování, a v konečném důsledku k základní životní orientaci: jít k Bohu - dobru nebo proti Němu – ke zlu.

Skutečně svobodná cesta vede k Bohu a nepodléhá módním trendům ani se nepřizpůsobuje tendenčním názorům.

Svoboda realizovaná podle Kristova vzoru nás vede k uskutečňování dobra ve vztazích k druhým lidem. Současně nám nabízí cestu k hluboké duchovní transcendenci skrze následování Krista a tím i jeho mystického uskutečňování a zrání v našem nitru.

5.5. Víra

Na první pohled by se mohlo zdát, že zatím nebyl dostatečně zdůrazněn a nabízen příklad života našeho Pána Ježíše Krista ve smyslu Jeho následování.

Zastávám však názor, že pokud nevíme, jak je rozvinuta, a do jaké hloubky, osobní spiritualita doprovázeného člověka, není moudré nabízet hned v počátku rozhovoru právě příklad Kristova života, jako možnosti, či dokonce jediného správného příkladu křesťanského následování. (I když tím nechci popírat, že tomu tak není; právě naopak). Ale vycházím z toho, že dokud člověk plně nepronikne do tajemství proč se „Bůh stal člověkem“, nemůže porozumět,

¹⁰⁵ Srov. Katechismus katolické církve, 1743

¹⁰⁶ Gal 5,1

¹⁰⁷ Mat 25,40

jak Krista přijmout a jeho poselství aplikovat ve svém každodenním životě v současné komplikované době. Domnívám se, že toto největší křesťanské téma chce svůj čas, aby skrze zkušenosti života mohl mladý člověk dozrát k hlubšímu následování Pána s plnějším osobním porozuměním.

Mám za to, že nejlépe se dostaneme k mladému člověku, když mu poskytneme prostor pro sdílení a nejprve následujeme jeho názory a potřeby. Rád používám na toto téma následující příměr: „*Chceme-li si někoho získat, musíme alespoň na krátký čas sejít ze svého směru a vstoupit na cestu, po které kráčí ten druhý.*“ Nejde tu o naše sebezapření víry, či podbízení se názorům druhého, ale o schopnost vcítit se do duše doprovázeného a dát mu najevo naše porozumění a soucítění s ním.

Z těchto důvodů jsme nejprve začali tématy důstojnosti a svobody, protože se, jak už bylo řečeno, nejvíce přibližují postojům a prvním nárokům mladých lidí při osamostatňování na cestě do dospělosti.

Nyní je však čas navázat na obě témata a to ve vztahu, jak je žil, a z jakého důvodu, právě Ježíš Kristus.

Současný mediální trend upřednostňuje nedotknutelnost osobních zájmů na úkor společenských potřeb. Často se halasně hovoří a píše o nedotknutelnosti osobních práv a svobod, ale už daleko méně a důrazněji o odpovědnosti vůči společnosti. Tyto trendy pak z druhé strany působí tak, že rodina ztrácí podporu státu, a mládež, která sice takto dostává příležitost naučit se „svobodně“ postarat sama o sebe, však zároveň nemá příležitost osvojit si takové hodnoty jako jsou společenská angažovanost a solidarita, natož jít ještě více přes sebe a to v sebezapření nebo sebeobětování se za druhého.

Kristus řekl svým učedníkům: „*Já jsem ta cesta, pravda i život.*“¹⁰⁸

Jednou z možností, jak porozumět těmto slovům je inspirace, kterou nám zanechal v druhém listě Korintánům apoštol Pavel: „*Na všech stranách jsme tísněni, ale nejsme zahnáni do úzkých; jsme bezradni, ale nejsme v koncích; jsme pronásledováni, ale nejsme opuštěni; jsme sráženi k zemi, ale nejsme poraženi. Stále nosíme na sobě znamení Ježíšovy smrti, aby i život Ježíšův byl na nás zjeven.*“¹⁰⁹

Pavel nám říká, že úkolem křesťana není pohodlný život, hájící si svoje práva a svobody, ale naopak život zatížený rozporem mezi nároky, vyplývajícími z Kristova života v ponížení, utrpení a smrti, a vlivy, skrze které na nás působí

¹⁰⁸ Jan 14,6

¹⁰⁹

dnešní konzumní a na slasti orientovaná společnost. Abychom uvěřili, že tento nárok je smysluplný a hodný následování musíme tuto víru v sobě nechat zrodit, žít jí a rozvíjet. Potom také naše silná a životaschopná víra může inspirovat ty mladší a ve víře slabší.

5.5.1. Doprovázení ve víře

Mladým křesťanům se někdy může zdát, že víra jim jejich život nejen neusnadňuje, ale dokonce ji mohou ve vztahu k takzvaně svobodným aktivitám svých nevěřících vrstevníků vnímat jako omezující. Pak přichází pochybnost, jak to, co omezuje vůbec může pomáhat. V takové situaci není šťastným řešením, jak se to někdy stává při rodinných výměnách názorů, že všechna zdůvodnění se redukuje na jedné straně na hříšné chování a ztrátu nebe, a na druhé straně na emocionální odpory, podpořené nesouvěsími argumenty, pochytanými od různých mediálních hvězd.

Je třeba, abychom dokázali nabídnout dospívajícímu jiný úhel pohledu na víru a prospěch, který z ní může mít. Měl by spatřit, že „víra není jen vědění, tedy poznání zjevené - i když s nejvyššími obsahy pravdy“¹¹⁰, ale že právě vyžaduje svobodný a osobní postoj.¹¹¹ Tento postoj se může autenticky a přirozeně vytvořit právě jen osobním přijetím víry a jejím zvnitřněním.

Aby se něco mohlo stát součástí našeho vnitřního prožívání, musíme cítit, že to není pouhá teorie, jakkoliv vznešená, ale neprověřená životem. Mladí lidé jsou na jakékoli ideologii odtržené od života citliví a reagují na ně (někdy bohužel) velmi rezolutním odmítnutím. Nápravy jsou těžké a mnohdy dlouhodobé. Tedy, je třeba, aby každá pravda vycházející z víry, byla nejen v souladu s církevním postojem, ale také by se měla osvědčit v realitě života.

Nejdůležitější pohled na Krista by se neměl redukovat pouze na jeho vykupitelskou moc a příslib eschatologické budoucnosti. Mladý člověk ještě nedokáže tak odpovědně přizpůsobit svůj život příslibu tak vzdálenému horizontu, ale určitě dokáže porozumět, že vykoupení Krista vzešlo z jeho osobního a jím nezaviněného utrpení. Jinými slovy: ač spravedlivý, nevyhýbal se posměchu, ponížení, mučení a smrti, ale naopak jim čelil. Toto chování nebylo samoúčelné, ale mělo smysl – vykoupení člověka z hříchu. Trpěl místo nás a za

¹¹⁰ E. CORETH, Co je člověk?, 2. vydání, Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r. o., Praha 1996, str. 121

¹¹¹ Srov. Tamtéž

nás. A tak každý z nás má svým způsobem účast na vykoupení, ale současně je také povolán k účasti na Kristově výkupném utrpení.¹¹²

Doprovázející si potřebuje uvědomit, že smyslem našeho života není sice trpět, ale že tento svět zasažený hříchem utrpení vytváří a nelze se mu vyhnout. Pro křesťana však přijmout utrpení má veliký smysl, protože je pro něj současně i příslibem vzkříšení. Opět můžeme přidat několik Pavlových slov z listu Filipským, jak se on sám vyrovnával s utrpením: „... *abych poznal jej a moc jeho vzkříšení i účast na jeho utrpení. Beru na sebe podobu jeho smrti, abych tak dosáhl zmrtvýchvstání.*“¹¹³ Pavel nám Krista přibližuje a zároveň nám ukazuje, jak Ho skrze vlastní přijatý život z víry zpřítomnit v každém z nás.

5.5.2. Závěr

I když dnešní společnost zpochybňuje více než kdy jindy v dějinách pozitivní roli náboženské víry v životě člověka, vidíme, že se může stát velmi dobrým nástrojem stability člověka, jak v materiálním, tak v duchovním rozměru jeho života.

Mladý člověk potřebuje etický a duchovní vzor, se kterým by se mohl identifikovat a následovat ho, a my mu ho tímto způsobem zprostředkováváme. Protože Kristus a Pavel skutečně žili a utrpením lidsky procházeli, je tento vzor opravdu živý, není to jen mrtvá ideologie doznívající historické legendy. Jenom takový reálný vzor je akceptovatelný a následovatelný, jenom takový může být předmětem rostoucí a upevňující se víry.

5.6. Láska

Skrze emoce člověk reaguje na významné životní situace. Nereaguje však na čisté vjemy, ale na jejich emocionální akcenty, tj. na významy, které vnímání přináší. Emoce tedy odráží význam podnětu či situace pro život individua.¹¹⁴

Láska jako tzv. „vyšší emoce“ a má ve vztahu k realitě mnoho různých podob a vyjádření. Hovoříme o lásce mateřské, rodičovské, partnerské, přátelské, ke společenství nebo státu, přírodě apod. Láska může být nezištná a sebeobětující se, ale také majetnická či ovládající, apod. Alespoň obecné vědomí těchto aspektů bychom měli mít při doprovázení na paměti, protože nevíme vůbec nebo jen málo, skrze jaké životní podmínky se utvářel život doprovázeného – rodinné

¹¹² Srov. Salvifici doloris, 19

¹¹³ Flp 3,10-11

¹¹⁴ Srov. M. NAKONEČNÝ, Základy psychologie, 1. vydání, Academia, nakladatelství Akademie České republiky, Praha 1998, dotisk 2004, str. 423

poměry, školní prostředí, vrstevnické vztahy atd. To, co nám se zdá normální a přirozené může druhá strana vnímat opačně nebo prostě jinak a samozřejmě to platí i naopak.

Jak už bylo několikrát řečeno, dnešní doba neposkytuje příliš jasné postoje vůči správným morálním hodnotám a normám ani k jejich ujasnění a volbě. Proto se nemůžeme divit, že i láska je tak často zaměňována za sexuální pud, potřebu vlastnit druhého, či nástroj ovládnutí nebo je na druhé straně snižována na romantický přežitek a zbytečnou zátěž. Mladý člověk je velmi citlivý a nedokáže čelit takovým hlavně mediálně hlásaným postojům ústy například bezvýznamných „hvězd“, které nemají ani náležité vzdělání ani patřičně rozvinutou osobnost. Popularita dnes platí víc než autentický a zdravý projev rozumu nebo poctivý a moudrý projev víry.

Křesťanský postoj je zřetelný a pevný, protože se opírá o fundament své víry Ježíše Krista a jeho slova a skutky lásky, jako nejvyšší projev sebedarování Boha člověku. V Písmu sv. nacházíme stěžejní postoj Ježíše v rozhovoru s farizei, když se ho s postranními úmysly ptali, které přikázání je v zákoně největší. Jeho odpověď byla jasná: *Miluj Hospodina, Boha svého, z celého svého srdce, z celé své duše, z celé své mysli a z celé své síly!*¹¹⁵ Zdánlivě neříká farizeům žádnou převratnou novinu, protože vyslovuje jádro každodenní modlitby Izraele, jak je zaznamenána v Tóře - knize *d'barim*¹¹⁶. Hned v zápětí však přidává druhé: *„Miluj svého bližního jako sám sebe!“*¹¹⁷ Mohli bychom se ptát, proč měl potřebu na otázku po největším přikázání, přidat ještě jedno, které však *Desatero* neobsahuje¹¹⁸. Přes odpověď původně se tázajícího zákoníka, nám může poselství uniknout, protože on svým vědomím zůstává vně Boha – Bohem vnitřně nezasažen, a vztahuje odpověď pouze k vnějším formám (oběti a dary). On totiž nepochopil, že Ježíš nabízí pozvat Boha do vlastního nitra právě skrz lásku, aby mohla působit uvnitř a projevit se vně, a tím dala jeho spiritualitě pravý životní smysl.

K tomuto hlubšímu porozumění nás mohou přivést slova Ježíšova učedníka apoštola Jana v jeho prvním listě obcím v Malé Asii: *„Bůh je láska, a kdo zůstává v lásce, v Bohu zůstává a Bůh v něm.“*¹¹⁹ Jak vidíme, jádrem křesťanské víry je láska, tedy křesťanský obraz Boha. Jan nám zde v jediné větě

---

¹¹⁵ Mar 12,30

¹¹⁶ Srov. Dt 6,4-5

¹¹⁷ Mar 12,31

¹¹⁸ Srov. Lv 19,18

¹¹⁹ 1 Jan 4,16

nabízí možnost přijmout skrze víru v Boha i lásku, kterou chová On k nám.¹²⁰ Ale nabízí ještě něco navíc. Ježíš sděluje farizeům, že milovat a uctívat Boha bez vztahu lásky a jejího naplňování ve skutečích k ostatním lidem nestačí.

Jinak řečeno: Neotevře-li se Bohu, aby mohl vstoupit, nemůže v nás následně rozlítit oheň lásky. Pak ale nemůžeme ani my tuto lásku cítit a poskytovat druhým. Láska ať už v jakémkoli vztahu se musí projevit skrze skutek, jinak je nenaplněná a prázdná. Vychází-li z nás posílena vírou může vstupovat právě do jakékoli výše zmiňované oblasti reality a nemůže být zaměněna.

5.6.1. Doprovázení v lásce

Emoce hrají obecně velký vliv při utváření postojů k lidem. Dospívající se od sebestřednosti otevírá směrem ven a koriguje jí s potřebami a nároky druhých. Toto následné korigující sebeuvědomování, které je základem autonomní a zralé osobnosti se vyvíjí prostřednictvím emocionálně nabitých prožitků.¹²¹ Je třeba abychom dodali dospívajícímu odvalu aby své emoce nepotlačoval, ale právě naopak, aby si je dovolil prožívat a projevovat. Na druhou stranu každý projev má své hranice, které se dotyčný naučí právě jen skrze reálné vztahy a jejich nepotlačené autentické prožívání.

Tedy dospívající potřebuje provázet v hledání přiměřeného sebeprojevu, který se nachází v poli mezi úzkostným sebestlačováním a necitlivým sebeprojevováním. Jako výchozí, a nakonec i konečný bod směřování se zde z křesťanského hlediska nabízí právě láska.

Jak již bylo řečeno, láska je velmi široký pojem, a jak říká Papež Benedikt XVI. ve své první encyklice *Deus caritas est*: „*Termín ‚láska‘ se dnes stal jedním z nejužívanějších a také nejvíce zneužívaných slov, jemuž se dávají naprosto odlišné významy.*“¹²² Mladý člověk se přestává v pojetí lásky orientovat a může tak velmi snadno sklouznout k záměně nejen významů, ale i skutků. Dnešní doba vnáší do tohoto tématu celou řadu rozporuplných a zavádějících podnětů, ať už jde o nevázanou sexualitu, mediálně veřejnou erotiku a pornografii, nemanželské soužití „na hromádce“. Dospívající nepotřebují v tomto směru vědět jen co se tzv. sluší a nesluší, ale také proč a k čemu je dobré určitá doporučení respektovat.

¹²⁰ Srov. *Deus caritas est*, 1

¹²¹ V. SMÉKAL, P. MACEK (eds.), *Utváření a vývoj osobnosti*, 1. vydání, Barrister & Principal – studio s.r.o., Brno 2002, str. 164

¹²² *Deus caritas est*, 2

V této argumentaci nás může podpořit úvaha výše jmenovaného papeže Benedikta XVI. o nutnosti umět rozlišovat mezi dvěma druhy lásky, *erótem* a *agapé*. *Erós*, druh lásky, zpočátku žádostivé, která nás svou silou přitahuje k druhému, abychom skrze něj prožili své osobní štěstí, se přibližováním k druhému člověku začne rozvíjet, a my si stále méně klademe otázky ohledně sebe a budeme usilovat o štěstí druhého. Budeme se jím více zabývat, až se mu darujeme a začneme usilovat o „bytí pro druhého“. Tak se *erós* doplní o *agapé*.¹²³

Doprovázený potřebuje ujistit, že se víra nestaví odmítavě k sexualitě, ale k neuctivým projevům, jak se s ní zachází. Potřebuje poznat, že *erós* je potřebný druh lásky, který přitáhne a spojí, ale že to nestačí, protože je nutné, aby tato emoce prošla zatěžkávací zkouškou rozumu a vůle: „*Chci opravdově, tedy jedinečně a definitivně, spojit svůj život právě s tebou!*“. Jedině v takovém duševním rozpoložení může člověk dát vědomé a odpovědné rozhodnutí na celý život. Zdůrazněme také, že skrze sjednocení obou druhů lásky ve spojení s rozumem a vůlí dochází také k integraci osobnosti, a tak zde opět současně objevuje téma důstojnosti. Jenom plně integrovaná osobnost může přijímat a pociťovat svou důstojnost.

Bud'me současně pozorní k tomu, že v tomto rozhovoru nejde o předmanželskou katechezi, ale spíše o určité otevření se tomuto tématu a správnému nasměrování, skrze křesťanskou víru. Toto téma bude později v nazrálém čase otevřeno důkladněji, za přítomnosti obou partnerů.

Chceme-li dospívajícího otevřít k úvahám o širším pojetí lásky, které by zahrnovalo mimo partnerský vztah, také společenský rozměr, můžeme mu nabídnout k osobní meditaci Kristův imperativ: „*Miluj svého bližního jako sám sebe!*“¹²⁴. Nejprve ho povedeme k vnitřnímu zamyšlení nad vlastním vztahem k sobě samému. Dáme mu možnost aby se přes jednoduchou otázku: „*Máš se rád?*“, nejprve zaměřil sám na sebe. Doplnujícím dotazem: „*Viš proč?*“, ho pomůžeme nasměrovat ke kořenům, které vyživovaly jeho budování vlastního sebepojetí. Pomůžeme mu zpřítomnit ve vědomí jeho vlastní historii - události a vztahy, které zformovaly jeho osobnost. Nepůjde nám o nějaký vyčerpávající průzkum psychiky, ale o nabídku podílet se na přirozeném procesu zrání vlastní osobnosti, která vždy obsahuje ohlédnutí nazpět a porozumění vztahu příčin a následků. Na základě tohoto pohledu může doprovázený porozumět, jak

¹²³ Srov. Deus caritas est, 7

¹²⁴ Mar 12,31

sebeláska ovlivňuje další emoce a názory na sebe, a jak se tento „obraz o sobě“ přenáší do vnějších kontaktů. Mám-li zdravou sebelásku nepotřebuji si ji dokazovat přes druhé, ale naopak mohu ji zapojit do procesu budování hlubších intimnějších buď partnerských a později i rodinných nebo odpovědných společenských a případných komunitních vztahů.

Takto se láska opět zapojuje do procesu budování sebevědomí, tedy důstojnosti. V tomto okamžiku si již dospívající člověk může uvědomit určité důležité spojitosti mezi různými psychickými vztahy, funkcemi, které se neprojevují bez relací k jiným a není možné je proto opomíjet (jak již vyplynulo dříve ve spojení lásky, rozumu a vůle).

Teprve v této chvíli je doprovázený připravený otevřít se úvahám o společenském rozměru našeho prožívání, v jehož kontextu se rozvíjí naše vztahy. Potřebuje pochopit, že není možné se od společnosti izolovat nebo naopak prosazovat jen svou vůli na úkor druhých. Takto jednají pouze lidé se sníženým sociálním cítěním nebo egoisté (pomineme-li psychicky nemocné).

Směr našeho uvažování je plně v souladu s křesťanským pojetím Božího imanentního sebeprožívání Trojice osob a člověka, jako jeho obrazu, jehož sebeprožívání se děje právě v interpersonálních vztazích. Tímto způsobem se nám Bůh zpřítomňuje zde na zemi, jak nás to učí Kristus. Proto také bude vhodné v rozhovoru nasměrovat pozornost doprovázeného k myšlenkám, které již zazněly a které je možné ještě dále rozvést. Mluvili jsme o tom, že Kristus obětoval svůj život za nás, že to učinil dobrovolně a že tento čin měl smysl. Nyní můžeme sdělení doplnit, že se to mohlo stát proto, že Kristus miloval svého božského Otce, jehož vůli naplňoval, a stejně tak miloval i lidi, za které se v lásce vydal.

Mluvíme-li o vrcholném projevu lásky v sebevydání za druhého, nemělo by se tak dít jen ve vztahu k tzv. heroickým činům, jako je oběť zdraví a života. Naopak, měli bychom se zaměřit na ty často nenápadné činy, kdy si člověk odepře vlastní pohodlí, odpočinek, volný osobní čas, nějaké duševní nebo materiální potěšení apod. a nabídne ho ve prospěch potřeb druhého (opět téma agapé). Taková „služba“ pak naplňuje Kristova slova: *„Amen pravím vám, cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratrů, mně jste učinili.“*¹²⁵ Nepatrný bratr potřebuje pustit sednout v tramvaji, převést přes ulici, a někdy třeba jen projevit úctu skrze „obyčejný“ pozdrav.

---

¹²⁵ Mat 25,40

Dalším důležitým rozvedením tématu lásky je úcta k rodičům. Můžeme podotknout, že jde již o starozákonní téma nacházející se v Desateru, tedy, že jde o velmi starou morální reflexi základního vztahu dítě - rodič. „*Cti svého otce i matku, abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.*“¹²⁶ Bude-li to vhodné můžeme upozornit na skutečnost, že toto přikázání následuje hned po třech, které se týkají našeho vztahu k Bohu. Potom zvědomíme, že „rodiče jsou z Božího určení původci člověka, [...] připomínají dětem Hospodina, učí je Božímu zákonu a uvádějí je na cestu poslušnosti vůči Bohu.“¹²⁷ Dále také může připomenout jejich starost a péči o zabezpečení svých dětí a jejich výchovu. Možná, že v tomto bodě půjde o emotivní rozhovor, protože dospívající se cítí ve vztahu k rodičům nerovnocenně a nesvobodně. Někdy mohou mít i pravdu. Je na místě ve společném rozhovoru projít historii rodiny. Potřebný náhled můžeme získat, když budeme věnovat pozornost tomu, v jakém věku rodiče manželství uzavřeli, a dále v jakých materiálních poměrech a mezilidských vztazích se manželství rodilo. Vhled do historie rodičů může objasnit, jaké zkušenosti a rodinné vzorce se podílely na jejich vlastní výchově dětí. Teprve na tomto základě se můžeme dotýkat i jejich partnerských a rodičovských chyb a neúspěchů. V mnoha případech dospějeme k tomu, že rodiče měli své potomky rádi, ale právě z lásky hlídali, omezovali, trestali a zakazovali, protože nevěděli jak se jinak zachovat. Můžeme ukázat na širších souvislostech, že řada vzorců chování a jednání se předává z jedné generace na druhou a také upozornit na to, že doprovázený může být prvním a důležitým činitelem, který negativní a neúčinné vzorce prohlédne a změní. Na druhé straně také můžeme osvětlit některé výchovné prvky, které dospívající nechtěl přijmout a přitom byly důležité a žádoucí – např. časové určení příchodů domů, sdělování kde a s kým budou trávit svůj volný čas, způsob trávení tohoto času apod. (V tomto momentu, aniž bychom to doprovázenému museli říkat, pracujeme na rozvíjení jeho pokory).

Na základě získané reflexe, může dospívající svým rodičům porozumět a změnit svůj velmi kritický postoj k nim. Zdůrazníme, že teprve změny mohou vést k jiným výsledkům. Proto také takový obrat ve vyjadřování pocitů a názorů vůči rodičům může nastartovat i potřebné změny ve vztazích. Nakonec může dojít i k tomu, že rodiče své dítě skrze jeho „rozumné“ chování konečně přijmou jako dospělého.

---

¹²⁶ Ex 20,12

¹²⁷ J. SKOBLÍK, Přehled křesťanské etiky, 1. vydání, Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha 1997, str. 161

V závěru rozhovoru můžeme opět zaměřit pozornost na Krista. Téma Kristovy oběti se úzce pojí s poslušností vůči svému Otci, vyjádřené před zatčením v Getsemanské zahradě: „*Otče můj, je-li možné, ať mne mine tento kalich; avšak ne jak já chci, ale jak ty chceš.*“¹²⁸

Zdůrazněme zde, že nejde o nějaké nekritické podřizování se vůli rodičů, ale podřizení se **přirozené autoritě**, která má více životních zkušeností a dokáže svou radou snížit riziko omylů a chyb méně zkušeného potomka. Mladý člověk se potřebuje ujistit, že přijmout dobrou radu od někoho zkušeného není hanba ani ztráta vlastní vůle, ale naopak projev vyzrálé osobnosti, která si volí potřebné a vhodné informační zdroje pro méně bolestivá a správnější řešení životních událostí a vztahů.

5.6.2. Závěr

Jak vidíme, Kristus sám (i ústy Jana) nám poskytuje možnost, aby se vedle víry stala láska velice zřetelným orientačním bodem v našem životě, a to, nejen pro utváření názorů a postojů, ale zvláště pro osobní projevy a konání ve světě.

Osvětlili jsme si, jak je pro mladého člověka důležité porozumět, že láska se rodí ve vztahu, že se tato láska ve vztahu rozvíjí a posiluje skrze vlastní čin sebedarování a že se projevuje na mnoha různých úrovních – partnerské, rodinné, přátelské i společenské.

Otevřeli jsme dospívajícímu prostor pro hlubší porozumění Kristovy lásky, poslušnosti a oběti ve vztahu ke svému božskému Otci a stejně tak k lidstvu. Díky tomu jsme současně otevřeli prostor pro konkrétní uchopení tohoto poselství a jeho zapojení do vnímání duchovního rozměru každodenního života. V takto započatém myšlenkovém kurzu může dospívající dorůst do Pavlových slov: „*Nežiji už já, ale žije ve mně Kristus.*“¹²⁹ Ve své každodenní realitě získává zkušenost pro hlubší uchopení víry, kdy postupně odhaluje Kristovo vykupující utrpení a nachází v něm současně své vlastní utrpení.¹³⁰ Příklad Kristova života bez kompromisů a zpochybnění takových hodnot jako je láska, poslušnost a úcta pomáhá k nalezení smyslu a vědomému zacílení. Mládí mnohem více přebývá v přítomnosti a příliš nepřemýšlí o posledních věcech člověka. Kristus ho učí, jak podřídít celý svůj život tomu podstatnému a nepomíjejícímu, a jak je nutné toto objeovat a naplňovat právě skrze

¹²⁸ Mat 26,39

¹²⁹ Gal 2,20

¹³⁰ Srov. Salvifici doloris, 20

každodenní život. Ukazuje, jak nestačí jen rozumové a formální zacílení, ale naše vědomé a odpovědné naplňování cesty k cíli ve skutečích z nás dělá to, čím na konci budeme.

Tedy skrze realitu vlastního života se mladý člověk učí porozumět účelu, významu a smyslu své minulé, přítomné i budoucí existence, a to v souvislosti s komplexním budováním „laskavých“ vztahů k sobě, k svým blízkým, stejně jako i ke společenskému dění, k přírodě a nakonec i k Bohu.

5.7. Naděje

Ve své poradenské praxi se setkávám s tím, že naděje není příliš frekventovanou hodnotou. Ne že by lidé netoužili po zdárných výsledcích svých snah, ale určitá forma magického myšlení je vede k poměrně častému vyjádření: „*Nebudu si dělat plané naděje, abych to nezakřikl!*“ V dalším dodatečném rozboru tohoto tvrzení docházíme k závěru, že je lepší počítat s tím, že věci nedopadnou dobře, protože zklamání pak tolik nebolí. Bohužel takto pojímané pojetí budoucnosti nás příliš nemotivuje k tomu, abychom se v **naději** pustili i do náročnější a obtížnější realizace svých tužeb, plánů a úkolů. Díky takovému přístupu jsme náchylnější ke kompromisům a ústupkům i tam, kde to není žádoucí a kde v širším kontextu života ztrácíme.

Křesťanská etika pohlíží na naději jako na jednu ze tří božských ctností. Sv. Augustin hovoří o ctnostech jako o dobrých kvalitách mysli, které správně žijeme a nikdy nezneužijeme. O ctnostech tzv. božských (víra, láska, naděje), ještě dodává, že tyto kvality v nás bez nás působí Bůh.¹³¹

Jsou-li božské ctnosti v tak úzkém vztahu k Bohu, měly by mít pro život člověka patřičnou váhu a významnou důležitost. A právě křesťanská etika nabízí klíč: „*Ctnosti zdokonalují člověka v oblasti prostředků k dosažení cíle*“¹³². V praktickém životě nám tato důležitost nedochází, a můžeme nabýt dojmu, že jsou příliš idealistické a tím pádem nepoužitelné. Proto také neumíme „vnitřní inspirační sílu“ těchto ctností využít a raději utíkáme k magismu, jak jsem uvedl na začátku kapitoly.

Chceme-li tedy nabídnout naději jako účelný nástroj k dosažení osobních cílů, potřebujeme mít především jasno my sami.

¹³¹ Srov. J. SKOLBLÍK, *Přehled křesťanské etiky*, 1. vydání, Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha 1997, str. 110

¹³² Tamtéž, str. 111

Z teologického hlediska, opírajícího se o Starý zákon, je naděje kladným očekáváním budoucnosti na základě úmluvy.¹³³ Bůh zjevuje své vyvolení a povolání, a současně i podmínky, za jakých je možné ze strany člověka tuto vůli naplnit a zároveň se podílet na vytvoření oboustranně závazné „smlouvy“. Tyto podmínky v novozákonní podobě mají také hluboký morální charakter a týkají se především posilování víry, zdokonalování lásky a vytrvalosti v naději, a to vše ve vztahu k Pánu Ježíši Kristu. Proto jsme se také v pojednáních o víře a lásce stále zřetelněji vztahovali ke Kristu a jeho poselství našim životům a nyní tomu ani nemůže být jinak.

5.7.1. Doprovázení v naději

Přichází-li za námi mladý člověk plný pochybností a nedůvěry, jak v pohledu na minulost, tak i budoucnost, potřebujeme mu nabídnout nějaký orientační bod, o nějž by se mohl v přítomnosti opřít a současně se od něj i odrazit do budoucnosti. To, co můžeme nabídnout je přijatelná a silná vize. Vize, která má konkrétní časoprostorovou dimenzi, je smysluplná a současně i realizovatelná.

Ukazatelem, že je třeba od nás takové intervence se stanou projevy doprovázeného, jako je nejistota, pochybnost, úzkost, panika, zkratové jednání, nekritické posuzování a stranění. V těchto projevech můžeme nacházet skrytou ztrátu směru, sebedůvěry, důvěry v druhé a současně i důvěry v účinné rady a způsoby pomoci. Proto musíme hlavně v počátku rozhovoru na toto téma bedlivě volit slova a hledat možnosti, kde by se otevřel prostor pro vlastní uchopení a využití nabízené látky.

Mějme na paměti, že dospívající musí pociťovat, že vše, co mu říkáme, se podstatným způsobem dotýká reálného života a má v něm praktický dopad. Proto musíme i *naději* přiblížit každodenní realitě.

Realitou je, že všichni toužíme po štěstí a aniž bychom si to vzájemně říkali, někde ve skrytu duše chováme naději, že se na nás někdy v budoucnu „štěstí usměje“. Problémem zůstává, jestli opravdu můžeme hodnotám, po kterých většina lidí ve společnosti touží, přisoudit tu důležitost a tedy i tu míru zprostředkování štěstí, která jim přísluší. Nevěřící člověk se musí zaměřit pouze na hodnoty, které mu nabízí časný svět kolem něj – majetek, povolání, rodinné a přátelské vztahy, koníčky, sport apod. Každý trochu přemýšlivý člověk však

¹³³ Srov. J. SKOLBLÍK, Přehled křesťanské etiky, 1. vydání, Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha 1997, str. 127

dojde po zralé úvaze k přesvědčení, že „poklady na zemi ničí mol a rez“¹³⁴, tedy že jsou pomíjivé a nemohou zajistit trvalé štěstí ani na zemi, natož na nebi.

Křesťanská víra zprostředkovává hodnotu, která přichází jako nabídka od Boha, proto je nadčasová – věčné společenství s Bohem v nebeském království. Je celá řada lidí, kteří v Boha nevěří a proto nemohou uvěřit ani této nabídce. Proto jim nezbyvá nic než hledat a nacházet štěstí v pomíjivých vztazích a věcech.

Rozvíjme hovor uměřeně, a proto uveďme na pravou míru, že mít dobré vztahy a materiální podmínky pro život, neznamená žít nekřesťansky. Pouze je potřeba vnímat jejich omezenou schopnost, umožnit člověku trvalý pocit štěstí a naplnění.

Na první pohled by se doprovázenému mohlo zdát, že se přikláníme k nihilismu, protože říkáme, že život pro svou nezadržitelnou procesualitu, proměnlivost a pomíjejícnost nemůže člověka nikdy uspokojit a tedy není na místě mu přiznávat nějakou důležitost.. My však potřebujeme mladému člověku dokázat pravý opak. Nejprve uveďme, že vidět pravou hodnotu věci, neznamená její ztracení, ale její moudré zasazení do celého kontextu (v našem případě) křesťanské existence. Potom zprostředkujme porozumění, že časné věci mohou mít jen časnou trvalost, a hledáme-li trvalé naplnění, musíme hledat věci trvalé hodnoty. To nám ovšem může nabídnout pouze Bůh - původce světa, jak materiálního a pomíjejícího, tak transcendentálního a věčného. On stvořil svět tak, že v něm můžeme nacházet pomíjivé impulzy k realizaci věcí, skrze které se v jistém smyslu připravujeme na věčnost – správným zacházením s pomíjejícím se stáváme způsobilí žít na věčnosti. Jinými slovy, je-li pravdou, že Bůh je dobrem a láskou, budeme-li konat dobro s láskou v srdci, nemůžeme Ho minout. Ne však pro skutky samy, ale protože tak sami sebe utváříme k Božímu obrazu dobroty a lásky. Naše životy *ted'* jsou důležité pro naši budoucnost *potom*. V takové *naději* připravuje křesťan skrze časnou přítomnost svou věčnou budoucnost.

Podstatnou námitkou může být, že člověk pod vlivem společenské názorové roztříštěnosti občas jen velmi těžko rozpoznává, co je dobré a pravdivé. Bohužel, to je pravda, ale přiznejme si, že nikdo z lidí není neomylný. Své znalosti si skládáme na základě vyhodnocení prožitků minulosti a přijímáním

---

¹³⁴ Srov. Mat 6,16

zkušeností druhých. Protože však nikdy dopředu nevíme, jaký dopad bude mít naše jednání, můžeme se cítit nejistí. I tento stav věcí je pro nás lidi přirozený.

Na příkladu Ježíše můžeme ukázat, že jednotlivé epizody jeho života nebylo také možné pochopit dříve, než se naplnil celý jeho osud, který vlastně nebyl u konce ani ve smrti. Tímto krokem vedeme doprovázeného k tomu, aby si začal nad svým životem budovat nadhled, mohl o něm přemýšlet, a dále ho naplňovat a utvářet z širší a hlubší perspektivy. Zamyšlením nad některými životními událostmi minulosti doprovázeného a ve srovnání s událostmi Ježíšova života můžeme ukázat, jak to, co se zdá ohrožující, zlé, nesmyslné může získat úplně jinou hodnotu ve zpětném ohlédnutí, posouzení a novém odlišném porozumění. Jako příklad můžeme uvést odmítnutí Ježíšovy předpovědi vlastní blízké smrti apoštolem Petrem: „*Bud' toho uchráněn, Pane, to se ti nemůže stát!*“¹³⁵ Na jedné straně můžeme zvědomit, jak jsme ve svých pohledech na životní situace podobni Petrovi, který i když Ježíše miloval, věřil v něj, nemohl ještě porozumět celému jeho Tajemství, a proto se jeho víra a láska mohla vztahovat pouze k živému Ježíši - učiteli, tedy jen ke zkušenosti, vážící se k minulosti a přítomnosti, ale ne k budoucnosti. Vidíme, že když i nám bude chybět nadějná perspektiva budoucnosti, budeme hledat pouze dílčí a ne vždy ta skutečně nosná řešení dané situace.

Křesťan nachází tuto perspektivu v porozumění Kristovy láskyplné oběti života za jeho život. Ve spojení s vírou v následné vzkříšení Pána, které má nedozírný dopad na jeho budoucnost, se rodí *naděje* věřícího v naplnění Božího příslibu. Tento příslib má však podmínku. Apoštol Pavel ji vyjádřil následovně: „*Vybízím vás, bratří, pro Boží milosrdenství, abyste sami sebe přinášeli jako živou, svatou, Bohu milou obět'; to ať je vaše pravá bohoslužba. A nepřizpůsobujte se tomuto věku, nýbrž proměňujte se obnovou své mysli, abyste mohli rozpoznat, co je vůle Boží, co je dobré, Bohu milé a dokonalé.*“¹³⁶ Podmínkou je, nespoléhat se pouze na naše vlastní chápání životních událostí, neprosazovat svá vlastní pojetí pravdy, ani nehledat většinový názor, či postoj. Zde všude můžeme konstatovat: „*Neznáme konec, tak jak dokážeme určit, co je správné a dobré?*“ Proto obracíme své snahy k porozumění, co je Boží vůle, co je dobré, Bohu milé a dokonalé, protože jenom Bůh může znát konec a jaké cesty k němu vedou.

---

¹³⁵ Mat 16,22

¹³⁶ Řím 12,1-2

Dospívající může vznést výhradu, že se tak vzdáváme vlastní vůle, vlastních úsudků a tedy i odpovědnosti za naše rozhodnutí. Na první pohled by se to dalo takto říci. Ale my můžeme namítnout, že rozpoznávat Boží vůli není pasivní činnost, ale děje se skrze *obnovu naší mysli*. V té můžeme vidět aktivní vnímání událostí života, jejich posuzování a vyhodnocování, a dále pak následné porovnání s názory, postoji a jednáním, které nám zprostředkovává Kristus a jeho následovníci. Pouze takové tříbení vlastních zkušeností skrze podněty zdrojů pravdy nás může přivést k naději, že pomocí hlubšího, komplexnějšího chápání a morálně správnějšího smýšlení a jednání, se přiblížíme k tomu, co Bůh přijme jako naši milou oběť.

Mladý člověk od nás dostává velmi jasnou zprávu, že ani dospělí nemají ve svém životě úplně jasno, že i oni musí hledat cestu k porozumění pravdy a dobra. Také může pochopit, že moudrost, láska a dobré jednání nepřicházejí automaticky s věkem, ale jsou výsledkem neustálé a poctivé *obnovy naší mysli*.

5.7.2. Závěr

Vedle víry a lásky je také naděje neméně významnou hodnotou nejen pro naši eschatologickou budoucnost, ale také pro naše naplňování života v pravdě a dobru.

Námi oživená naděje doprovázeného, může posílit jeho úsilí vytrvat ve zvoleném naplňování křesťanského „kurzu života“ a nepolevovat i když budou jeho názory a jednání kritizovány nebo zesměšňovány jinak smýšlejícím okolím.

K naději jsme vztáhli ten nejdůležitější cíl každého křesťana – věčný život v Božím království, ale zároveň jsme poukázali na důležitost našeho současného života, v němž dochází k naší proměně skrze *obnovu naší mysli*, a my jsme schopni rozpoznat, jaké naše skutky jsou Bohu dobré, milé a spravedlivé.

Čím lépe mladý člověk porozumí souvislosti mezi svým pozemským životem a Božím příslibem spásy, tím se jeho víra stává opravdovější, jak v mysli, tak ve skutcích, a jeho nadějeplný život pro něj nikdy neztratí svůj hluboký smysl.

7. Závěr

Téma mé diplomové práce se týká okruhu otázek kolem lidského dospívání a dozrávání, ovlivněného narušenými a disharmonickými rodinnými vztahy, a současně i různorodými negativními podněty současné „demokratické“ společnosti.

Můj úhel pohledu je terapeutický, čerpající z poznatků a zkušeností moderní psychologie a psychoterapie a současně usilující o jejich spojení se stále živými křesťanskými zásadami, postoji a hodnotami, jak je nabízí Písmo a morální teologie.

Cílem mé práce bylo, na jedné straně zviditelnit různorodost vlivů na vývoj a názorové utváření dospívajícího člověka, a na druhé straně pak vytipovat a vybrat vhodné morální hodnoty křesťanského etosu, které by sloužily jako základ pro laický nebo terapeutický podpůrný rozhovor, reagující na konkrétní potíže dospívajícího a nabídly mu nejen rozřešení vlastního problému, ale i hlubší zamyšlení nad vlastním životem a to v perspektivě křesťanské víry.

V úvodní kapitole se nejprve zamýšlím nad morálními hodnotami, principy a normami z obecného hlediska – vymezuji jejich pojmy a hledám základní kriteria, která musí splnit, aby je mohl dnešní křesťan, ovlivněný rozporuplnými společenskými názory a postoji, s důvěrou přijmout. Téma doplňuji o pohledy hodnotové filosofie, křesťanské antropologie a morální teologie. V závěru kapitoly se zamýšlím nad morálním jednáním člověka ve vztahu ke svobodě, jako jednoho ze základních principů lidského zrání a růstu.

V další kapitole obracím pozornost k základním charakteristikám rodiny a domova. Uvádím zde, že rodina od nepaměti plnila dvě důležité role – roli základního stavebního kamene společenského uspořádání, a dále, roli intimního prostoru, pro vzájemné sdílení, péči a výchovu jednotlivých jejích členů. Následně shrnuji poznatky a závěry současné moderní psychologie o tom, jaké jsou základní funkce rodiny a připojuji postoje křesťanství z hlediska toho, jaké místo má v Božím plánu spásy a jaké úkoly před ní stojí z pohledu a nároku víry. Nakonec představuji charakteristické rysy současného manželství a rodiny, jak

jsou ovlivněny společenskými názory a postoji. Na jedné straně tak máme možnost vidět, co působí na utváření a rozpad rodiny, na druhé pak, jak výsledné rodinné klima může ovlivnit vývoj a zrání dospívajícího mladého člověka.

Protože vývoj každého jedince je souhrou mnoha vlivů, v následující kapitole zařazuji vývojové fáze člověka od narození až po dospělost. Tuto látku pokládám za důležitou z toho důvodu, aby doprovázející osoba vnímala doprovázeného jako nositele celého komplexu osobních historických skutečností, které se utvářely po celý jeho život a byly součtem nejen dědičnosti, výchovy a společenského klimatu, ale i obecně zákonitých růstových a hormonálních vlivů. Na závěr jsem přiložil i krátký přehled formování představ o Bohu v závislosti na vývoji dítěte, abychom si byli vědomi toho, že náboženské vědomí není od počátku konzistentní a nelze mít stejné nároky na porozumění a realizaci víry u všech věkových kategorií stejně.

Ve čtvrté kapitole se hlouběji zabývám problematikou současné mládeže. Co na ni působí, co ji ovlivňuje a jak ona zpětně na tyto vlivy reaguje. Dědičné a růstové faktory jsou víceméně rozvinuty nebo potlačeny výchovou v rodině a působením základní školy, do popředí se dostávají společenské vlivy – orientace a trendy kultury a módy, reklamy spotřebního průmyslu, názorové trendy vzorů, vlivy vrstevníků apod. V závěru se krátce a velmi obecně zamýšlím nad vztahem dnešní generace k náboženství. Předkládám velmi obecnou a základní informaci, kde se bude doprovázený ve svých náboženských představách vzhledem k celkové situaci u nás pravděpodobně nacházet a jak budeme jeho aktuálnímu náboženskému cítění náš rozhovor přizpůsobovat

V poslední kapitole se vracím k jednotlivým vybraným křesťanským hodnotám. Klíčem k jejich výběru byla má poradenská zkušenost s často se opakujícími aktuálními problémy dospívajících. Dále jsem se nechal inspirovat morální teologií apoštola Pavla, který se snažil morálku v křesťanských církvích postavit na poselství Bible a jejího zacílení na následování Krista. Zvolený způsob mé práce nepředpokládá vyčerpávající systematické pojednání o všech morálních hodnotách, které morální teologie nabízí, ale zaměřuje se právě jen na aktuální prioritní potřeby dospívajících. Dle mého názoru, jenom tak je možné se

v rozhovoru jednotlivých morálních hodnot autenticky dotýkat a dávat jim důležitý teologický obsah, který by nitro opravdu zasáhl. Proto také veškerá argumentace nevychází od hodnoty samotné, ale od tématu, který do rozhovoru přináší dospívající. Takový přístup podle mě není statický, vedoucí k pouze k pasivnímu poslechu a tedy vědění, ale v maximální míře vede provázeného k neustálé oscilaci mezi vlastním názorově-postojovým uchopováním problému, společenským míněním, a dále jeho širším a hlubším uchopením skrze perspektivu křesťanského přístupu, tedy vede ho k řešení.

Závěrem je nutno říci, že ani látka mé práce není zdaleka vyčerpávající, ale způsob zpracování celé práce a především její praktické části umožňuje, aby v tomto předkládaném tvaru mohla posloužit jako inspirující materiál pro vlastní hledání duchovních podnětů a jejich zpracování do praxe, ať už terapeutem, knězem, pastoračním asistentem nebo pracovníkem v dalších doprovázejících profesích.

Anotace

Příjmení a jméno autora: **Šmejkal Jiří**

Instituce: **Katedra systematické teologie KTF UK v Praze**

Název práce: **Křesťanské hodnoty v životě dospívající mládeže**

Vedoucí práce: **Prof. Dr. Albert – Peter Rethmann**

Počet stran: **98**

Počet příloh: **1**

Počet titulů použité literatury: **42**

Key words: adolescent
family
dialogue
support
value
dignity
- freedom
- good
- love
- faith
- hope

Christian values in relation to the life of an adolescent

The theme of the diploma thesis concerns the scope of questions about the period of growing up and adolescence, when a person can be influenced by disturbed and discordant family relationships and at the same time by miscellaneous negative impulses of the society.

The aim of my work is on the one hand to make visible the variety of influences on the development and the shaping of the opinion of an adolescent, and on the other hand to find out and to choose appropriate moral values out of the Christian ethos, which could be used as a basis for layman or therapeutic supporting dialogue reacting to concrete adolescents' problems. They could offer him/her not only a solution of their own problems but also lead him/her to a deeper reflection of their own life - namely in perspective of the Christian faith.

Seznam použité literatury

I. Primární informační prameny

Bible, Český ekumenický překlad, Praha 1996

Benedikt XVI., encyklika Deus caritas est, Praha 2006

Jan Pavel II., apoštolská adhortace Familiaris consortio, Praha 1996

Jan Pavel II., apoštolský list Salvifici doloris, Praha 1995

Jan Pavel II., encyklika Veritatis splendor, Praha 1994

Katechismus katolické církve, Kostelní Vydří 2001

Gaudium et spes in Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří 2002

Lumen gentium in Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří 2002

II. Sekundární informační prameny

ANZENBACHER, Arno, Úvod do etiky, 3. vydání v tomto překladu, (2. v nakladatelství Academia), Academia pro Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří 2001, 292 s.

ANZENBACHER, Arno, Křesťanská sociální etika, 1. vydání, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004, 254 s.

BALÍK Jan, Situace mládeže zvláště v pražské arcidiecézi – východiska a nové výzvy, vydání neuvedeno, ADCM, Praha 2000, 17 s.

BOROSSA Julia, EMANUEL Ricky, MOLLON Phil, MUSIC Graham, SEGAL Julia, Témata psychoanalýzy I, 1. vydání, Portál, s.r.o., Praha 2002, 183 s.

BRUGGER, Walter, (ed.), Filosofický slovník, Naše vojsko, Praha 1994, 639 s.

E. CORETH, Co je člověk?, 2. vydání, Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r. o., Praha 1996, 212 s.

FURGER, Franz, Etika seberealizace, osobních vztahů a politiky, 1. vydání, Zvon v nakladatelství Academia, Praha 2003, 197 s.

HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena, Psychologický slovník, 1. vydání, Portál, Praha 2000, 774 s.

HERCIKOVÁ Pavla Edita, Křesťanská výchova dětí, 1. vydání, Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, Praha 2002, 170 s.

- KASPER, Walter, Teologie křesťanského manželství, 1. vydání, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 1997, 91 s.
- KAPLÁNEK Michal, Pastorační mládež, 1. vydání, Saleziánská provincie Praha ve spolupráci se Saleziánským střediskem mládeže v Praze – Kobylisích, Praha 1999, 125 s.
- Kongregace pro nauku víry, Donum vitae, 1. vydání, Sdružení pro ochranu života nenarozených, Šlapanice 1996, 43 s.
- NAKONEČNÝ Milan, Základy psychologie, 1. vydání, Academia, nakladatelství Akademie České republiky, Praha 1998, dotisk 2004, 590 s.
- MACEK Petr, Adolescence, 1. vydání, Portál, s.r.o., Praha 1999, 207 s.
- MELGOSA Julián, Žít naplno, 2. vydání, Advent – Orion s.r.o., Praha 2003, 191 s.
- MLČÁK, Zdeněk, Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny, 1. vydání, FF Ostravské university, Ostrava 1996, 150 s.
- NICOLAS, Jean-Hervé, Syntéza dogmatické teologie I, 1. vydání, Krystal OP, Praha 2003, 263 s.
- OLIVERIUS Rudolf, a kol., Psychologické problémy rodiny a rodinných vztahů, 1. vydání, SPN, n.p., Praha 1989, 97 s.
- OPATRNÝ, Aleš, Příprava na manželství, 2. vydání, Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, Praha 1997, 67 s.
- Papežská rada pro rodinu, Pravda o lidské sexualitě a jejím významu, Matice cyrilometodějská s.r.o., Olomouc 1996, 74 s.
- Příruční slovník jazyka českého, Díl IV. část 2., Česká akademie věd a umění, Praha 1944-48, 1171 s.
- PECK Scott M., Nevyšlapanou cestou, 1. vydání, Odeon, Praha 1993, 249 s.
- PETRŤKOVÁ A, Nástin ontogeneze dětství a dospívání, 1. vydání, rektorát University Palackého v Olomouci, Olomouc 1991, 42 s.
- RAHNER, Karl, VORGRIMLER, Herbert, Teologický slovník, 1. vydání, Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r. o., Praha 1996, 426 s.
- REJZEK Jiří, Český etymologický slovník, 1. vydání, Leda, spol.s r.o., Praha 2001, 752 s.

- ŘÍČAN Pavel, Psychologie náboženství, 1. vydání, Portál s. r. o., Praha 2002, 325 s.
- SIMON, Sidney, HOWE Leland, KIRSCHENBAUM Howard, Vyjasňování hodnot, 1. vydání, Talpress, Praha 1997, 306 s.
- SKOBLÍK, Jiří, Přehled křesťanské etiky, 1. vydání, Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha 1997, 319 s.
- SKOBLÍK, Jiří, Morálka v křesťanské praxi, Pastorační středisko Praha, Praha 2002, 72 s.
- SMÉKAL Vladimír, MACEK Petr (eds.), Utváření a vývoj osobnosti, 1. vydání, Barrister & Principal-studio, Brno 2002, 264 s.
- Stručný filosofický slovník, 1. vydání, Svoboda, Praha 1966, 535 s.
- VANÍČKOVÁ, Eva, HAJD-MOUSSOVÁ, Zuzana, PROVAZNÍKOVÁ, Hana, Násilí v rodině, 1. vydání, Universita Karlova, vydavatelství Karolinum, Praha 1995, 64 s.
- VYMĚTAL Jan a kol.: Obecná psychoterapie, 1. vydání, Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, Praha 1997, 295 s.
- WEBER, Helmut, Všeobecná morální teologie, 1. vydání, Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r. o. ve spolupráci s Vyšehrad, spol. s r. o., Praha 1998, 366 s.
- www.adam.cz (studie EUROBAROMETR)

Příloha

Pramen: ŘÍČAN Pavel, Psychologie náboženství, 1. vydání, Portál s. r. o., Praha
2002, str. 281